

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਲੇਖਣੀ ਲਿਖਤ

ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ।

ਜਿਸ ਵਿਚ

ਤ੍ਰੇਲ ਤੁਪਕੇ, ਜੀਵਨ ਕੀਹ ਹੈ ?
ਦਿਲ ਤਰੰਗ, ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਰਾਹੀ,
ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀਚੰਦ੍ਰਾਵਤ, ਬਿਸਮਿਲਮੋਰ,
ਢੁਡਿਆ ਤੋਤਾ ਤੇ ਗੁਦਾਵਰੀ ਗੀਤ,

ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ।

ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੪੫

ਪਤਾ:—ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

੧।||=)।

Printed by S. Bhupindra Singh B.A., LL.B.
at The Wazir-i-Hind Press, situated at
Hall Bazar, Amritsar and Published by
Bh. Vir Singh, at Amritsar.

ਦੋ ਗੱਲਾਂ

ਇਹ ਸੰਚਯ ਅੱਗੇ ਇਕ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਇਕ ਇਕ ਸੰਚੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਤ ਸਾਰਿਆਂ ਅਡ ਅਡ ਛਪਿਆਂ ਦੀ ਜਿਲਦ ਬੱਝਕੇ ਵਿਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕੋ ਸੰਚੀ ਵਿਚ ਮੁਦ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ' ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸੰਚਯ 'ਬਿਜਲੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ' ਬੀ ਛਪ ਚੁਕਾ ਹੈ।

ਮਾਰਚ ੧੯੨੮]

ਸੂਚੀ ਪੱਤ੍ਰ

ਪੰਨਾ

੧. ਤ੍ਰੇਲ ਤੁਪਕੇ।

ਦੋ ਗੱਲਾਂ

੧੯੦੯ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਦਿਮਾਗੋਂ ਲੰਘੇ ਵਿਕੋਲਿੱਤ੍ਰੇ ਖਯਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜੋ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਦੇ ਤੇ ਕਲਮ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਹੁੰਦੇ ਗਏ, ਜੋ ਤੁਰਯਾਈ ਦੀ ਸੂਰਤ ਦੇ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਫਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਤੁਰਯਾਈ ਇੱਕ ਛੰਦਕ ਚਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ੧, ੨, ੪ ਦਾ ਤੁਕਾਂਤ ਹੈ. ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲੀ ਦੂਸਰੀ ਵਿਚ ਖਯਾਲ ਦਾ ਉਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ ਹੈ, ਤੀਸਰੀ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਮੋੜਵੀਂ ਲਹਿਰ ਹੈ, ਤੇ ਚੌਥੀ ਵਿਚ ਭਾਵ ਪੂਰਨਤਾ ਹੈ। ਗਮਕ ਸਭਨਾ ਦੀ ਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ। ਫਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਛੰਦ ਹੈ 'ਰੁਬਾਈ', ਤੁਰਯਾਈ ਦੀ ਚਾਲ ਉਸ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਵਜ਼ਨ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਨਹੀਂ।

ਏਹ ਖਯਾਲ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਆਰਾਈ, ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਰਨਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ, ਪਰ 'ਘਾਹ-ਪੱਤੀਆਂ' ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਤ੍ਰੇਲ ਦੇ ਤੁਪਕੇ ਆ ਝਲ੍ਹਕਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਤੇ 'ਤ੍ਰੇਲ ਦੇ ਸੂਰਜ ਸਮਰਪਤ ਵਜੂਦ' ਵਾਂਙੂ ਏਹ "ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ" ਦੀ "ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂਘ" ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਹਨ।

੨੧ ਮਾਰਚ ੧੯੨੧] ਕਰਤਾ

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਤ੍ਰੇਲ ਤੁਪਕੇ

ਦੀਦਾਰ।

ਹੇ ਅਸਲੀਅਤ ਇਸ ਇਸਦੇ ਦੀ!
ਸਾਨੂੰ ਪਰੇ ਨ ਸੱਟੇਂ ਹਾ!
ਧੁਰ ਮਰਕਜ਼ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ
ਠਾਟ ਅਸਾਡਾ ਠੱਟੇਂ ਹਾ!
ਵਿੱਥ ਕਿਸੇ ਤੇ ਰੱਖ ਜਿ ਸਾਨੂੰ
ਤੂੰ ਖਿੜਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ,
ਦੀਦੇ ਦੇਖਣਹਾਰੇ ਦੇ ਕੇ ਨਜ਼ਰੋਂ
ਪਰੇ ਨ ਹੱਟੇਂ ਹਾ ॥ ੧ ॥

ਅੱਖੀਆਂ।

'ਅਰੂਪ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਤੜਫਨ'
ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ,
ਪਰ ਰੂਪ ਦੇ ਕਰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੁਖ਼
ਬਾਹਰ ਦਾ ਦੇ ਰੱਖੀਆਂ,
ਦੇਖਣ ਨਜ਼ਾਰੇ ਮੋਹਿਣੇ, ਰੀਝਣ
ਤੇ ਰਚ ਰਚ ਜਾਣ, ਪਰ
ਮਿਟਦੀ ਨ ਤਾਂਘ ਅਰੂਪ ਦੀ:
ਪਲ ਰੂਪ ਤੇ, ਫਿਰ ਭੁੱਖੀਆਂ ॥ ੨ ॥

ਲੱਗੀਆਂ

ਜੀ ਮੇਰੇ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਸਹੀਓ
ਉਡਦਾ ਹੱਥ ਨ ਆਵੇ,—
ਕੱਤਣ, ਤੁੰਮਣ, ਹੱਸਣ, ਖੇਡਣ,
ਖਾਵਣ ਮੂਲ ਨ ਭਾਵੇ,
ਨੈਣ ਭਰਨ, ਖਿਚ ਚੜ੍ਹੇ ਕਾਲਜੇ
ਬਉਰਾਨੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂ,—
ਤ੍ਰਿੰਞਣ ਦੇਸ਼ ਬਿਗਾਨਾ ਦਿੱਸੇ,
ਘਰ ਖਾਵਣ ਨੂੰ ਆਵੇ ॥ ੩ ॥

ਵਿੱਛੁੜੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ।

ਅਜਕ ਅਜਕ ਭਾਦੋਂ ਜਿਉਂ ਬਰਸਨ—
ਸੁਕ ਸੁਕ ਭਰ ਭਰ ਆਵਨ,—
ਸਿਕ ਸਿਕ ਰਾਹ ਤਕਾਵਨ ਤਤੀਆਂ,
ਮਿਟ ਮਿਟ ਫੇਰ ਖੁਲ੍ਹਾਵਨ,
ਆਸੰਙ ਘਟਦੀ ਝਮਕਣ ਸੰਦੀ,
ਤਾਂਘ ਦਰਸ ਦੀ ਵਧਦੀ:
ਭੁੱਖੀਆਂ ਦਰਦ ਰਞਾਣੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ
ਥੱਲੇ ਲਹਿੰਦੀਆਂ ਜਾਵਨ ॥੪॥

ਤ੍ਰੇਲ ਤੇ ਸੂਰਜ।

ਘਾਹ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਪਈ ਤ੍ਰੇਲ ਹਾਂ
ਨੈਣ ਨੈਣ ਹੋ ਰਹੀਆਂ,
'ਦਰਸ-ਪਜਾਸ' ਵਿਚ ਨੈਣ ਭਰ ਰਹੇ,
ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋਈਆਂ,
'ਦਰਸ-ਪਜਾਸ' ਹੁਣ ਰੂਪ ਮਿਰਾ ਹੈ
ਮੈਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨ ਬਾਕੀ,—
ਚੜ੍ਹ ਅਰਸ਼ੋਂ, ਆ ਅੰਗ ਲਗਾ,
ਮੈਂ ਵਿਛੀ ਤਿਰੇ ਰਾਹ ਪਈਆਂ॥੫।

ਮੈਂਡਾ ਪਿਆਰਾ।

ਮੈਂ ਕੁੱਠੀ ਮੈਂ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਵੇ ਲੋਕਾ!
ਉਸ ਕਲਗ਼ੀ ਦੀਆਂ ਅਣੀਆਂ,
ਮੈਂ ਜੇਹੀ ਜਿਨ੍ਹੇ ਲੱਖ ਪਰੋਤੀ,
ਲੱਖ ਖਲੋਤੀਆਂ ਤਣੀਆਂ।
ਵਿਝ ਦਿਲ, ਹੋਰ ਵਿਝੀਵਣ ਚਾਹੇ,
ਪੀੜ ਛਿੜੇ ਰਸ ਚਾੜ੍ਹੇ,
ਜਿੰਦ ਨਵੀਂ ਇਕ ਜਾਗੇਨੀ, ਚਖ ਚਖ
ਉਸ ਹੀਰੇ ਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ॥੬॥

ਤਜਾਰੀਆਂ।

ਰਾਂਝਾ ਬੈਠਾ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ
ਨਾਲ ਭਾਬੀਆਂ ਅੜਦਾ,—
ਕਾਸਾ ਅਜੇ ਚੱਕ ਹੈ ਚੜ੍ਹਿਆ,—
ਹੱਥ ਘੁਮਿਆਰ ਉਸ ਘੜਦਾ,—
ਹੋਰ ਸੁਰਾਹੀ ਧਉਣ ਨਿਵਾਈ
ਖਲੀ ਝਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੰਧੀ,—
ਸ਼ਹੁ ਦਰਯਾ ਵਗੇ ਨਹੀਂ ਅਟਕੇ
ਤੁਪਕਾ ਤੁਪਕਾ ਖੜਦਾ ॥ ੭ ॥

ਬਦੀ।

ਦਾਖਾਂ ਤੇ ਅੰਗੂਰੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ
ਕੁਦਰਤ ਆਪ ਬਣਾਏ,
ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਸੁਆਦੀ ਰਸ ਭਰ ਭਰ
ਵੇਲਾਂ ਗਲ ਲਟਕਾਏ,
ਤੂੰ ਉਹ ਤੋੜ ਮੱਟ ਵਿਚ ਪਾਏ,
ਰਖ ਰਖ ਕੇ ਤਰਕਾਏ,—
ਦੁਖ–ਦੇਵੇ ਦਾਰੂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ
ਤੂੰ ਹਨ ਆਪ ਚੁਆਏ ॥੮॥

ਅਚੱਲ ਰਾਂਝਾ।

ਸਾਡਾ ਰਾਂਝਾ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰੇ
ਤਖਤੋਂ ਕਦੀ ਨ ਉਠਦਾ,
ਝੰਗ ਸਿਆਲੀਂ ਬੈਠਿਆਂ ਸਾਨੂੰ
ਖਿੱਚਾਂ ਪਾ ਪਾ ਕੁਠਦਾ,
ਆਵੇ ਆਪ ਨ ਪਾਸ ਬੁਲਾਵੇ,
ਸੱਦ ਵੰਝਲੀ ਦੀ ਘੱਲੇ:
ਕੁੰਡੀ ਪਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਖਦਾ,—
ਰੁਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁੱਠਦਾ ? ॥੯॥

ਅਮਰ ਰਸ।

ਸੁਹਣੇ ਹੱਥ ਸੁਰਾਹੀ ਪਜਾਲਾ
ਵੇਖ ਦੁਖੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ,
ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਮੁਖ ਵੇਖ ਸਜਨ ਦਾ
ਵੇਖ ਸੁਰਾਹੀ ਰੋਈ।
ਰੋਂਦੀ ਵੇਖ ਸਜਨ ਹਸ ਆਖੇ,—
'ਕਉੜੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨ ਲਜਾਯਾ,—
'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਏਸ ਸੁਰਾਹੀ ਭਰਿਆ,
ਪੀਏ ਤੇ ਜੀਵੇ ਮੋਈ' ॥੧੦॥

ਦਿਹ ਇਕ ਬੂੰਦ ਸੁਰਾਹੀਓਂ ਸਾਨੂੰ
ਸੋਚ ਸਮੁੰਦਰ ਬੋੜੇ,
ਬੇਖ਼ੁਦੀਆਂ ਦੇ ਚਾੜ੍ਹ ਅਰਸ਼ ਤੇ
ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੋੜੇ,
ਰੰਗ ਸੁਹਾਵੇ ਤੇ ਨੌਰੰਗੀ
ਪੀਂਘ ਘੁਕੇ ਆਨੰਦੀ,
ਆਣ ਹੁਲਾਰੇ ਅਮਰ ਸੁਖਾਂ ਦੇ,
ਮੁੜਨ ਨ,—ਐਸਾ ਜੋੜੇ ॥੧੧॥

ਪਸਾਰੀ ਕਿ ਮਖੀਰ ?

ਤੋੜ ਗੁਲਾਬ ਪਸਾਰੀ ਲਜਾਇਆ
ਮਲ ਮਲ ਖੰਡ ਰਲਾਈ,—
ਭੀ ਕਉੜੱਤਣ ਰਹੀ ਸ੍ਵਾਦ ਵਿਚ
ਬਣੀ ਨ ਉਹ ਮਠਿਆਈ,
ਮੱਖੀ ਬਣ, ਕਣ ਰਸ* ਜੋ ਚੁਣਦਾ,
ਤੋੜ ਨ ਆਬ ਗੁਆਂਦਾ,
ਮਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਨੇਹੁੰ ਨ ਟੁਟਦਾ,
ਰਸ ਪੀਂਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ॥੧੨॥

ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ:-

ਡਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਨ ਸਾਨੂੰ,
ਅਸਾਂ ਹੱਟ 'ਮਹਿਕ'† ਦੀ ਲਾਈ!
ਲੱਖ ਗਾਹਕ ਜੋ ਸੁੰਘੇ ਆਕੇ
ਖਾਲੀ ਇਕ ਨ ਜਾਈ,
ਤੂੰ ਜੋ ਇਕ ਤੋੜ ਕੇ ਲੈ ਗਿਓਂ,
ਇਕ ਜੋਗਾ ਰਹਿ ਜਾਸਾਂ,—
ਉਹ ਭੀ ਪਲਕ ਝਲਕ ਦਾ ਮੇਲਾ—
ਰੂਪ ਮਹਿਕ ਨਸ ਜਾਈ ॥੧੩॥

---

*ਰਸ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਭਾਵ ਸ਼ਹਿਤ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਤੁਪਕੇ ।
†ਖੁਸ਼ਬੋ ।

ਹੋਸ਼-ਮਸਤੀ ।

ਕਿਉਂ ਹੋਯਾ ?' ਤੇ 'ਕੀਕੂੰ ਹੋਯਾ ?'
ਖਪ ਖਪ ਮਰੇ ਸਿਆਣੇ,—
ਓਸੇ ਰਾਹ ਪਵੇਂ ਕਿਉਂ ਜਿੰਦੇ !
ਜਿਸ ਰਾਹ ਪੂਰ ਮੁਹਾਣੇ,
ਭਟਕਣ ਛੱਡ, ਲਟਕ ਲਾ ਇਕੋ,
ਖੀਵੀ ਹੋ ਸੁਖ ਮਾਣੀਂ,
ਹੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਸਤੀ ਚੰਗੀ
ਰਖਦੀ ਸਦਾ ਟਿਕਾਣੇ ॥ ੧੪ ॥

ਮਗਨਤਾ ।

ਬਾਗ਼ ਅਦਨ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਆਦਮ
ਕਣਕ, ਆਖਦੇ ਖਾਧੀ,—
ਧੱਕਿਆ ਗਿਆ ਬਾਗ਼ ਤੋਂ ਸ਼ੁਹਦਾ*
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਪਰਾਧੀ:
ਭਬਕੇ ਪਾ ਕੇ ਕਣਕ ਚੁਆਂਦਾ
ਰਸ ਪੀਂਦਾ ਜੇ ਆਦਮ,
ਅਦਨੋਂ ਹੋਰ ਉਚੇਰਾ ਹੁੰਦਾ,
ਅਟਲ ਮੱਲਦਾ ਗਾਧੀ† ॥੧੫॥

---

*ਵਿਚਾਰਾ । †ਅਮਰ ਪਦ ।

ਹਠ-ਰਸ।

ਨਾ ਕਰ ਤਪ ਸਿੰਗੀ ਰਿਖ ਹਠੀਏ !
ਰੁੱਸ ਨ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲੋਂ,
ਲੁਕਵੇਂ ਤੇਜ ਵਸਣ ਇਸ ਅੰਦਰ,
ਸੂਖਮ ਹਨ ਜੋ ਵਾਲੋਂ,
ਹਠ ਤੋਂ ਟੱਪ, ਰੰਗੀਜ ਰੰਗ ਵਿਚ,
ਰਸੀਆ ਹੋ ਰਸ ਜਿੱਤੀਂ,
ਇਕ ਝਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਏ
ਗੁਆ ਦੇਸਣ ਇਸ ਹਾਲੋਂ॥੧੬॥

ਬੇ ਖ਼ੁਦੀ।

ਬੇਖੁਦੀਆਂ ਦੀ ਬੂਟੀ ਇਕ ਦਿਨ
ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਘੋਲ ਪਿਲਾਈ
ਝੂਟਾ ਇਕ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਆਇਆ
ਐਸੀ ਪੀਂਘ ਘੁਕਾਈ
ਘੂਕੀ ਘੂਕੇ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਘੂਕੇ
ਢਿੱਲੀ ਕਦੀ ਨ ਹੋਵੇ:
ਚਾਟ ਲਗਾਵਣ ਵਾਲਿਆ ਸਾਈਂਆਂ!
ਲਾਈ ਤੋੜ ਚੜ੍ਹਾਈਂ ॥ ੧੭ ॥

ਉੱਚੀ ਮੱਤਿ।

ਫੜ ਫੜ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬਹਿ ਬਹਿ ਜਾਵਾਂ
ਜਦ ਦਿਲਗੀਰੀਆਂ ਆਵਨ,
ਹਸ ਬੋਲੇ, ਹਸ ਤੱਕੇ ਸਾਂ ਜੋ
ਪਾ ਪਕੜਾਂ ਆ ਖਾਵਨ
ਬੇ ਖ਼ੁਦੀਆਂ ਦੀ ਪੀਂਘੇ ਚੜ੍ਹਕੇ
ਕੀਕੁਣ ਮੈਂ ਸੁਖ ਪਾਵਾਂ ?
ਹੇਠਾਂ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੋਕਾਂ
ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛਡ ਜਾਵਨ ॥੧੮॥

ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਪਕੜਾਂ ਟੁੱਟਣ ਤਾਹੀਓਂ
ਜੇ ਉੱਚੇ ਨੂੰ ਪਕੜੇਂ,
ਉਹ ਖਿੱਚੇ, ਤੂੰ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰੇਂ
ਹੱਥ ਪਾਇਕੇ ਤਕੜੇ—
ਠੱਗ ਲਵੇਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਸ ਦੀ
ਅਪਣੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੇਂ,
ਪਹੁਪੰਧ ਤੇਰੇ ਹੋਣ ਮੋਕਲੇ
ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਵਣ ਬੰਦ ਜਕੜੇ॥੧੯॥

ਪਿੰਜਰੇ ਪਿਆ ਪੰਛੀ
ਪਿੰਜਰੇਦੀ ਸਲਾਹੁਤ ਕਰਨਵਾਲੇਨੂੰ-

ਜ਼ਾਲਮ ਖੜਾ ਹਵਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵਿਚ
ਆਖੇ, 'ਪਿੰਜਰਾ ਸੁਹਣਾ',-
ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ:
'ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਮਨ-ਮੁਹਣਾ ?'
ਪਰ* ਤੋਂ ਹੀਨ, ਧਰਾ ਦੇ ਕੈਦੀ
ਓ ਮੂਰਖ ਦਿਲ ਕਰੜੇ !
ਉੱਡਣਹਾਰੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਇਹ
ਸੁਹਣਾ ਹੈ ਜਿੰਦ ਕੁਹਣਾ ॥੨੦॥

ਜ਼ਾਲਮ ਨੂੰ ਰੰਗ ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਾ,
ਮਿੱਠੀ ਲੱਗੀ ਬਾਣੀ,-
ਵਾਹ ਵਾ ਕਦਰ ਗੁਣਾਂਦੀ ਪਾਈ !
ਛਹਕੇ ਜਾਲੀ ਤਾਣੀ,
ਪਕੜ ਪਿੰਜਰੇ ਪਾਇ ਵਿਛੋੜਿਆ
ਸਾਕ ਸਨੇਹੀਆਂ ਨਾਲੋਂ,
ਭੱਠ ਪਵੇ ਇਹ ਕਦਰ ਤੁਹਾਡੀ
ਖੇਹ ਇਸ ਯਾਰੀ ਲਾਣੀ ॥੨੧॥

---

*ਖੰਭ ।

ਅੱਜੋ।

ਅ-ਜੋ ਪੀ ਤੇ ਹੁਣ ਹੀ ਪੀ ਤੇ—
ਪੀਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਜਾਈਂ,
'ਪਿਰਮ-ਰਸਾਂ' ਦੇ ਪਜ਼ਾਲੇ ਨਾਲੋਂ
ਲਾਏ ਬੁੱਲ੍ਹ ਨ ਚਾਈਂ
ਹਰਦਮ ਪੀ ਤੇ ਖੀਵਾ ਹੋ ਰਹੁ
ਇਹ ਮਸਤੀ ਨਾ ਉਤਰੇ,—
ਕਲ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰੇ ਕਾਲ ਆਇਕੇ
ਦੇਵੇ ਖਾਕ ਰਲਾਈ ॥ ੨੨ ॥

ਲੱਗੀਆਂ ਨਿਭਣ।

ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਨੇਹੁੰ ਲਾ ਬੈਠੀ—
ਨਾ ਹੱਸੇ ਨਾ ਬੋਲੇ,
ਸੁਹਣਾ ਲੱਗੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹੇ
ਘੁੰਡੀ ਦਿਲੋਂ ਨ ਖੁਹਲੇ,
ਛਡਜਾਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਨਾਂਹੀਂ,
ਮਿਲਿਆਂ ਨਿੱਘ ਨ ਕੋਈ:
ਹੱਛਾ ਜਿਵੇਂ ਰਜ਼ਾ ਹੈ ਤੇਰੀ,
ਅੱਖੀਅਹੁੰ ਹੋਹੁ ਨ ਓਹਲੇ॥੨੩॥

ਭੈ ਵਿਚ।

ਬੱਦਲ ਆਇਆ ਦੇਖ ਕੰਬਿਆ
ਪਰਬਤ, –ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਇਆ:
'ਮਿੱਠੇ ਬਣ ਅੰਦਰ ਵੜ ਲੋਟੂ
ਫਿਰ ਫੇਰਾ ਆ ਪਾਇਆ?
'ਕੱਜਣ ਐਡਾ ਕਿੱਥੋਂ ਲਜਾਵਾਂ?
ਲਵੇ ਲੁਕਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ।
'ਹੇ ਸਰਪੋਸ਼ ਜਗਤ ਦੇ ਓਲ੍ਹਣ!
ਰੱਖੋ ਕਰਕੇ ਦਾਇਆ' ॥੨੪॥

ਮਿੱਠੀ ਖਿਰਨ ਬੋਲਿਆ ਬੱਦਲ
ਹਿਰਦਾ ਚਮਕ ਦਿਖਾਇਆ:–
'ਲੇਖਾ ਸਾਫ ਨ ਮੈਂ ਕੁਛ ਪੱਲੇ,
ਤੈਂ ਦਿੱਤਾ ਵੰਡ ਆਇਆ;
'ਉਹ ਦਾਤਾ, ਭੰਡਾਰੀ ਤੂੰ ਹੈਂ
ਮੈਂ ਹਾਂ ਵੰਡਣ ਹਾਰਾ,
'ਭੈ ਵਿਚ ਕਾਰ ਤੁਸਾਂ ਮੈਂ ਕਰਨੀ–
ਸਭ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਾਇਆ' ॥੨੫॥

ਰਉਂ ਰੁਖ਼ ।

ਸਾਗਰ ਪੁਛਦਾ:-'ਨਦੀਏ ! ਸਾਰੇ
ਬੂਟੇ ਬੂਟੀਆਂ ਲਜਾਵੇਂ,
'ਪਰ ਨਾ ਕਦੀ ਬੈਂਤ ਦਾ ਬੂਟਾ
ਏਥੇ ਆਣ ਪੁਚਾਵੇਂ ?'
ਨਦੀ ਆਖਦੀ:-'ਆਕੜ ਵਾਲੇ,
ਸਭ ਬੂਟੇ ਪਟ ਸੱਕਾਂ,
'ਪਰ ਜੋ ਝੁਕੇ ਵਗੇ ਰਉਂ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ
ਪੇਸ਼ ਨ ਉਸ ਤੇ ਜਾਵੇ' ॥ ੨੬ ॥

ਯਾਦ ।

'ਯਾਦ ਸਜਨ ਦੀ' ਹਰਦਮ ਰਹਿੰਦੀ
ਲਹਿ ਗਈ ਡੂੰਘੇ ਥਾਈਂ,
ਵਾਂਗ ਸੰਗੀਤ ਲਹਿਰਦੀ ਅੰਦਰ
ਬਣ ਗਈ ਰਾਗ ਇਲਾਹੀ ।
ਦਾਰੂ ਵਾਂਗ਼ ਸਰੂਰ ਚਾੜ੍ਹਦੀ,
ਤਰਬ ਵਾਂਗ ਥਰਰਾਵੇ,
ਖਿੱਚੇ ਤੇ ਰਸ ਭਿੰਨੀ ਕਸਕੇ-
ਲੱਗੇ ਫਿਰ ਸੁਖਦਾਈ ॥੨੭॥

ਇਲਮ, ਅਮਲ ।

ਸਿਰ ਕਚਕੌਲ ਬਨਾ ਹਥ ਲੀਤਾ,
ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਦੁਆਰੇ ਫਿਰਿਆ,
ਦਰ ਦਰ ਦੇ ਟੁਕ ਮੰਗ ਮੰਗ ਪਾਏ,
ਤੁੰਨ ਤੁੰਨ ਕੇ ਇਹ ਭਰਿਆ,
ਭਰਿਆ ਦੇਖ ਅਫਰਿਆ ਮੈਂ ਸਾਂ,
ਜਾਣਾਂ ਪੰਡਤ ਹੋਇਆ,—
ਟਿਕੇ ਨ ਪੈਰ ਜ਼ਿਮੀ ਤੇ ਮੇਰਾ
ਉੱਚਾ ਹੋ ਹੋ ਟੁਰਿਆ ॥੨੮॥

ਇਕ ਦਿਨ ਏ ਕਚਕੌਲ ਲੈ ਗਿਆ
ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਮੂਹਰੇ ਧਰਿਆ,
ਜੂਠ ਜੂਠ ਕਰ ਉਸ ਉਲਟਾਇਆ
ਖਾਲੀ ਸਾਰਾ ਕਰਿਆ;
ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਫਿਰ ਧੋਤਾ ਇਸ ਨੂੰ
ਮੈਲ ਇਲਮ ਦੀ ਲਾਹੀ:
ਦੇਖੋ, ਇਹ ਕਚਕੌਲ ਲਿਸ਼ਕਿਆ;
ਕੰਵਲ ਵਾਂਙ ਫਿਰ ਖਿੜਿਆ ॥ ੨੯ ॥

ਅਮਲੀ-ਸੋਫੀ।

ਦਿਹ ਇਕ ਬੂੰਦ ਸੁਰਾਹੀਓਂ ਸਾਨੂੰ,
ਇੱਕੋ ਹੀ ਦਿਹ ਸਾਈਂ!
ਅੱਧੀ ਅੱਧ ਪਚੱਧੀ ਦੇ ਦੇ
ਨਿੱਕੀ ਹੋਰ ਗੁਸਾਈਂ!
ਇੱਕ ਵੇਰ ਇਕ ਕਣੀ ਦਿਵਾ ਦੇ,
ਸੂਫੀ ਅਸੀਂ ਨ ਰਹੀਏ–,
ਇੱਕ ਵੇਰ ਦਰ ਖਲਿਆਂ ਤਾਈਂ
ਸਾਈਂ ਸ੍ਵਾਦ ਚਖਾਈਂ ॥ ੩੦ ॥

ਸੰਗੀਤ।

ਉੱਚੇ ਭਾਵ ਵਲਵਲੇ ਸੁਹਣੇ,
ਸੂਖਮ ਰੰਗ ਸੁਹਾਵਨ,
ਸਰਦ ਮਿਹਰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਿਲ
ਠਰ ਠਰ ਜੰਮ ਜੰਮ ਜਾਵਨ:–
ਰਾਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਘ ਪੁਚਾਵੇ
ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਾਵੇ:
ਤਾਹੀਓਂ ਰਸੀਏ ਏਸ ਰਾਗ ਨੂੰ
"ਪੌੜੀ ਅਰਸ਼" ਸਦਾਵਨ॥੩੧।

ਵਿਛੋੜਾ—ਵਸਲ।

ਸਾਬਣ ਲਾ ਲਾ ਧੋਤਾ ਕੋਲਾ,
ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ,
ਖੁੰਬ ਚਾੜ੍ਹ, ਰੰਗਣ ਭੀ ਧਰਿਆ,
ਰੰਗ ਨ ਏਸ ਵਟਾਇਆ,
ਵਿੱਛੁੜ ਕੇ ਕਾਲਕ ਸੀ ਆਈ
ਬਿਨ ਮਿਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ:
ਅੰਗ ਅੱਗ ਦੇ ਲਾਕੇ ਦੇਖੋ
ਚੜ੍ਹਦਾ ਰੂਪ ਸਵਾਇਆ ॥੩੨॥

ਬ੍ਰਿੱਛ।

ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇ ਤੰਗ ਦਿਲ ਲੋਕੋ!
ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਕਿਉਂ ਲੜਦੇ ?
ਚੌੜੇ ਦਾਉ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਣਾਂ,
ਸਿੱਧੇ ਜਾਣਾ ਚੜ੍ਹਦੇ;
ਘੇਰੇ ਤੇ ਫੈਲਾਉ ਅਸਾਡੇ
ਵਿਚ ਅਸਮਾਨਾਂ ਹੋਸਣ;
ਗਿੱਠ ਥਾਉਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮੱਲੀ,
ਅਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਲੜਦੇ? ॥੩੩॥

ਲਾ ਮਕਾਂ ।

ਦਿਲ ਵਰਜਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਦਾ
ਜਾ ਖਹਿੰਦਾ ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ,—
ਇਕ ਲਾਮਕਾਨੀ* ਡੇਰਾ
ਜਾ ਉਸਦੇ ਬੁਰਜ ਸਿਆਣੇ,
ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਣ ਆਪ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦਾ
ਰਹੇ ਅਗੂਾਂ ਪਿਛਾਂ ਨਾ ਜੋਗਾ,
ਜਦ ਮੁੜਦਾ, ਰਸ ਵਿਚ ਗੁਟਕੇ
ਪਰ ਦੱਸੇ ਨਾ ਕੁਝ ਜਾਣੇ॥੨੪॥

ਉੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ।

ਉੱਚਾ ਉੱਠ ਜ਼ਿਮੀਂ ਤੋਂ ਪਜਾਰੇ,
ਤੈਨੂੰ ਖੰਭ ਰੱਬ ਨੇ ਲਾਏ,—
ਉਹ ਕਿਉਂ ਰਿੜ੍ਹੇ ਗੋਡਿਆਂ ਪਰਨੇ
ਜੋ ਉਡ ਅਸਮਾਨੀਂ ਜਾਏ ?
ਉੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਉੱਚੀ,
ਦਾਈਆ ਉੱਚਾ ਰੱਖੀ,
ਅਰਸ਼ੀ ਤਾਣ ਜਿਹਦੇ ਹੋ ਪੱਲੇ
ਉਹ ਕਿਉਂ ਭੁੰਜੇ ਆਏ? ॥੨੫॥

---

*ਜੋ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਦੁਵੱਲੀ ਝਾਕ।

ਤਟ ਤੇ ਬੈਠ ਮੁਨੀ ਜੋ ਬਾਂਕੇ
ਦੁਹੁੰ ਵੱਲੀਂ ਹੀ ਝਾਕ ਰਹੇ,–
ਥਲ ਵੰਨੇ ਫਿਰ ਜਲ ਵੰਨੇ ਤੇ
ਫਿਰ ਥਲ ਫਿਰ ਜਲ ਤਾਕ ਰਹੇ:
ਗਰਦ ਪੈਣ ਤੇ ਭਿੱਜਣ ਕੋਲੋਂ
ਦੁਹੁੰ ਗੱਲੋਂ ਇਉਂ ਪਾਕ ਰਹੇ,
ਪਰ ਆਖਰ ਨੂੰ ਅੰਨ ਪਾਣੀਓਂ
ਵਾਂਜੇ ਗਏ, ਦੁਫਾਂਕ ਰਹੇ ॥੩੬॥

ਹੱਦੋਂ ਪਾਰ ਨ ਹੋਈ।

ਉੱਡੀ ਉੱਡ ਚੜ੍ਹੀ ਅਸਮਾਨੀਂ
ਬਦਲਾਂ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੀ ਛੋਪ,
ਓਥੇ ਭੀ ਅਸਮਾਨ ਇਹੋ, ਹਾਇ
ਤਣਿਆਂ ਨੀਲਾ ਸਿਰ ਸਿਰਟੋਪ!
ਉੱਡੀ ਹੋਰ ਤਬਕ ਚੌਦਾਂ ਤੇ
ਨਖੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘੀ ਦੂਰ,
ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸਿਰ ਘੁੰਮਦਾ
ਚੱਕਰ ਦੇਂਦਾ ਨੀਲਾ ਘੋਪ॥੩੭॥

ਕਿਵੇਂ ਨ ਫਧੀਂਦਾ।

ਦੋ ਦਰਸ਼ਨ ਅੱਖਾਂ ਮਸਤਾਂਦਾ
ਪਾਇ ਤਣਾਵਾਂ ਕੱਸਦਾ,
ਝਰਨਾਟਾਂ ਜੋ ਜਾਣ ਨ ਝੱਲੀਆਂ
ਮਨ ਨੂੰ ਪਾ ਪਾ ਦੱਸਦਾ,
ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਹਿ ਕਦੇ ਆਪ ਆ
ਹੱਸੇ ਰਸੇ ਰਸਾਵੇ,
ਅੰਦਰ ਵੜੇ, ਵਲਵਲੇ ਛੇੜੇ,
ਤੁਣੁਕੇ ਦੇ ਦਿਲ ਖੱਸਦਾ ॥੩੮॥

ਮੋਹੀ ਮੱਤੀ ਤੇ ਰਸਲਹਿਰੀ
ਫੜਨ ਉੱਠਾਂ, ਉਠ ਨੱਸਦਾ,
ਮਿਲਿਆਂ ਫੜਿਆਂ ਹੱਥ ਨ ਆਵੇ
ਵੱਸ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ,
ਕੋਮਲ ਪਜ਼ਾਰ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਰ
ਕਿਵੇਂ ਫਧੀਂਦਾ ਨਾਹੀਂ,
ਪਾਇ ਭੁਲੇਵਾਂ ਤਿਲਕ ਜਾਂਵਦਾ,
ਗਲਵੱਕੜੀ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ॥੩੯॥

ਰਾਗ ਦੀ ਸੁਰ।

ਸੁਰ ਇਕ ਕੋਮਲ ਗਲਿਓਂ ਨਿਕਲੀ
ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਖੜੋਤੀ ਆਇ,
ਕੰਬੇ ਤੇ ਲਹਿਰੇ ਥਰਰਾਂਦੀ
ਦਿੱਤੀ ਇਕ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜਾਇ,
ਆਪਾ ਕੰਬ ਸਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ,
ਸੁਪਨ ਵੰਨ ਰੰਗ ਰੂਪ ਅਰੂਪ,
ਅਰਸ਼ ਕੁਰਸ਼ ਦੇ ਝੂਟੇ ਝੂਮੇਂ
ਲਾ ਮਕਾਨੀ ਡੋਬ ਡੁਬਾਇ॥੪੦॥

ਜਿਤ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਉਤੇ ਵਲ ਸੱਜਣ।

ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਜਨ ਬਹਾਇਆ
ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਧਸਿਆ,
ਧਸਿਆ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਜਾ ਡੂੰਘਾਣੀਂ ਫਸਿਆ,
ਨੈਣ ਮੀਟਿਆਂ ਅੰਦਰ ਦਿਸਦਾ,
ਖੁਲ੍ਹਿਆਂ ਬਾਰ੍ਹ ਦਿਸੀਵੇ,
ਜਿਤ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਉਤੇ ਵਲ ਦਿਸਦਾ,
ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਸੱਜਣ ਵਸਿਆ॥੪੧॥

ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ।

ਅਖੀਆਂ ਜੋ ਘੁਮਿਆਰ ਮੈਂਡੜਾ
ਸਿਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਲਾਂਦਾ,
ਸਹੁੰ ਅੱਲਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਦਾ ਮੈਂ
ਅਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਰਹਾਂਦਾ,
ਹੁਣ ਅੱਖਾਂ ਹਨ ਮੱਥੇ ਥੱਲੇ,
ਰੁਖ਼ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਹੇਠਾਂ,
ਨੀਵੀਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਇਸ ਰੁਖ਼ ਤੋਂ
ਜ਼ੋਰ ਨ ਪਾਰ ਵਸਾਂਦਾ* ॥੪੨॥

ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚ ਅਜ਼ਲ ਨੇ ਅੱਖਾਂ
ਸਿਰ ਤੇਰੇ ਨਹੀਂ ਲਾਈਆਂ,
ਪਰ ਗਿੱਚੀ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਉਸਨੇ
ਲਚਕਾਂ ਦੇ ਦੇ ਪਾਈਆਂ,
ਦਿੱਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਜ਼ਰ ਦੀ, ਤੱਕੇਂ
ਹੇਠਾਂ ਉੱਪ੍ਰ ਚੁਫੇਰੇ,—
ਹੁਣ ਜੇ ਲੋਅ ਉਤਾਹਾਂ ਲਾਵੇਂ
ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ॥੪੩॥

---

*ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

ਨਾਮ, ਧ੍ਯਾਨ, ਰਜ਼ਾ।

ਨਾਮ ਸਜਣ ਦਾ ਜੀਭ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।
ਜਾਂ ਸੱਜਣ ਉਠ ਤੁਰਿਆ।
ਮੱਲ ਲਏ ਦੋ ਨੈਣ ਧ੍ਯਾਨ ਨੇ,
ਸਬਕ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਫੁਰਿਆ,
ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਹਥ ਸੌਂਪ ਅਸਾਨੂੰ
ਜੋ ਸੱਜਣ ! ਤੂੰ ਰਾਜ਼ੀ,
ਯਾਦ ਤੁਸਾਡੀ ਛੁਟੇ ਨ ਸਾਥੋਂ,
ਪ੍ਯਾਰ ਰਹੇ ਲੂ ਪੁੜਿਆ॥੪੪॥

ਸਿਞਾਣ।

ਮਿਸਰੀ ਕਿਸੇ ਬਨਾਂਦਿਆਂ, ਹੇਠਾਂ
ਜਦੋਂ ਕੜਾਹੀ ਲਾਹੀ,
ਕੋਲੇ ਕੋਲੇ ਖੰਡ ਹੋ ਗਈ
ਵੇਖ ਵੇਖ ਪਛੁਤਾਹੀ,
ਹੇ ਭੋਲੇ ! ਜਿਸ ਸੇਕ ਨਾਲ ਸੀ
ਸ਼ਰਬਤ ਮਿਸ਼ਰੀ ਬਣਨਾ,
ਤਾਰ ਸਿਞਾਤੀ ਨਹੀਂ ਓਸਦੀ,
ਸਞਾਣ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖ ਨਾਹੀਂ॥੪੫॥

ਦਰਦ ਦੇਖ ਦੁਖ ਆਂਦਾ ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਦੇਖ ਦੇਖ ਦਿਲ
ਦਬਦਾ ਦਬਦਾ ਜਾਂਦਾ,
ਅੰਦਰਲਾ ਪੰਘਰ ਵਗ ਟੁਰਦਾ
ਨੈਣੋਂ ਨੀਰ ਵਸਾਂਦਾ,
ਫਿਰ ਬੀ ਦਰਦ ਨ ਘਟੇ ਜਗਤ ਦਾ
ਚਾਹੇ ਆਪਾ ਵਾਰੇ,
ਪਰ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ
ਦਰਦ ਦੇਖ ਦੁਖ ਆਂਦਾ ॥੪੬॥

ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਕਰਮ ।

'ਤੂੰ ਪਾਪੀ' 'ਤੂੰ ਪਾਪੀ' ਕਹਿ ਕਹਿ,
ਪੰਡਤ ਜਿੰਦ ਸੁਕਾਈ,
ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਮਿੱਤੋਂ ਬਾਹਰ,
ਅਸੀਂ ਮਿੱਤ ਵਿਚ ਭਾਈ!
ਮਿਤ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕਰਮ ਅਮਿੱਤੇ
ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ,
ਬਖਸ਼ ਅਮਿੱਤੇ ਦੀ ਜਿਤ ਪਾਊ
ਮਿਤ ਦੇ ਕਰਮ ਉਡਾਈ॥੪੭॥

ਬਰਦਾ ਕਿ ਮਾਲਕ ?

ਇਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਫਿਰੇ ਆਦਮੀ
ਗਲ ਵਿਚ ਫੱਟੀ ਪਾਈ,-
ਫੱਟੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਂ ਬਰਦਾ,
ਵਿਕਾਂ, ਲਓ ਕੁਈ ਭਾਈ',
ਲੈਣ ਲਗੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸਿ ਕਹਿਆ:
'ਏ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਟੋਲੇ,
'ਏਸ ਭੇਸ ਏ ਬਰਦਾ ਲੱਭੇ,
ਚਾਹੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਈ' ॥੪੮॥

ਆਪੇ ਦਾ ਉਛਾਲ।

ਆਪਾ ਉਛਲ ਉਛਾਲੇ ਖਾਵੇ,
ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਰਸ ਆਵੇ,
ਰਸ ਦੂਏ ਵਿਚ ਕਿੱਥੋਂ ਧਰਿਆ
ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਰਮਾਵੇ ?
ਰਸ ਅਪਣਾ ਜੋ ਲਖੇਂ ਦੂਏ ਤੋਂ
ਤੇਰਾ ਹਈ ਉਛਾਲਾ,-
ਸਮਝ, ਸੰਭਾਲ, ਉਛਾਲ ਆਪਣਾ,
ਟੋਟਾ ਫੇਰ ਨ ਆਵੇ ॥ ੪੯ ॥

ਰੌਸ਼ਨ ਆਰਾ (ਸਮਾਧ 'ਚੋਂ):-

ਕਿਉਂ ਜਚਦੇ ਹਨ ਕਦਮ ਤੁਸਾਡੇ
ਬਾਗ਼ ਅਸਾਡਾ ਵੜਦੇ ?
ਅਰਜ਼ ਨ ਕਰਦੇ, ਮੰਗ ਨ ਮੰਗਦੇ,
ਪੱਲਾ ਅਸੀਂ ਨ ਫੜਦੇ,
ਖ਼ਾਕ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਖਾਕ ਹੋ ਗਏ
ਹੈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇਕ ਬਾਕੀ,
ਭਲਾ ਜਿ 'ਸਾਡੀ ਯਾਦ' ਕਦੇ ਇਹ
ਦਿਲ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੜ ਜੜਦੇ॥੫੦॥

ਰੌਸ਼ਨ ਆਰਾ ਯਾਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ:-

ਮੇਰੀ ਕਬਰ ਉਦਾਲੇ ਕੁਦਰਤ
ਬਾਗ਼ ਸੁਹਾਵਾ ਲਾਇਆ,-
ਬਾਗ਼ ਸੈਰ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਈ ਆਵੇ
ਕਬਰੋਂ ਪਰੇ ਰਹਾਇਆ,-
ਲੋਥ ਨਹੀਂ, ਵੇ ਲੋਕੋ, ਮੈਂ ਹਾਂ,
ਕਿਉਂ ਜਚਦੇ ਤੇ ਹਟਦੇ ?
ਫੁਲ, ਫਲ, ਫਲੀ, ਕਲੀ ਤੇ ਪੱਤੇ
ਮਹੀਓਂ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ॥੫੧॥

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇਕ ਬੇ ਨਿਸ਼ਾਂ ਸਮਾਧ।

ਜੀਂਵਦਿਆਂ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਸੁਹਣਾ,
ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਨਾ ਆਇਆ,
ਮੁਖਯਾਤ੍ਰਾ ਨਾ ਕੀਤਸੁ ਆਕੇ,
ਸਿਹਰਾ ਬੀ ਨਾ ਭਿਜਵਾਯਾ,
ਬਣੀ ਸਮਾਧ, ਜਗਤ ਆ ਢੁੱਕਾ,
ਸੁਹਣੇ ਝਾਤ ਨ ਪਾਈ,
ਸ਼ਾਲਾ! ਮਿਟੇ ਨ ਤਾਂਘ ਅਸਾਡੀ,
ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਮਨ ਭਾਇਆ॥੫੨॥

ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਪਾ।

ਅੰਮੀਂ ਨੀ! ਕਲਵਲ ਹੋ ਉਠੀਆਂ
ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਸੀ,—
ਮੇਰੀ "ਮੈਂ" ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਈ ਨੀ
ਦਿਸਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਛੁਪਨਾ ਸੀ।
ਮੁੰਹਦਾ ਤੇ ਝਰਨਾਟ ਛੇੜਦਾ,
ਚਸਕ ਮਾਰ ਠੰਢ ਪਾਵੇ ਓ,—
ਦੱਸ ਕੌਣ ਓ, ਕਦੋਂ ਵੜ ਗਿਆ
ਕਿਉਂ ਦਿਸਨਾ, ਕਿਉਂ ਲੁਕਨਾ ਸੀ?।੫੩।

ਜੌਹਰੀ।

ਸ਼ਹੁ ਦਰਿਯਾਵੇ ਖੇਡੰਦੜੀ ਨੂੰ
ਗੀਟੜੀਆਂ ਲਭ ਪਈਆਂ,
ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਤੇ ਨਵੇਂ ਵੰਨ ਤੇ
ਨਵੇਂ ਸੁਹਜ ਫਬ ਰਹੀਆਂ,
ਪਰ ਮੈਂ ਗੀਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਛਾਲਾ
ਬਾਲਾਂ ਵਾਂਙੂ ਖੇਡਾਂ,
ਉੱਤੋਂ ਆ ਨਿਕਲਯਾ ਇਕ ਜੌਹਰੀ
ਉਨ ਗੀਟੀਆਂ ਚਾ ਲਈਆਂ॥੫੪॥

ਦੇਖ ਪਰਖ, ਸਿਰ ਫੇਰ ਆਖਦਾ,
'ਕੀ ਇਨ੍ਹ ਨਾਉਂ ਧਰਾਵੀਂ ?
'ਨਾ ਨੌ ਰਤਨ, ਚੁਰਾਸੀ ਸੰਗ ਨ*,
ਕੀਮਤ ਕਿਵੇਂ ਜਚਾਵੀਂ ?'
ਅਸਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਛੱਡ ਖਹਿੜਾ ਹਾਲੇ,
ਖੇਡਣ ਦਿਹ ਖਾਂ ਸਾਨੂੰ,
'ਗਿਣਤੀ ਜਦੋਂ ਤੁਜਾਨਵਿਓਂ† ਤੇਰੀ
ਵਧੂ, ਮੁੱਲ ਆ ਪਾਵੀਂ' ॥੫੫॥

---

*ਰਤਨ ਨੌਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਗ (ਪੱਥਰ) ਚੁਰਾਸੀ ਗਿਣੀਂਦੇਹਨ।
†੯+੮੪=੯੩.

ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ । ✓

ਸਾਨੂੰ ਅਜਬ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਮਿਲਿਆ
ਫੜ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਪਾਂਦਾ,
ਪਰ ਪਿੰਜਰਾ ਨਾ ਬੰਦ ਕਰਾਂਦਾ,
ਖਿੜਕੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਰਹਾਂਦਾ।
ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਜੇ ਬੰਦ ਕਰਾਈਏ,
ਉਹ ਫਿਰ ਖੁਹਲੇ ਖਿੜਕੀ;
'ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ' ਕਰਕੇ ਕੱਠੀਆਂ
ਅਚਰਜ ਰੰਗ ਜਮਾਂਦਾ ॥੫੬॥

੨. ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ ?

ਦੋ ਗੱਲਾਂ:-

ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ? (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਆ ਹੈ?) ਇਕ ਸੁਾਲ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲਹਿਰਦਾ ਹੈ,- ਕਿਤੇ ਐਵੇਂ, ਕਿਤੇ ਗੁਦਗੁਦੀ ਕਰਕੇ, ਕਿਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿੱਲਕੇ, ਕਿਤੇ ਡੂੰਘ ਪਾਕੇ, ਕਿਤੇ ਘਾਉ ਲਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ,ਦਰਸ਼ਨ(ਫਿਲਸਫਾ), ਧਰਮ ਦਾ ਸਾਹਿੱਤ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਲਾਏ ਘਾਵਾਂਦੇ ਇਲਾਜ ਮਾਲਜੇ ਹਨ। 'ਨਿਰਾਸਤਾ, ਉਦਾਸੀਨਤਾ, ਉਪ੍ਰਾਮਤਾ, ਤਯਾਗ' ਕਿਤੇ ਇਸਦੀ ਮਲ੍ਹਮ ਬਣਦੇ ਹਨ, 'ਹਉਂ', ਗ੍ਰਹਨ, ਜ਼ੋਰ ਜਬਰ' ਕਿਤੇ ਇਸਦੇ ਉਪ੍ਰਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਘਾਉ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਜੀਵਨ' ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ, ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ, ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰਾ ਨਹੀਂ।ਇਹ 'ਜੀਵਨ' ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪੇ ਸੋਚਾਂ, ਆਸ ਅੰਦੇਸਿਆਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੁਛ ਇਹ ਸੀ, ਓਸ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਦਾ ਹੋਰਵੇਂ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸੋਚਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਸਲੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂ- ਦੀਆਂ। ਜੀਵਨ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸਦੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜੀਉਂਦਾ ਕੋਈ ਹੋਵੇ-ਜੋ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਐਉਂ ਜੀਉ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਹਅਪਣੀ ਅਰੋਗਤਾ ਵਿਚ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ-ਉਸਦੀ ਛੋਤ, ਉਸਦਾ ਦੁਸਨ-ਨਜ਼ਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਰੋਗਤਾ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ 'ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ?' ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇਂ ਇਕ ਰੋਗਣ ਇਸਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸਿਰ ਟਕਰਾਂਦੀ ਇਕ ਛੰਭ ਤੇ ਆ ਕੇ ਅਪਣੇ ਬਾਵਰੇਪਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਛੰਭ ਤੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਛੰਭ ਤੋਂ 'ਫਿਰ ਆਵੀਂ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਫੇਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਛੰਭ ਵਿਚ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੇਖ ਕੁਛ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ 'ਫਰ ਆਵੀਂ' ਦੀ ਫੇਰ ਸੱਦ ਸੁਣਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਫੇਰ ਆਉਂਦੀ ਕਵਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਨਿਹੁੜਾਈਆਂ ਕਲੀਆਂ, ਫੇਰ ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਆਦਿ ਵੇਖਦੀ, ਗਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਟੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਰਾ ਸਰੋਵਰ ਕਵਲ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਖੇੜੇ ਦਾ ਹੁਸਨ-ਨਜ਼ਾਰਾ, ਉਹ ਅਝੱਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਛਬੀ ਵੇਖ ਐਸੀ ਖਿੜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਅਸਲੇ ਦੇ ਰੰਗਵਿਚ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਜੀਵਨ ਇਹ ਹੈ' ਉਸਦੇ ਉੱਤੇ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਛੰਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਢੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਨ, ਜਦ ਖਿੜ ਪਏ, ਯਾ ਹੋ ਗਏ ਓਹ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੁਛੇ ਕੌਣ, ਕਿਉਂ ਤੇ ਕੀ? ਜੀਵਨ ਖੇੜਾ ਹੈ।

ਕਰਤਾ

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ ?

ਪਾਰੇ ਦੇ ਡਲ ਵਾਂਙ ਛੰਭ ਵਿਚ
ਚਿੱਟਾ ਸਾਫ਼ ਸੁਹਾਵਾ,
ਮੂੰਹ ਮੂੰਹ ਭਰਿਆ, ਡਲ੍ਹ ਡਲ੍ਹ ਕਰਦਾ,
ਦੱਸੇ ਅਜਬ ਦਿਖਾਵਾ।
ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਰਿਵੀ ਰੁਮਕਦੀ,
ਲਹਿਰ ਉਠੇਂਦੀ ਨਿੱਕੀ,—
ਕਰਦੀ ਪਯਾਰ, ਗਲੇ ਜਲ ਲਗਦੀ,
ਵਗਦੀ ਪੌਣ ਲਡਿੱਕੀ।
ਚੰਦ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ
ਜਲ ਵਿਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰੇ,
ਜਲ ਨਿਰਮਲ ਉਸ ਜੱਫੀ ਪਾਕੇ
ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰੇ।
ਇਕ ਚੰਦਾ ਵਿਚ ਅੰਬਰ ਫਿਰਦਾ
ਰੂਪ ਅਡੋਲ ਸੁਹਾਵੇ,

ਜਾ ਚੰਦ ਛੰਭ ਵਿਚ ਡਲ੍ਹਕੇ.
ਡੋਲੇ ਤੇ ਲਹਿਰਾਵੇ।
ਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਚਿਤਰੇ,
ਲਟਕ ਗਏ ਵਿਚ ਸਰ ਦੇ,
ਨੀਲਾ ਹੇਠ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਛਾਕੇ
ਖਿਲਰੇ, ਜਲ ਵਿਚ ਤਰਦੇ।
ਡਲ੍ਹਕ ਆਪਣੀ, ਡੋਲਣ ਜਲ ਦੀ,
ਦੋ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਰਲ ਗਈਆਂ,
ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਅਰਸ਼ੀ ਮੌਜਾਂ
ਦੂਣੀਆਂ ਹੋ ਹੋ ਪਈਆਂ।
ਅਜਬ ਸਫਾਈ ਨੀਰ ਤੁਧੇ ਦੀ
ਜਿਸ ਨੇ ਥੰਨ੍ਹ ਉਤਾਰੀ,
ਸਾਰੀ ਛਬੀ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ !
ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਖਿਲਾਰੀ।
ਗੰਦਲ ਕੁਆਰ ਵਾਂਙ ਇਕ ਲੰਮੀ
ਡੀਲ ਸੁਹਾਵੀ ਵਾਲੀ
ਪਤਲੀ ਤੇ ਕੁਛ ਨਾਜ਼ਕ-ਕੋਮਲ,
ਜਾਪੇ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ,
ਆ ਨਿਕਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਏਸ ਥਾਂ.
ਗਰਮ ਗਰਮ ਸਾਹ ਭਰਦੀ,
ਨਰਮ ਨਰਮ ਧਰ ਪੈਰ ਤੁਰੇਂਦੀ,
ਚਿਹਰੇ ਛਾਈ ਜ਼ਰਦੀ।

ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਅਝਕੇ, ਝਿਜਕੇ,
ਉੱਪਰ ਹੇਠ ਤਕਾਵੇ,
ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਕੇ
ਠਹਿਰੇ, ਨੈਣ ਮਿਟਾਵੇ।
ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਡੁਬ ਜਾਵੇ ਸਾਰੀ,
ਤ੍ਰਬੁਕ ਅੱਖੀਆਂ ਖੁਹਲੇ,
ਸੁਹਣੇ ਨੈਣ ਕਟੋਰੀਆਂ ਵਰਗਜੋਂ
ਨੀਰ ਛਮਾਂ ਛੰਮ ਡੁਹਲੇ।
ਭਰੇ ਹਾਹੁਕਾ ਕਹੇ "ਹਾਇ! ਹੈ ਕਾਹਨੂੰ
ਏ ਕੁਛ ਬਣਿਆ?
"ਕੀ ਹੈ, ਤੇ ਏ ਕਿਉਂ ਹੈ ਸਾਰਾ
ਪੇਟਾ ਤਾਣਾ ਤਣਿਆਂ?
" 'ਮੈਂ ਜੀਂਦੀ', ਮੈਂ ਜਾਣਾ 'ਜੀਂਦੀ',
'ਹਾਂ ਜੀਵਨ' ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ,
"ਪਰ ਏ 'ਜੀਵਨ' ਕੀ ਹੈ ਵਸਤੂ?
ਕੀ ਹੈ ਇਸਦਾ ਮਾਣਾ?
"ਮੈਂ ਵਰਗੇ ਲਖ ਹੋ ਹੋ ਮਰ ਗਏ
ਸਮਝੇ ਨਾ 'ਕਿਉਂ ਹੋਏ',—
" 'ਹੋਂਦਆਪਣੀ' ਲਖੀ ਨ 'ਕੀ ਹੈ',
ਬਿਨ ਸਮਝੇ 'ਹੋ ਮੋਏ'।
"ਲੱਖਾਂ ਹੋਕੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ
ਆਸ ਅੰਦੇਸਿਆਂ ਅੰਦਰ,

"ਫਸੇ ਧੁਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਜੀਕੂੰ
ਵਿਚ ਚਿਕਾਬੂ ਮੰਦਰ।
"'ਹੋਵੇ' ਤੇ ਏ 'ਜਾਪੇ ਹੋਵੇ';
ਪਰ 'ਕੀ ਹੈ ?' ਨਾ ਜਾਪੇ,
" 'ਕਿਉਂ' ਹੈ ?' ਤੇ ਏ 'ਕੀਕੂੰ ਹੋਵੇ?'
ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਿਞਾਪੇ।
"ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਏ ਰੋਗ ਲੱਗ ਗਿਆ
ਕਿਉਂ ਇਹ ਭੇਤ ਖੁਲ੍ਹਾਵਾਂ ?
"ਤੜਫਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬੁਝਾਰਤ ਬੁੱਝਾਂ–
ਆਪਾ ਕਿਵੇਂ ਤਕਾਵਾਂ ?
"ਦੱਸ 'ਜਿੰਦੇ !' ਤੂੰ ਹੈਂ ਕੀ ਅੜੀਏ !
ਪੰਡ ਵਲਵਲੇ ਵਾਲੀ ?
"ਝਰਨਾਟਾਂ ਜੋ ਜਾਣ ਨ ਝਲੀਆਂ
ਆਪੇ ਛੇੜਨ ਵਾਲੀ ?
"ਹਸਰਤ, ਆਸ, ਨਿਰਾਸਾ ਟੋਏ
ਆਪੇ ਵਿਚ ਉਪਜਾਵੇਂ,
"ਆਪ ਵਿਰਾਗਨ ਹੋਕੇ, ਅੜੀਏ !
ਆਪ ਡੋਬ ਪਈ ਖਾਵੇਂ !
"ਉਠਨ ਉਮੰਗਾਂ ਤੇ ਚਾ ਉੱਚੇ,
ਖਿੱਚਾਂ ਧੂਹ ਲਿਜਾਵਨ,
"ਕਾਂਬਾ ਛਿੜੇ, ਥਰ੍ਹਾਟਾਂ ਥਰਕਨ,
ਲਹਿਰਾਂ ਕਹਿਰ ਮਚਾਵਨ।

"ਆਪਾ ਪਿਆ ਸਦੱਕੜੇ ਹੋਵੇ
ਕਿਸਤੋਂ, ਪਤਾ ਨ ਲੱਗੇ,
"ਕਿਸਦੇ ਪਜ਼ਾਰ ਖਿਚੀਂਦਾ ਜਾਵੇ ?
ਕੌਣ ਪਿਆ ਸੂ ਠੱਗੇ ?
"ਕਦੇ ਅਕਲ ਵਿਚ ਆਵੇਂ ਜਿੰਦੇ !
ਦਾਨੀ ਹੋ ਹੋ ਸੋਚੇਂ,
"'ਸੋਚੀਂ' ਤਰੇਂ, ਰੁੜ੍ਹੇਂ ਤੇ ਡੁੱਬੇਂ,
ਉਛਲ ਉਛਾਲੇ ਬੋਚੇਂ,
"ਠੁਹਕਰ ਖਾਇ ਕਿਤੋਂ ਮੁੜ ਆਵੇਂ,
ਭੇਤ ਨ ਸਾਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ—
"'ਕਿਉਂ ਹੋਯਾ?' 'ਏ ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ?'
'ਆਪਾ ਕਿਉਂ ਹਾਂ ਭੁੱਲੇ' ?
"ਹਾਇ ! ਕਰਾਂ ਕੀ ? ਮੈਨੂੰ ਜਿੰਦੇ !
ਖਾਵਣ ਪੀਣ ਨ ਭਾਵੇ,
"ਕੋਈ ਸ੍ਵਾਦ ਨ ਮੋਂਹਦਾ ਆਕੇ
'ਦਿਸਦਾ' ਨਾ ਪਰਚਾਵੇ ।
"ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ ? ਤੂੰ ਦੱਸ ਅਸਾਨੂੰ,
ਅੜੀਏ ! ਹੋਰ ਖਪਾ ਨਾ,
"ਬਹੁਤ ਰੁਲਾਯਾ ਹਈ ਅਸਾਨੂੰ,
ਭੁਆਲੀ ਹੋਰ ਪੁਆ ਨਾ ।
"ਦੱਸ ਕੌਣ ਤੂੰ ? ਕੀ ਹੈਂ ਸਖੀਏ !
ਹੁਣ ਦੱਸਣੋਂ ਨਾ ਨੱਸੀਂ

"ਅਪਣਾ ਆਪ ਲੁਕਾਯਾ ਜਿਹੜਾ
ਖੁਹਲ ਅਸਾਨੂੰ ਦੱਸੀਂ ?
"ਮੈਨੂੰ ਭਰਮ ਪਏ ਨੀਂ ਜਿੰਦੇ !
ਤੂੰ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਬਹਿੰਦੀ,
"ਭੋਰਾ ਰੂਪ ਦਿਖਾਵੇਂ, ਬਾਕੀ
ਲੁਕੀ ਪਰਦਿਆਂ ਰਹਿੰਦੀ,
"ਨਿੱਕੀ ਰਮਜ਼ ਅਕਲ ਦੀ ਮਾਰੇਂ,
ਹੋਰ ਨ ਕੁਝ ਦਿਖਾਵੇਂ,
ਬਾਕੀ ਆਪਾ ਲੁਕਿਆ ਤੇਰਾ,
ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਦਿਸ ਆਵੇਂ।
"ਜਦੋਂ ਵਲਵਲੇ ਸਿੱਕਾਂ ਸੱਧ੍ਰਾਂ,
ਖਿੱਚਾਂ ਪੈਣ, ਹਿਲਾਵਨ,
"ਕਸਕ ਕਸਕਦੀ ਟੁੰਬ ਝੰਝੋਲੇ,
ਹਿੱਲ ਹਿਰੋਲੇ ਆਵਨ,
"ਤਦੋਂ ਕਰਾਂ ਕੀ, ਜਿੰਦੇ ਮੇਰੀ !
ਕਿੱਥੋਂ ਉਹ ਕੁਛ ਲਯਾਵਾਂ,
"ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਅਪੂਰਨ ਹੋਈ
ਤੈਨੂੰ ਭਰ ਦਿਖਲਾਵਾਂ ?
"ਹਾਇ ! ਦੱਸ ਤੂੰ ਜਿੰਦੜੀ ! ਮੈਨੂੰ,
ਮੈਂ ਰੋ ਰੋ ਮਰ ਲੱਥੀ,
" 'ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ ?' ਤੂੰ ਖੁਹਲ ਦਿਖਾ ਦੇ
ਅਪਨਿ ਕਲਾ ਦੀ ਹੱਥੀ।"

ਐਦਾਂ ਸੋਚ, ਬਾਉਲੀ ਹੁੰਦੀ,
ਆਪੇ ਦੇ ਵਿਚ ਆਂਦੀ,
ਆਪੇ ਤੋਂ ਹੋ ਬਾਹ੍ਰ, ਗ਼ਰਕਦੀ
ਸੁੰਨ ਮੁੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ,
ਤੁਰਦੀ, ਅਝਕ, ਬੈਠ, ਉਠ ਤੁਰਦੀ
ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਆਈ,
ਓਸ ਛੰਭ ਤੇ ਆਣ ਖਲੋਤੀ,
ਮੌਜ ਦੇਖ ਟਕ ਲਾਈ।
ਆਖੇ: "ਵਾਹਵਾ ਜੋਬਨ ਮੱਤੇ
ਸੁੱਭਰ ਭਰੇ ਸੁਹਾਵੇ!
"ਠੰਢ ਪਈ ਤੈਂ ਦੇਖ ਰੂਪ ਨੂੰ
ਸੁਹਣੇ ਸਜੇ ਤਲਾ ਵੇ!
"ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਸੁਹਣਾ ਸੁਖੀ ਦਿਸੀਵੇਂ
ਲਹਿਰਾਂ ਲਏਂ ਹੁਲਾਰੇ?
"ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੀ ਭੇਤ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ
ਤੈਂ ਪਰ ਆਨ, ਪਿਆਰੇ!
"ਕਿਉਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ, ਰੱਜਿਆ, ਰਾਜ਼ੀ,
ਬਿਨ ਹਸਰਤ ਦਿਸ ਆਵੇਂ?
"ਡਲ੍ਹਕੇਂ ਤੇ ਵਾ ਭੱਖੇਂ ਸੁਹਣੀ,
ਅਰਸ਼ੀ ਰੰਗ ਦਿਖਾਵੇਂ?
"ਦੱਸ ਸੱਜਣਾਂ ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ,
ਜੀਵਨ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੀਂ?

"ਖੁਹਲੀਂ ਭੇਤ, ਹਸਾਵੀਂ ਸਾਨੂੰ,
ਫਿਰ ਤੂੰ ਸੁਹਣਿਆਂ ਹੱਸੀਂ ?"
'ਸਰਰ ਸਰਰ' ਇਕ ਧੁਨੀ ਅਨੋਖੀ
ਉਸ ਸਰ ਵਿਚੋਂ ਆਈ,
ਮਾਨੋਂ ਕੁਈ ਅਪਸਰਾ ਜਲ ਤੋਂ
ਸੁਰ ਪਜਾਰੀ ਵਿਚ ਗਾਈ:—
"ਫਿਰ ਆਨਾ, ਫਿਰ ਆਨਾ ਆਨਾ,
ਆਨਾ ਆਨਾ ਆਨਾ.
"ਫਿਰ ਜੀ, ਫਿਰ ਜੀ, ਫਿਰਫਿਰ, ਫਿਰਫਿਰ
ਫਿਰ ਆਨਾ, ਫਿਰ ਆਨਾ"।
ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਸਹੁਲਤ ਵਾਲਾ
ਮੁਟਿਆਰਨ ਨੂੰ ਆਇਆ,
ਆਸਾ ਬੰਨ੍ਹ ਉਮੈਦਾਂ ਲਜਾਈ,
ਕਦਮ ਪਿਛਾਹਾਂ ਪਾਇਆ।
ਸੂਰਜ ਅਜੇ ਨ ਟਿੱਕੀ ਨਿਕਲੀ,
ਲਾਲੀ ਭਾਹ ਨ ਛਾਈ,
ਚਿੜੀ ਚੁਹੱਕੀ ਅਜੇ ਨ ਹੈਸੀ,
ਪੁਹ-ਫੁਟ ਅਜੇ ਨ ਆਈ।
ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਕਈ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ
ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
ਉਸ ਸਰ ਦੇ ਫਿਰ ਕੰਢੇ ਆਈ,
ਲੈ ਦਿਲ-ਵਹਿਣ ਝਮੇਲੇ।

ਕੀ ਦੇਖੇ ਉਸ ਸਰਵਰ ਅੰਦਰ
ਜਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਤਰਦੇ
ਗੋਲ ਗੋਲ ਤੇ ਸਾਵੇ ਸਾਵੇ
ਪੱਤਰ ਡਲ੍ਹ ਡਲ੍ਹ ਕਰਦੇ।
ਪਾਣੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ,
ਕੁਛ ਹਨ ਉੱਚੇ ਹੋਏ
ਕਿੰਨਿਆਂ ਉੱਪਰ ਨੀਰ ਤ੍ਰੁਪਕੇ
ਮੋਤੀ ਜਿਉਂ ਡਲ੍ਹਕੋਏ,
ਚਮਕਣ ਤੇ ਡਲ੍ਹਕਣ ਏ ਤੁਪਕੇ
ਕੰਬਣ ਤੇ ਫਿਰ ਟਿਕਦੇ,
ਆਭਾ ਦੇਣ ਲੋਚਨਾਂ ਵਾਲੀ,
ਨੈਣ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਿਕਦੇ।
ਚਾਨਣ ਬੀ ਹੁਣ ਵਧਿਆ ਸੁਹਣਾ
ਪੂਰਿਓਂ ਆਈ ਲੋਈ,
ਪਹੁ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛ ਗਈ,
ਚਿਹ ਚਿਹ ਬਨ ਵਿਚ ਹੋਈ।
ਜੋਬਨ ਦੇਖ ਮਸਤੀਆਂ ਭਰਿਆ,
ਠੰਢ ਟਿਕਾਉ ਨਿਰਾਲਾ।
ਦੂਣੀ ਪੱਤ ਸੁਹਾਵੀ ਸਜਿਆ,
ਛੰਭ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲਾ,
ਕਹਿੰਦੀ ਨਾਰ "ਭਰੇ ਤੇ ਮੱਤੇ
ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਸਰ ਜੀ!

"ਕੀ ਹੈ ਜੀਵਨ ? ਦੱਸੋ ਮੈਨੂੰ
ਚਿੰਤਾ ਦੇਵੇ ਹਰ ਜੀ !
"ਗੋਲ ਗੋਲ ਤੇ ਸਾਵੇ ਸਾਵੇ
ਚੱਕਰ ਤੈਂ ਵਿਚ ਛਾਏ,
"ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਤੁਪਕੇ
ਮੋਤੀ ਜਿਉਂ ਡਲ੍ਹਕਾਏ।
"ਕੀ ਜੀਵਨ ਏ ਗੋਲ ਚੱਕਰੀ
ਨਿਰੀ ਡਲ੍ਹਕ ਇਕ ਜਾਣਾਂ ?
"ਪਿਆ ਨਿਤਾਣਾ ਹੈ ਸਰਵਰ ਵਿਚ
ਭੇਤ ਹਿਠਾਂਹ ਛੁਪਾਣਾਂ ?
'ਕਿੱਥੋਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਆਏ ਸਾਰੇ
ਕੀ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਆਏ ?
'ਚੁੱਪ ਮੁਹਰ ਹੈ ਲੱਗੀ ਸਭ ਨੂੰ
ਸਿਰ ਸਿਟ ਦਿਲ ਦਿਖਲਾਏ?"
ਰੁਮਕ ਰੁਮਕ ਪੱਛੋਂ ਤੋਂ ਆਈ
ਪਉਣ ਪਿਆਰੀ ਝੂਲਦੀ,
ਸਰ ਦੇ ਜਲ ਤੇ ਜਲ ਦੇ ਪੱਤੇ
ਸਭ ਦੇ ਗਲ ਲਗ ਚਲਦੀ,
'ਸਰਰ ਸਰਰ,ਸਰ ਸਰਰ ਸਰਰ'ਜਿਉਂ
ਧੁਨੀ ਛੰਭ ਤੋਂ ਆਵੇ,
ਮਾਨੋਂ ਜੀਭ ਲਗੀ ਹੈ ਸਰ ਨੂੰ
ਇਹ ਗਲ ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ:–

"ਆਵੀਂ ਫਿਰ ਤੂੰ ਫਿਰਰ ਫਿਰਰ ਤੂੰ
ਫਿਰ ਆਵੀਂ ਫਿਰ ਆਈਂ,
"ਫਿਰ ਫਿਰ ਫਿਰ ਫਿਰ" ਸਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦਾ
"ਆਵੀਂ ਫਿਰ ਤੂੰ ਆਈਂ"।
ਪੱਛੋਂ ਜਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਹਲੇ
ਸੂਰਜ ਟਿੱਕੀ ਟਿਕਦੀ,
ਟਿਕਦੀ, ਲਹਿੰਦੀ, ਚਮਕ ਘਟੇਂਦੀ
ਹੇਠਾਂ ਹੇਠਾਂ ਡੁਬਦੀ।
ਲਾਲੀ ਲਾਲ ਛਈ ਅਸਮਾਨੀਂ
ਸੂਰਜ ਗਿਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ,
ਚਿੱਟੀ ਭਾਹ ਪਸਰ ਗਈ ਸਾਰੇ,
ਟੁਰਦੀ ਇਹ ਬੀ ਜਾਨੀ।
ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਬਿਤੀਤੇ
ਫਿਰ ਸਰਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ
ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਖੜੀ ਸਾਹ ਭਰਦੀ,
ਨੈਣ ਭਰਨ, ਲੂੰ ਕੰਡੇ:-
"ਸੂਰਜ ਛੱਪ ਗਿਆ ਧਰ ਉਹਲੇ"
ਰੋ ਕੇ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀਆ,-
"ਸੰਝ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਸਹਿਮਾਂ ਵਾਲੀ
ਤੇਰੇ ਤੇ ਆ ਰਹੀਆ।
"ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਸੱਜਣਾਂ!
ਤੈਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ?

''ਰਾਜਹੰਸ ਦੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਵਰਗਾ
ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਿਆ ਢੋਇਆ ?
''ਗੰਦਲ ਵਾਂਙ ਨਿਕਲ ਇਹ ਧੌਣਾਂ
ਹੋ ਉਚੀਆਂ ਹਨ ਝੁਕੀਆਂ,
''ਸਿਰ ਨਿਹੁੜਾਇ ਸ਼ਰਮ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ,
ਹਿਕੇ ਨਿਰਾਸਾਂ ਮੁਕੀਆਂ ?
''ਹਸਰਤ ਭਰੀਆਂ ? ਕੇ ਵਿਚ ਸਦਮੇਂ
ਸਾਵੇ ਓਢਨ ਲੁਕੀਆਂ
''ਬੰਦ ਜਗਤ ਦੇ ਭੇਤ ਵਾਂਙ ਹਨ ?
ਕੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਹਨ ਸੁਕੀਆਂ ?
''ਪੋਟਲੀਆਂ ਕੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਭਰ
ਝੁਕੀਆਂ ਹਨ ਏਹ ਸਾਰੀਆਂ ?
''ਸੱਧਰ ਸਿੱਕਣ ਤੇ ਤ੍ਰਾਹ ਉੱਠਣ
ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰੀਆਂ ?
''ਗੋਲ ਮੋਲ ਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਤੇ
ਸਿਰ ਸਿੱਟਣ ਦਿਖਲਾਇਆ;
''ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਮਿਰੇ ਦਾ ਉੱਤਰ ਤੈਥੋਂ
ਇਹ ਸਰਵਰ ਸਰ ਆਇਆ ?''
ਪਵਨ ਹਿਲੋਰੇ ਨਾਲ ਹਿੱਲਿਆ
ਸਰਵਰ ਪੱਤ ਤੇ ਕਲੀਆਂ,
ਧੁਨੀ ਅਜਾਇਬ ਆਈ ਵਿੱਚੋਂ,
ਬੋਲੀਆਂ ਕੋਈ ਭਲੀਆਂ.—

' ਫਿਰਰ ਫਿਰਰ ਫਿਰ ਫਿਰ ਫਿਰ ਫਿਰਫਿਰ
ਫਿਰ ਆਈਂ ਫਿਰ ਆਈਂ।
''ਆਈਂ ਫਿਰ ਫਿਰ ਫਿਰਰ ਫਿਰਰ ਤੂੰ
ਫਿਰ ਆਈਂ ਫਿਰ ਆਈਂ''।
ਸਟ ਕੇ ਧੌਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਂਙੂ,
ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਖਿਚੇਂਦੀ,
ਟੁਰ ਗਈ ਫੇਰ, ਹਾਹੁਕੇ ਲੈਂਦੀ,
ਗਿਣ ਗਿਣ ਕਦਮ ਧਰੇਂਦੀ।
ਫਿਰ ਆਈ ਇਕ ਸ਼ਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀਂ
ਸੂਰਜ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ;
ਸਰਵਰ ਧੌਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ
ਪਰ ਇਕ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ;
ਸਭ ਸਿੱਧੇ ਹਨ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ,
ਸਿਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਵੰਨੇ,
ਨਿਹੁੜਾਈ ਗਰਦਨ ਨਹੀਂ ਕੋਈ,
ਜਿਉਂ ਜੋਗੀ ਟਕ ਬੰਨ੍ਹੇ।
ਮੁਸਕਾਈ ਤੇ ਨੀਝ ਲਾਇ ਕੇ
ਦੇਖ ਦੇਖ ਫਿਰ ਰੋਈ:–
''ਹੇ ਸਰਵਰ! ਮੈਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੇਥੋਂ
ਅਜੇ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।
''ਕੀ ਸਿਰ ਚੱਕ ਤਕਨਾਂ ਉੱਪਰ,
ਅਸਮਾਨਾਂ ਧਿਰ ਤਕਣਾਂ ?

''ਤਕਣਾਂ, ਤਕਣਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਤਕਣਾਂ
ਬਿਨ ਉੱਤਰ, ਨਾ ਬਕਣਾ ?
''ਇਸ ਤੱਕਣ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਹਮੇਸ਼ਾਂ
ਭੇਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਣਾ,
''ਤਰਸਨ ਸਿੱਕਣ ਤੇ ਸਿਕ ਤੱਕਣ,
ਲੋਚਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਘੁਲਣਾਂ ?
''ਅੱਜ ਦੱਸ ਤੂੰ ਭੇਤ ਗ਼ੈਬ ਦਾ,
ਖੋਲ੍ਹ ਚੁੱਪ ਦੀਆਂ ਮੁਹਰਾਂ ?
''ਜੀਭ ਛੇੜ ਕੁਈ ਵਾਕ ਸੁਣਾ ਦੇ,
ਕੱਟ ਅਸਾਡੀਆਂ ਅਹੁਰਾਂ'' ?
ਪਰ ਉਸ ਸਰ ਤੋਂ ''ਫਿਰ ਆਵੀਂ ਤੂੰ
ਫਿਰ ਫਿਰ ਫਿਰ'' ਸੱਦ ਆਈ।
ਸਿਰ ਨਿਹੁੜਾਇ ਗਈ ਉਹ ਪਯਾਰੀ,
ਹਸਰਤ ਅੰਦਰ ਛਾਈ।
ਘਟਾ ਟੋਪ ਬੱਦਲ ਹਨ ਛਾਏ,
ਗਰਮੀ ਹੈ ਬਿਲਮਾਈ,
ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਰਿਵੀ ਰੁਮਕਦੀ
ਗਲ ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਈ।
ਅੱਖੀਂ ਸੁੱਖ ਕਲੇਜੇ ਠੰਢਕ
ਇਸਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਪੇਂਦੀ,
ਛਬਿ ਛਾਂਦੀ ਚਉਫੇਰ ਏਸ ਤੋਂ
ਛਬਿ ਇਸ ਤੋਂ ਛਬ ਲੇਂਦੀ।

ਵਰਤੇ ਕਈ ਜ਼ਮਾਨੇ ਜਿਸ ਤੇ
ਸੀ ਇਕ ਬੋੜ੍ਹ ਵਡੇਰਾ,
ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮੁਟਿਆਰਨ ਨੇ
ਹੈ ਲਾਇਆ ਹੁਣ ਡੇਰਾ।
ਛਾਵੇਂ ਏਠ ਬੋੜ੍ਹ ਵਲ ਤਕਦੀ
ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਖਿਚੇਂਦੀ,
"ਕਿਉਂ ਬਾਬਾ ਏ ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ?"
ਤਕ ਤਕ ਉਹਨੂੰ ਪੁਛੇਂਦੀ।
ਉੱਚੀ ਪੌਣ ਕਰੇਂਦੀ ਤੱਕਦੀ,
ਨੈਣ ਗਏ ਮਿਟ ਦੋਵੇਂ,
ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਅੰਦਰੋਂ ਆਈ,
ਟਿਕੀ ਜਿਵੇਂ ਸੀ ਓਵੇਂ।
ਉੱਧਰ ਵਾਉ ਤ੍ਰਿਖੇਰੀ ਹੋਈ,
ਬੱਦਲਵਾਈ ਪਾਈ,
ਉੱਡ ਗਈ ਸਾਰੀ ਓ ਘਟਨਾ,
ਧੁੱਪ ਨਿਕਲ ਕੁਛ ਆਈ।
ਸੂਰਜ ਢਲ ਹੇਠਾਂ ਹੋ ਟੁਰਿਆ,
ਕੁਝ ਜੋਬਨ ਬੀ ਢਲਿਆ।
ਤਿੱਖਾ ਤੇਜ ਹੋ ਗਿਆ ਮਿੱਠਾ,
ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜੋ ਚਲਿਆ।
ਪੌਣ ਵਧੇਰੀ ਠੰਢੀ ਹੋ ਗਈ,
ਜਿਵੇਂ ਹਿਮਾਲਯ ਜਾਈ,

ਪਾਣੀ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕਿਤੋਂ ਹੈ
ਭਾਗਭਰੀ ਹੋ ਆਈ।
ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਚਾਨਕ ਅੱਖ ਨਾਰ ਦੀ
ਤ੍ਰੱਬ੍ਹਕ ਉਠੀ ਕਹਿ "ਹਾਏ,
"ਇਸ ਅਖ-ਮੀਟੇ ਦੇ ਹੈਂ ਅੰਦਰ
ਕੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਏ?
"ਬਾਹਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਾਂਙੂ
ਠੰਢਕ ਅੰਦਰ ਛਾਈ,
"ਛਾਤੀ ਸੀਤਲ ਹੋਈ ਦਿਸਦੀ
ਘਟਦੀ ਹੈ ਘਬਰਾਈ।"
ਉੱਠ ਟੁਰੀ ਵਲ ਛੰਭ ਫੇਰ ਓ,
ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਆਕੇ
ਕੰਢੇ ਤੇ ਆ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ,
ਰਹੀ ਭਚੱਕ ਤਕਾਕੇ।
ਬੰਦ ਬੰਦ ਉਹ ਡੋਡੀ ਡੋਡੀ
ਤੋੜ ਤੋੜ ਸਿਰ ਮੁਹਰਾਂ,
ਧੁਰੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਖਿੜਖਿੜ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ,
ਰੰਗ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰਾਂ।
ਫਾੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਾਂਙ ਕਟੋਰੇ
ਜਿਉਂ ਕਚਕੌਲ ਸੁਹਾਵੇ,
ਲਾਲੋ ਲਾਲ ਖਿੜੇ ਤੇ ਵਿਗਸੇ
ਚੁਹਿ ਚੁਹਿ ਰੰਗ ਰੰਗਾਵੇ।

ਸਭ ਕਲੀਆਂ ਖਿੜੀਆਂ ਤੇ ਹੱਸਣ
ਦਿੱਸੇ ਖੇੜਾ ਖੇੜਾ,
ਖੇੜੇ ਦਾ ਇਕ ਫਰਸ਼ ਡਲ੍ਹਕਦਾ
ਕੌਲ ਫੁਲਾਂ ਦਾ ਖੇੜਾ।
ਸਾਰਾ ਸਰ ਭਰਿਆ ਇਸ ਖੇੜੇ,
ਇਸ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖੇੜੇ,
ਜੋਬਨ ਭਰੇ ਹਿਲੋਰੇ ਵਾਲੇ
ਮਸਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਖੇੜੇ।
ਮੀਨਾ-ਲਗਾ-ਬਜ਼ਾਰ ਕੁਦਰਤੀ
ਸਰਵਰ ਨੇ ਹੈ ਲਾਇਆ,
ਖੇੜਾ, ਸੁਹਜ, ਹੁਸਨ ਦਾ ਜਲਵਾ
ਕਰ ਜ਼ਾਹਰ ਦਿਖਲਾਇਆ।
ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸਰਵਰ ਦੀਆਂ ਪਾਲਾਂ
ਪਾਲਾਂ ਏ ਹਨ ਖੜੀਆਂ,
ਸੁੰਦਰ ਖੇੜੇ ਦੇ ਵਿਚ ਖਿੜੀਆਂ
ਬਿਨ ਪ੍ਰੋਏ ਦੇ ਲੜੀਆਂ।
ਫਾੜੀ ਦਾਰ ਕਟੋਰਾ ਹਰ ਇਕ,
ਨੈਣ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੁਹਣੇ,
ਮਿਰਗਾਂ ਦੇ ਹਨ ਵੱਡੇ ਕਰਕੇ
ਰੰਗ ਰੰਗਾ ਚੁਹਿ ਚੁਹਿਣੇ,
ਮਸਤੀ ਖਿੱਚ ਹੁਸਨ ਦੀ ਲਾਲੀ
ਭਰ ਕੇ, ਉੱਚੇ ਕਰਕੇ,

ਟਿਕਵਾਏ ਸਰਵਰ ਦੀ ਛਾਤੀ
ਸਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਧਰਕੇ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਯਾ ਚੰਦ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ
ਲਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਆਏ,
ਪਹਿਨ ਚੋਲੜਾ ਯੂਸਫ ਵਾਲਾ
ਸਰਵਰ ਦੇ ਵਿਚ ਛਾਏ।
ਯਾ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਪੈ ਪੈ
ਸੂਰਜ ਉੱਗ ਖੜੋਤੇ,
ਧਰਤੀ ਨੇ ਮਿੱਠੇ ਚਾ ਕੀਤੇ
ਠੰਢੇ ਸਰਵਰ ਗੋਤੇ।
ਚਾਉ ਭਰੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਤਕਦੇ
ਉੱਮਲ ਉੱਮਲ ਪੈਂਦੇ,
ਕਰਨ ਦਿਦਾਰੇ, ਚੜ੍ਹਨ ਸਰੂਰਾਂ,
ਝੂਮ ਝੂਮ ਰਸ ਲੈਂਦੇ।
ਯਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਸਾਰੇ
ਲੁਕ ਕੇ ਫਿਰ ਹਨ ਆਏ,
ਖਿੜੇ ਖੜੇ ਹਨ ਓਸ ਥਾਉਂ ਤੇ
ਗਾਹਕ ਖਬਰ ਨ ਪਾਏ,
ਨਾ ਆਵੇ, ਨਾ ਮੁੱਲ ਕਰਾਵੇ,
ਨਾ ਲਲਚੇ ਨਾਂ ਲੇਵੇ,
ਆਪ ਖਿਚੀਕੇ ਨਾ ਦੁਖ ਪਾਵੇ
ਨਾ ਖਿਚ ਲਾ ਦੁਖ ਦੇਵੇ,

ਸੁਹਣੇ ਹੁਸਨ ਆਪਣੇ ਆਪੇ
ਆਪ ਮਸਤ ਹੋ ਝੂਲਣ;
ਆਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਸ਼ੂਕ ਆਪ ਹੋ
ਖੁਦੀ-ਹਿੰਡੋਲੇ ਝੂਲਣ।
ਜੋਬਨ ਭਰੇ, ਮਸਤਿ ਰੰਗ ਰੱਤੇ,
ਇਸ ਆਪੇ-ਰਸ ਰੱਤੇ,
ਅਪਨੇ ਮਦ ਅਪਨੇ ਹੀ ਰਸ ਢੋ
ਹੋ ਰਸੀਏ ਮਦ ਮੱਤੇ,
ਖੇੜੇ ਦਾ ਇਕ ਮੰਡਲ ਰਚ ਕੇ,
ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ,
ਮਾਣਨ ਹੁਸਨ, ਖਿੜਨ, ਖੁਸ਼ ਹੋਵਨ,
ਆਪਾ ਆਪ ਪਰੇਖਣ।
ਯਾ ਏ ਭੇਤ ਇਲਾਹੀ ਵਾਲੇ
ਡੱਬੇ ਬੰਦ ਰਹਾਏ,
ਸਰਵਰ ਨੇ ਦੱਬੇ ਹਨ ਕੱਢੇ,
ਕੱਢੇ ਖੁਹਲ ਦਿਖਾਏ।
ਹੁਸਨ ਅਜੋਬੀ, ਰੰਗ ਗ਼ੈਬ ਦਾ
ਫਬਨ ਅਰਸ਼ ਦੀ ਜਾਈ,
ਛਬੀ ਸੁਹਾਵੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ,
ਧੁਰ ਬੈਕੁੰਠੋਂ ਆਈ,
ਜੋ ਢੱਕੀ ਤੇ ਬੰਦ ਕਰਾਕੇ
ਹੈਸੀ ਲੁਕੀ ਰਖਾਈ,

ਅਜ ਸਰਵਰ ਨੇ ਛਾਤੀ ਵਿਚੋਂ
ਸਾਰੀ ਖੁਹਲ ਵਿਛਾਈ।
ਨਜ਼ਰ ਪਈ ਜਦ ਮੁਟਿਆਰਨ ਦੀ
ਉਸ ਖੇੜੇ ਦੇ ਬਨ ਤੇ,
ਉਸ ਸੁਹਣੇ, ਉਸ ਜੋਬਨ ਭਰਵੇਂ,
ਉਸ ਹੁਸਨਾਂ ਦੇ ਚੰਨ ਤੇ:-
ਉਹ ਜੋ ਛਬੀ ਸੁਹਾਵਾਂ ਵਾਲੀ
ਮੀਂਹ ਸੀ ਪਈ ਵਸਾਂਦੀ
ਹੇਠਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇ ਚਉਫੇਰੇ
ਗੂੜ੍ਹੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਂਦੀ,
ਉਹ ਹੁਸਨਾਂ ਦਾ ਗਜ਼ਬ ਨਜ਼ਾਰਾ
ਸੁਹਣਾ ਓਹ ਦਿਖਾਵਾ,
ਅੱਖੀਂ ਪਿਆ ਜਦੋਂ, ਦਿਲ ਧਸਿਆ,
ਛਾਇਆ ਰੰਗ ਸੁਹਾਵਾ,
ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਇਕ ਛਾਈ ਉਸਤੇ
ਰਹੀ ਬਝੱਕ ਤਕਾਂਦੀ,
ਕੋਈ ਸੁੱਧ ਰਹੀ ਨਹਿੰ ਬਾਕੀ,
ਮੂਰਤ ਟੱਕ ਬਨ੍ਹਾਂਦੀ।
ਧਾਇ ਸਰੂਰ ਹੁਸਨ ਖੇੜੇ ਦਾ
ਸਿਰ ਸਾਰੇ ਵਿਚ ਵੜਿਆ,
ਖੇੜਾ ਅਰਸ਼ੀ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ
ਵਿੱਚ ਕਾਲਜੇ ਅੜਿਆ।

ਅਕਲ ਸੰਸਿਆਂ ਵਾਲੀ ਟੁਟ ਗਈ,
'ਪੁੱਛਣ-ਤਾਬ ਨਸਾਈ,
ਭਰਮਣ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ
ਸੋਚ ਨ ਰਹਿ ਗਈ ਕਾਈ।
ਲਗ ਗਈ ਛੋਤ ਖੇੜਿਓਂ ਸਾਰੀ,
ਖੇੜੇ ਖੇੜਾ ਲਾਇਆ,
ਜਿਉਂ ਖਿੜਿਆ ਸੀ ਸਰਵਰ ਸਾਰਾ
'ਦਿਲ-ਨਾਰੀ' ਖਿੜ ਆਇਆ।
ਅੰਦਰ ਫੁੱਟ ਪਿਆ ਜਿਉਂ ਸੋਮਾਂ,
ਕੜ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਫੁਟਿਆ,
ਹੁਸਨ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾ
ਚਸ਼ਮੇਂ ਜਿਉਂ ਫਟ ਛੁਟਿਆ,
ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਛੁਟੇ ਫੁਹਾਰੇ,
ਖੇੜੇ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ
ਅੱਖਾਂ 'ਫਬਨ-ਕਟੋਰੇ' ਭਰ ਰਹੇ
ਤ੍ਰੇਲ ਪਏ ਸੁਖਦਾਈ।
ਤਨ ਮਨ ਖੀਵਾ ਖੇੜਾ ਪੀ ਪੀ,
ਖੇੜਾ ਸਾਰੀ ਹੋਈ,
ਖੇੜਾ ਤੇ ਆਪਾ ਇਕ ਹੋਏ,
ਲੂੰ ਲੂੰ ਗਈ ਪਰੋਈ
ਖੇੜਾ ਦਿਲ ਦਾ, ਖੇੜਾ ਤਨ ਦਾ,
ਖੇੜਾ ਸਰਵਰ ਵਾਲਾ,

ਸਭ ਖੇੜੇ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ,
ਖੇੜੇ ਭੰਨੀਆਂ ਪਾਲਾਂ।
ਹੇਠਾਂ, ਉੱਪਰ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ,
ਕੀ ਅੰਦਰ, ਕੀ ਬਾਹਰ,
ਖੇੜਾ ਖੇੜਾ ਹੋਈ ਸਾਰੀ
ਕੀ ਬਾਤਨ ਕੀ ਜ਼ਾਹਰ।
ਖੇੜੇ ਵੇੜ੍ਹ ਲਈ ਆ ਬਾਹਰੋਂ,
ਖੇੜੇ ਅੰਦ੍ਰੋਂ ਵੇੜ੍ਹੀ,
ਖੇੜਾ ਖੇੜਾ ਹੋਈ ਪਜਾਰੀ,
ਖੇੜੇ ਫੜਕੇ ਖੇੜੀ।
ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਉਹ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੀ ?,
ਕੀ ? ਏ ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ ?'
ਖੇੜੇ ਖੇੜ ਲਈ ਹੈ ਸਾਰੀ,
ਕੀ ਦੇਹੀ ਕੀ ਜੀ ਹੈ ?
ਖੇੜਾ ਹੈ ਹੁਣ ਆਪ ਹੋ ਰਹੀ,
ਖੇੜਾ ਜੀਵਨ ਖੇੜਾ,
ਖ਼ਿੜਨ ਖਿੜੀ ਜਿਉਂ 'ਚੰਦ-ਚਾਦਨੀ',
ਖਿੜਿਆ ਜੀਵਨ ਖੇੜਾ।
ਅਪਣੇ ਖੇੜੇ ਖਿੜਕੇ ਸਰਵਰ
ਖੇੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਇਆ,
ਸੁੱਤਾ ਖੇੜਾ ਉਹਦਾ ਜਗਾਇਆ,
ਖੇੜੇ ਰੰਗ ਜਮਾਇਆ।

੩. ਦਿਲ ਤਰੰਗ।

ਦੋ ਗੱਲਾਂ:—

ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਕੁ ਬਰਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੇ ਲਿਖੇ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੁਰਯਾਈ (ਰੁਬਾਈ) ਚਾਲ ਦੇ ਛੰਦ ਕੁਛ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ 'ਤ੍ਰੇਲ ਤੁਪਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਛਾਪੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਲੰਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ 'ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ?' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਚੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤ੍ਰੇਲ ਤੁਪਕਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਮੇਰੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਛ ਰਚਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤ੍ਰੇਲ ਤੁਪਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਤੇ ਇਸ ਸੰਚੀ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੇ ਅਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ (ਅਣਛਪੇ)ਛੰਦ ਸ੍ਰ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੱਤ ਅੱਠ ਬਰਸ ਹੋਏ ਤਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤਰਜਮਾਂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਏਹ ਤਰਜਮੇ ਦੀ ਸੰਚੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਕਾਵ੍ਯ ਰਸਕ "ਮਾਈਨੇਡੂ" ਨਾਮੇ ਨੂੰ ਮੁਖਬੰਧ ਲਿਖਣ ਤੇ ਸੁਧਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਰਸਾਂ ਦਾ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਕਰਕੇ ਭੀ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਜੋ "ਕਿੱਕਰ" ਨਾਮ ਹੇਠਾਂ ਇਸੇ ਸੰਚੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਵਿਤਾ ਛਪੀ ਹੈ, ਸਰਦਾਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਈ 'ਈਸਟ-ਐਂਡ-ਵੇਸਟ'

ਨਾਮੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਸਤੰਬਰ੧੯੧੭ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ। ਵੰਨਗੀ ਲਈ ਇਸ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਤਰਜਮੇ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਇਸੇ ਸੈਂਚੀ ਦੇ ਸਫਾ ੬੯ ਤੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕੁਛ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਛਪਾਈ ਦੇ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਪਹਿਨਕੇ ਨਿਕਲ ਆਉਣ ਤਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ* ਜਾਮਾਂ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਪਿਆ ਕਰੇ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਸਲ ਰੂਪ ਮੁਦ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੈਂਚੀ ਦੇ ਛਾਪਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਤੰਬਰ ੧੯੨੨] ਕਰਤਾ]

*ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਤਰਜਮੇ ਹੁਣ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕੇ ਹਨ ਤੇ ਪੋਥੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਨਰਗਸ' Nargas ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਖਬੰਧ ਓਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਮਿ: ਅਰਨੇਸਟ ਰ੍ਹੀਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

THE KIKAR TREE.

I grow upward. my march is heavenward !

My face is turned to the God of the skies !

Nor village, nor city, nor palace, nor hut I need in this world of thine.

I am he who can pass his days without a roof over his head, in rain, sunshine, hail and storn.

I love to look at the God of the skies.

I need but a small piece of ground for my roots to stand in, to blossom, bear fruit and die !

I need neither raiment nor food from thee, O world !

The rain-water is enough for me; I drink and I grow !

I live on air. I desire naught,

I am all alone in myself; the ascetic of centuries passed and the ascetic of the centuries yet to come !

And yet for me, O world ! thou hast but an axe !

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਦਿਲ ਤਰੰਗ।

ਕਿੱਕਰ।

ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਅਟੰਕ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਿਛ ਅਪਣੇ ਦਿਲ ਤਰੰਗ ਮਾਨੋਂ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:-

ਕੱਢ ਸਿਰੀ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਟੁਰਿਆ
ਵੱਲ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਜਾਵਾਂ
ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਤੱਕਾਂ ਰਬ ਵੰਨੇ
ਛਾਤਿ ਨ ਹੋਰਥਿ ਪਾਵਾਂ।
ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਰਾਂ ਮਹਿਲ ਨਹੀਂ ਮਾੜੀ
ਕੁੱਲੀ ਢੋਕ ਨ ਭਾਲਾਂ,
ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਗੜੇ ਧੁੱਪ ਵਿਚ
ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਦਿਨ ਘਾਲਾਂ।
ਲੋ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਲੀ ਵੰਨੇ
ਹੋਰ ਲਾਲਸਾ ਨਾਹੀਂ

ਗੱਠ ਬਾਉਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਲੀਤੀ

ਵਧਾਂ ਟਿਕਾਂ ਇਸ ਮਾਹੀਂ।

ਫੁੱਲਾਂ ਫਲਾਂ, ਖਿੜਾਂ, ਰਸ ਚੋਵਾਂ,

ਰਹਿ ਅਛੋਤ ਟੁਰ ਜਾਵਾਂ

ਕੁੱਲੀ, ਗੁੱਲੀ, ਜੁੱਲੀ ਦੁਨੀਆਂ!

ਬਿਨ ਮੰਗੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂ।

ਮੀਂਹ ਦਾ ਪੀਵਾਂ ਪਾਣੀ ਦੁਨੀਆਂ!

ਪੌਣ ਭੱਖ ਕੇ ਜੀਵਾਂ।

ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸਥਿਤ ਮੈਂ ਜੋਗੀ

ਸਦੀਆਂ ਇਵੇਂ ਟਿਕੀਵਾਂ।

ਛੇੜਾਂ, ਛੇੜ ਕਰਾਵਾਂ ਨਾਹੀਂ,

ਹਾਂ ਵਿਰਕਤ, ਨਿਰਗੁਨੀਆਂ

ਮੇਰੇ ਜੋਗਾ ਬੀ ਤੈਂ ਪੱਲੇ,

ਹਾਇ, ਕੁਹਾੜਾ ਦੁਨੀਆਂ!

———

ਕੋਇਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਾਂਵਾਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ।

ਕੋਇਲ ਕੂਕੇਂਦੀ ਆ ਗਈ,
ਬੋਲੀ ਪਿਆਰੀ ਪਾ ਗਈ,
ਜੀ ਵੜਦਿਆਂ ਜੀ ਭਾ ਗਈ,
ਉੱਚੜ-ਓ-ਚਿੱਤੀ ਲਾ ਗਈ,
    ਹੁਣ ਜੀ ਨ ਲਗਦਾ ਆਲ੍ਹਣੇ
    ਰੋਂਦੇ ਨੀ ਮਾਪੇ ਪਾਲਣੇ ॥ ੧ ।,
ਬੱਚੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦੇ,
ਖਾ ਖਾ ਤਣੁੱਕੇ ਪਜ਼ਾਰ ਦੇ,
ਮਗਰੇ ਅਵਾਜ਼ ਸਿਧਾਰਦੇ,
ਪਰ ਕਾਉਂ ਫੜ ਫੜ ਮਾਰਦੇ.
    ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰਖਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ,
    ਕਰਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਟਾਲਣੇ ॥ ੨ ॥
ਖਿੱਚ ਆ ਅਗੰਮੋਂ ਪੈ ਗਈ,
ਜੋ ਜੀ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ,
ਉੱਡਣ ਹੀ ਉੱਡਣ ਦੇ ਗਈ,
ਘਰ-ਵੱਸਣਾਂ ਕਰ ਛੈ ਗਈ,
    ਵਾਹ ਲਾਣ ਚੋਗ ਖੁਆਲਣੇ,
    ਬੱਚੇ ਨ ਠਹਿਰਨ ਆਲ੍ਹਣੇ ॥ ੩ ॥
ਕਾਂ ਸੋਚਦੇ ਬਹਿ ਰੁੱਖ ਤੇ
ਬੱਚੇ ਅਸਾਡੀ ਕੁੱਖ ਦੇ,

ਸਾਂਝੀ ਜੁ ਸੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੇ,
ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਢੁੱਕਦੇ,
ਕੰਡੇ ਕੀ ਉਗ ਪਏ ਆਲ੍ਹਣੇ ?
ਨਿਹੁੰ ਮਾਪਿਆਂ ਜਿਨ ਘਾਲਣੇ ॥੪॥
ਕੋਇਲ ਹੈ ਵਣ ਵਣ ਕੂਕਦੀ
ਜਾਦੂ ਕਟਕ ਦੇ ਫੂਕਦੀ,
ਹੈ ਨੈਂ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਸ਼ੂਕਦੀ,
ਚਾਬਕ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਘੂਕਦੀ,
ਸੁੰਞੇਂ ਕਰੂ ਏ ਆਲ੍ਹਣੇ,
ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਜਿਗਰੇ ਗਾਲਣੇ ॥ ੫ ॥
ਕਾਂਵਾਂ ਬੀ ਸੱਦ ਪਛਾਨਿਆਂ,
ਕੋਇਲ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਜਾਣਿਆਂ,
ਮਾਰਨ ਇਨ੍ਹ ਜੀ ਠਾਣਿਆਂ
ਲਗ ਪਏ ਦੌਉ ਤਕਾਣਿਆਂ,
ਫਟਕਣ ਨ ਦਿਣ ਲਾਗ ਆਲ੍ਹਣੇ,
ਲੜਦੇ ਨੀ ਮਾਪੇ ਪਾਲਣੇ ॥ ੬ ॥
ਦੂਰੋਂ ਓ ਲੁਕ ਲੁਕ ਬੋਲਦੀ,
ਦਫਤਰ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਖੋਲ੍ਹਦੀ,
ਕਿੱਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਫੋਲਦੀ,
ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀ ਝੰਝੋਲਦੀ,
ਓ ਤੜਫਦੇ ਵਿਚ ਆਲ੍ਹਣੇ
ਆ ਪਏ ਜੱਫਰ ਜਾਲਣੇ ॥ ੭,

ਕਾਂ ਰਹੇ ਵਾਹਾਂ ਲਾਂਵਦੇ,
ਓੜਕ ਉਹ ਉੱਠ ਸਿਧਾਂਵਦੇ,
ਮਾਪੇ ਵਤਨ ਭੁਲਾਂਵਦੇ,
ਖਿੱਚੀ ਦੇ ਮਗਰੇ ਧਾਂਵਦੇ,
ਰਹਿ ਗਏ ਸੁੰਞੇ ਆਲ੍ਹਣੇ,
ਰੋਂਦੇ ਨੀ ਮਾਪੇ ਪਾਲਣੇ ॥ ੮ ॥

ਫੁੱਲ
ਗਲੇ ਤੋਂ ਉਤਾਰੇ ਜਾਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ:—

ਫੁੱਲ ਜੋ ਸਿਹਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ ਦੇ ਗਲ
ਪਏ ਸਨ, ਜਦ ਸਿਹਰਾ ਉਤਾਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮਾਨੋਂ
ਫੁੱਲਾਂ ਨੇ ਏਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ: —

ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਉਤਾਰ ਗਲੋਂ,
ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਾਰ ਦਿਲੋਂ,
ਸੱਟ ਨਾ ਉਤਾਰ ਸਾਨੂੰ,
ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਕੌਣ ?
ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਖੜ ਆਏ,
ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਆਏ,
ਛੱਡ ਦੇਸ਼ ਵਤਨ ਆਏ,
ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਆਏ ਧੌਣ।

ਜਿੰਦ ਨੇਹੁੰ ਤੋੜ ਆਏ,
ਮੌਤ ਪ੍ਰੇਮ ਜੋੜ ਆਏ,
ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ,
ਪੈਰ ਧਰੇ ਤੁਸਾਂ ਭੌਣ।
ਕਿੰਨੇ ਹਨ ਸ੍ਵਾਸ ਬਾਕੀ?
ਪਲਕ ਝਲਕ ਝਾਕੀ.
ਹੁਣ ਨਾ ਵਿਛੋੜ ਸਾਨੂੰ
ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਸਾਡਾ ਔਣ॥੧॥
ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਅਕਲ ਨਾਂ,
ਤੁਰਨ ਹਾਰੀ ਸ਼ਕਲ ਨਾਂ,
ਅਸੀਂ ਨੀਵੀਂ ਜਿੰਦੜੀ ਹਾਂ
ਲੇਕ ਤੁਸਾਂ ਜੀ ਦੇ ਨਹੀਂ।
ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਲੱਖ ਏਥੇ,
ਪਯਾਰ ਵਾਲੇ ਘਣੇਂ ਸੁਹਣੇ,
ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਤੋਂ ਚੜਦਿਆਂ ਦੇ
ਜੱਥੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ।
ਹੈਨ ਪਰ ਡਾਲ ਲੱਗੇ,
ਜੁੜੇ ਜਿੰਦ ਨਾਲ ਬੈਠੇ,
ਪਿੱਛੇ ਨਾਲੋਂ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟੇ,
ਆਸ਼੍ਰਯੋਂ ਗਏ ਵਾਂਜੇ ਨਹੀਂ।
ਵਿੱਛੁੜ ਜਾਂ ਜਾਣ ਤੁਹਾਥੋਂ,
ਰਹਿਣ ਜਯੋਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਓ,

ਲੈਂਦੇ ਦੀਦਾਰ ਫਿਰ ਫਿਰ,
ਡਾਲੀਓਂ ਓ ਟੁੱਟੇ ਨਹੀਂ॥੨॥
ਡਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟਿਆਂ ਦੀ,
ਲਾਜ ਪਾਲ ਸੱਜਣਾਂ ਓ,
ਪਿੱਛੇ ਨਾਲੋਂ ਨੇਹੁੰ ਸਾਡਾ
ਸਾਰਾ ਈ ਹੈ ਟੁੱਟ ਗਿਆ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਾਗੇ ਨਾਲ
ਨੇਹੁੰ ਅਸਾਂ ਤੋੜ ਲੀਤਾ,
ਅੱਗਾ ਸਾਡਾ ਸੱਜਣਾਂ ਓ
ਸਾਰਾ ਹੀ ਨਿਖੁੱਟ ਗਿਆ।
ਅੱਗੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਾਂਜਿਆਂ, ਇਕ
ਤੇਰੇ ਜੋਗੇ ਹੋ ਰਿਹਾਂ ਦਾ,
ਤੇਰੇ ਪਜਾਰ ਬਾਝੋਂ ਪਜਾਰ
ਜੱਗ ਦਾ ਹੈ ਹੁੱਟ ਗਿਆ।
ਵਾਸਤਾ ਈ ਸੱਜਣਾਂ ਓ!
ਅੰਗ ਲਾਈ ਰੱਖ ਸਾਨੂੰ,
ਸਾਡਾ ਆਪਾ ਤੇਰੇ ਉੱਤੋਂ
ਘੋਲ ਘੁੰਮਿਆ ਲੁੱਟ ਗਿਆ॥੩॥

———

ਕਰਨੇ* ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਤੇ ਕਰਨੇ ਦੀ ਅਨਖੁਲ੍ਹੀ ਕਲੀ ਦੀ ਬਾਤ ਚੀਤ

ਕਰਨੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕਰਨੇ ਦੇ ਅਧਖਿੜੇ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਜੋ ਅਜੇ ਬੰਦ ਕਲੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੈ ਮਾਨੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਆਖਦੀ ਹੈ: —

ਖੁਸ਼ਬੋ:- ਜੱਫੀ ਛੇਤੀ ਖੋਲ੍ਹ ਮਾਏ!
ਬੰਨ੍ਹ ਨਾ ਬਹਾਲ ਸਾਨੂੰ,
ਗੋਦੀ ਤੇਰੀ ਹੋਰ ਸਾਥੋਂ
ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਵਦਾ।
ਪਾਲਿਆ ਤੇ ਪੋਸਿਆ
ਸਿਆਣਿਆਂ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਠੀਕ,
ਨ੍ਹੇਸਾ ਸਾਡਾ ਤੇਰੀਆਂ
ਕਲਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਮਾਂਵਦਾ।
ਤੜਪ ਇਕ ਜਾਗੀ ਮੈਂ
ਅੰਦਰੇ ਉਛਾਲੇ ਵਾਲੀ,
ਏਠਣ ਨਹੀਓਂ ਦੇਂਦੀ
ਹੁਣ ਜੀ ਘਬਰਾਂਵਦਾ।
ਮੋਕਲੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ
ਸੁਹਣਾ ਸੁਹਣਾ ਸੁਪਨਾ, ਹਾਇ!
ਸਾਨੂੰ ਪਿਆ ਆਂਵਦਾ ॥੧॥

---

*ਸੰਤਰੇ, ਨਿੰਬੂ, ਖੱਟੇ, ਗਲਗਲ ਤੇ ਨਿੰਬੂ ਆਦਿ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ 'ਕਰਨਾ' ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਕਲੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ
ਹੋਈ ਖੁਸ਼ਬੋ ਨੂੰ ਜੁਵਾਬ:--

ਕਾਹਲੀਏ ਤੇ ਬਾਹਲੀਏ
ਮੁਟਿਆਰ ਹੋਈਏ ਬੱਚੀਏ ਨੀ !
ਬੈਠ ਨੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ
ਗੋਦੀ-ਸੁਖ ਮਾਣ ਲੈ।
ਮੇਰੀਆਂ ਕਲਾਈਆਂ ਵਿਚ
ਤੇਰੀ ਹੈ ਸਲਾਮਤੀ ਨੀ,
ਗੋਦੀ ਬੈਠ, ਗੋਦੀ ਬੈਠ,
ਗੋਦੀ-ਸੁਖ ਸਜਾਣ ਲੈ।
ਗੋਦੋਂ ਗਈ, ਗਈ ਗਈ,
ਖਿੰਡ ਖਿੰਡ, ਖਿਲ੍ਰ, ਖਿਲ੍ਰ,
ਖਿਲ੍ਰ, ਖਿਲ੍ਰ, ਖਿੰਡ ਖਿੰਡ,
ਗੁਆਚ ਜਾਸੇਂ, ਜਾਣ ਲੈ।
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ
ਸੁਪਨੇ ਜੋ ਆਣ ਤੇਨੂੰ
ਸੁਪਨਾਂ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਓ
ਸਾਚੀ ਏ ਪਛਾਣ ਲੈ॥੨।

ਖੁਸ਼ਬੋ ਦਾ ਕਰਨੋ ਦੀ ਕਲੀ
ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਜੁਵਾਬ:--

ਵਰਜ ਕੇ ਬਹਾਲ ਨਾਂ
ਤੇ ਮੱਤੀਂ ਦੇ ਦੇ ਹੋੜ ਨਾ,

ਛੱਡ ਸਾਡਾ ਪੱਲਾ, ਨਹੀਂ,

ਨੱਸ ਹੁਣ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਸੁਪਨਾ ਇਕ

ਆਵੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ, ਮਾਏ!

ਦਰਸ਼ਨ ਇਕ ਹੁੰਦੇ

ਓਸ ਦਰਸ਼ਨ ਸਮਾਵਾਂਗੇ।

ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ ਖੜਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ

ਆਖਦੇ "ਦਿਮਾਗ" ਉਹਨੂੰ,

ਖੁੱਲ੍ਹ ਵਾਲੇ ਮੰਡਲੀਂ

ਦੀਦਾਰ ਉਹਦਾ ਪਾਵਾਂਗੇ।

ਸਾਡੀ ਓ ਉਡੀਕ ਕਰੇ

ਖੜਾ ਦਿੱਸੇ ਮਾਏ ! ਸਾਨੂੰ,

ਪਹੁੰਚ ਉਹਦੇ ਦੇਸ਼

ਉਹਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਮਾਵਾਂਗੇ॥੩॥

ਆਖਦੀ ਏ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ,

ਜ਼ੋਰ ਇਕ ਲਾਇ ਪਜ਼ਾਰੀ,

ਵੀਣੀ ਮੋੜ ਮਾਉਂ ਵਾਲੀ

ਬਾਹਰ ਉੱਠ ਧਾਈ ਹੈ।

ਹੂਕ ਕੋਈ ਸੁਣੀ ਨਾਹੀਂ,

ਮਾਉਂ ਗਲ ਗਉਲੀ ਨਾਹੀਂ,

ਵਾਇ ਮੰਡਲ ਖੇਡਦੀ, ਹੁਣ

ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦੇਸ਼ੀਂ ਆਈ ਹੈ।

ਨੱਚਦੀ ਤੇ ਟੱਪਦੀ ਤੇ,
ਪੁੱਛਦੀ ਹਰ ਕਿਸੇ, ਮਾਨੋਂ,
"ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਿਮਾਗ਼" ਵਾਲੀ,
ਦੱਸ ਕਿਸੇ ਪਾਈ ਹੈ।
ਲਪਟੀ ਦਿਮਾਗ਼ ਤਾਈਂ,
ਲਪਟ ਏ ਸੁਗੰਧਿ ਵਾਲੀ,
ਲਪਟ ਸਮਾਈ, ਫੇਰ,
ਮੁੜਕੇ ਨ ਆਈ ਹੈ॥ ੪॥

———

ਕੇਲੋਂ ਦੇ ਗਲ ਲਗੀ ਵੇਲ।

ਦਿਉਦਾਰ ਚੀੜ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਇਕਨੂੰ ਕੇਲੋਂ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵੇਲ ਇਸ ਪਰ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈਸੀ, ਇਕ ਅਯਾਲੀ ਵੇਲ ਤ੍ਰੋੜ ਮੋੜ ਧੂਹ ਧਾਹਕੇ ਹੇਠਾਂ ਲਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਅਪਣੇ ਅੱਯੜ ਨੂੰ ਪਾਵੇ, ਵੇਲ ਦੀ ਅੱਯਾਲੀ ਅੱਗੇ ਮਾਨੋਂ ਉਸ ਵੇਲ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਇਹ ਹੈ:--

ਹਾਇ ਨਾ ਧਰੀਕ ਸਾਨੂੰ,
ਹਾਇ ਵੇ ਨ ਮਾਰ ਖਿੱਚਾਂ,
ਹਾਇ ਨਾ ਵਿਛੋੜ, ਗਲ
ਲੱਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਪੀਆ।

ਹਾਇ ਨਾ ਤੁਣੱਕੇ ਮਾਰੀਂ !
ਖਿੱਚ ਨਾ ਫਟੱਕੇ ਦੇ ਦੇ,
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਲੱਗੀ ਸਾਡੀ
ਤੋੜ ਨਾ ਸਰਾਪੀਆ !
ਹਾਇ ਨਾ ਵਲੂੰਧਰੀਂ ਵੇ !
ਸੱਟੀਂ ਨਾ ਉਤਾਰ ਭੁੰਞੇ,
ਸੱਜਣ ਗਲੋਂ ਟੁੱਟੀਆਂ
ਹੋ ਜਾਸਾਂ ਇਕਲਾਪੀਆ !
ਮੇਰੇ ਹੱਡ ਤਾਣ ਨਾਹੀਂ,
ਸੱਕਾਂ ਨਾ ਖੜੋਇ ਪੈਰੀਂ,
ਖੜੀ ਸੱਜਣ ਆਸਰੇ ਹਾਂ
ਅਬਲਾ ਮੈਂ ਅਮਾਪੀਆ !
ਪਜਾਰੇ ਨਾ ਵਿਛੋੜੀਏ ਵੇ,
ਮਿਲੇ ਨਾ ਨਿਖੇੜੀਏ ਵੇ.
ਆਸਰੇ ਨ ਤੋੜੀਏ ਵੇ
ਅਵੇ ! ਪਾੜੀਏ ਨਾ ਜੋੜੀਆਂ।
ਵਸਲ ਵੇਖ ਖੀਝੀਏ ਨਾ,
ਅੱਭ ਕਰ ਰੀਝੀਏ ਨਾ,
ਇਕ ਹੋਈਆਂ ਜਿੰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਹੁੰਦੀਆਂ ਨਹੀਓਂ ਕੋੜੀਆਂ।
ਵਿੱਥ ਵਾਲੇ ਜੱਗ ਵਿਚ
ਵਿੱਥਾਂ ਪਈਆਂ ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ,

ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਸਭ ਕੋਈ
ਜੋੜੀਆਂ ਨੀ ਥੋੜੀਆਂ।
ਵਿੱਥਾਂ ਮੇਟ ਇਕੋ ਹੋਏ
ਉਹਨਾਂ ਵੇਖ ਰੀਝਣਾ ਵੇ,
ਬਾਹੀਂ ਗਲੇ ਲਿਪਟੀਆਂ
ਨ ਚਾਹੀਏ ਕਦੇ ਤੋੜੀਆਂ॥

ਮੇਰੀਆਂਗੁਲਦਾਊਦੀਆਂਦੀਵਿਦੈਗੀ

ਕੱਤਕ ਮੱਘਰ ਵਿਚ ਗੁਲਦਾਊਦੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਹਾਰ ਪੰਜਾਬ
ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡੂੰਘੇ ਸਿਆਲੇ
ਜਦ ਏ ਖਿੜੀ ਬਹਾਰ ਬਿਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ
ਤਦ ਰਸਕ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ
ਵੇਲੇ ਦੇ ਦਿਲ ਤਰੰਗ ਏਹ ਹਨ:--

ਬਰਸ ਦਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂਘਾਂ ਲਾਈਆਂ,
ਤੁਸਾਂ ਵੀਹ ਦਿਨ ਦਰਸ ਦਿਖਾਏ,
ਦਰਸ ਤੁਸਾਡੇ ਅਸੀਂ ਲੁਭਾਏ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨੁਖ ਦਰਸ ਭੁਲਾਏ;
ਹਰਦਮ ਖਿੜੇ ਮਿਲੋ ਹੇ ਮਿੱਤ੍ਰ!
ਤੁਸਾਂ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨ ਪਾਏ।

ਸੀਨੇ ਸਾਫ ਕੀਨਿਓਂ ਤੁਹਾਡੇ,
ਤੁਸਾਂ ਵੈਰ ਨ ਕਦੇ ਕਮਾਏ।
ਜਦ ਦੇਖੋ ਤਦ ਹਸਦੇ, ਹਸਦੇ
ਤੁਸਾਂ ਪਜਾਰੇ ਰੂਪ ਬਣਾਏ।
ਡਿੱਠਜਾਂ ਖਿੜੇ ਕਾਲਜਾ ਸਾਡਾ,
ਅਸਾਂ ਦੇਖ ਦੇਖ ਸੁਖ ਪਾਏ।
ਖੀਵੇ ਹੋਈਏ ਮਿਲ ਮਿਲ ਤੁਹਾਨੂੰ,
ਅਸਾਂ ਚੜ੍ਹ ਸਰੂਰ ਇਕ ਜਾਏ।
ਦੁਨੀਆਂ ਤੁਸਾਂ ਭੁਲਾਈ ਸਾਨੂੰ,
ਵਿਚ ਰੂਪ ਆਪਣੇ ਲਾਏ।
ਵੀਹ ਦਿਨ ਲਾਕੇ ਯਾਰੀ ਸੱਜਣੋਂ!
ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਹੋਏ ਉਦੋਸਾਏ?
ਵਿਹੜਾ ਬਣੂੰ ਉਜਾੜ ਅਸਾਡੀ,
ਤੁਸਾਂ ਜਦ ਇਹ ਰੂਪ ਲੁਕਾਏ।
ਥਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਹਸ ਹਸ ਮਿਲਸੀ,
ਅਸਾਂ ਅੱਕਿਆਂ ਕੌਣ ਹਸਾਏ?
ਦਿਲ ਦੁਖਿਆ ਟਹਿਕਾਸੀ ਕਿਹੜਾ,
ਅਸਾਂ ਓਦਰਿਆਂ ਪਰਚਾਏ?
ਹੇ ਨਿਰਛਲ! ਹੇ ਭੋਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰ!
ਅਵੇ ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਜ ਸੁਹਾਏ!
ਲੁਕ ਚੱਲੇ ਹੋ ਕਿਉਂ ਹੁਣ ਸਾਥੋਂ,
ਏਹ ਸੁਹਣੇ ਨੈਣ ਮਿਟਾਏ?

ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਭ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਏਹ ਮਾਨੁਖ ਉੱਚ ਉਚਾਏ,
ਪਰ ਇਸ ਅਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸੁਹਣੇ
ਹਨ ਖੇੜੇ ਹੁਣ ਵਿਸਰਾਏ।
ਕੁਝਦੇ ਖਿਝਦੇ ਸੜਦੇ ਦਿਸਦੇ,
ਅਤੇ ਕੁਮਲਾਏ ਮੁਰਝਾਏ।
ਹੈ ਸ੍ਰਦਾਰ ਏ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ,
ਐਪ੍ਰ ਅਸਲੇ ਏਨ ਭੁਲਾਏ।
ਤੁਸੀਂ ਖਰੇ ਤੇ ਭਲੇ ਭਲੇ ਹੋ,
ਰਹੇ ਅਸਲੇ ਟੇਕ ਟਿਕਾਏ।
ਖਿੜੇ ਰਹੋ ਤੇ ਦਿਓ ਨਿਤ ਖੇੜਾ,
ਦਰਸ਼ਨ ਆ ਜੁ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਏ।
ਪਿਆਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤਦੇ ਕਵੀ ਜਨ,
ਜੀਓ, ਰਹਿੰਦੇ ਸਦਾ ਲੁਭਾਏ।
ਹੱਛਾ ਸੱਜਣੋਂ! ਵਿਦਾਅ ਵਿਦੇਗੀ,
ਤੁਸਾਂ ਕੁਦਰਤ ਹੁਕਮ ਮਨਾਏ।
ਵਰ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂਘ ਕਰਾਂਗੇ
ਤੁਸਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਲੋਭ ਲੁਭਾਏ।
ਅਲਵਿਦਿਆ ਹੁਣ ਵਿਦਿਆ ਤੁਹਾਨੂੰ,
ਜੀਓ ਪਿਆਰੀ ਅਲਵਿਦਿਆਏ।

ਖੇੜਾ ।

ਫੁਲ ਫਲ ਦੇਣੋਂ ਹੁੱਟ ਗਏ ਇਕ ਸੰਤਰੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਬਾਲਣ
ਲਈ ਵੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਰੰਗ:--

ਸ਼ਾਖਾਂ ਇਕ ਸੰਤਰੇ ਦੀਆਂ ।
ਵੱਢ ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ,
ਜਾਂਦੀਆਂ ਲਦੀਆਂ ਗੱਡ ਤੇ
ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹੋ ਬੇਹਾਲ:—

ਜਦ ਸਾਂ ਖੇੜੇ ਖਿੜਦੀਆਂ
ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕ ਮਚਾਇ
ਫਲਦੀਆਂ ਜੋਬਨ ਮੱਤੀਆਂ
ਰਸਭਰੀਆਂ ਰੰਗ ਲਾਇ।

ਆਦਰ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ
ਚੁੰਮਣ ਸਾਡੇ ਪੈਰ,
ਜੀਭਾਂ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੀਆਂ
ਆ ਆ ਮੰਗਣ ਖੈਰ।

ਦਿਲ ਝੁਕਦੇ ਆ ਸਾਹਮਣੇ
ਖਿੜਦੇ ਲੈ ਵਿਸਮਾਦ,
ਛੂਤ ਅਸਾਡੇ ਖੇੜਿਓਂ
ਜਗ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਸ਼ਾਦ ।

ਛਡਿਆ ਜਦ ਖਿੜਨਾ ਅਸਾਂ
ਰੰਗ ਰੂਪ ਰਸ ਨਾਲ,

ਫਲਨਾ ਫੁਲਣਾ ਛੱਡਿਆ
'ਹਰੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਾਲ,
—ਤਦੋਂ ਕੁਹਾੜਾ ਆ ਗਿਆ,
—ਫਿਰਿਆ ਸ਼ਾਖੋ ਸ਼ਾਖ,
ਜੜ੍ਹ ਮੂਲੋਂ ਵੱਢ ਡੇਗਿਆ,
ਫੇਰੀ ਕੀਤਾ ਖਾਕ।
ਬਾਲਣ ਬਾਲਣ ਆਖ ਕੇ
ਲੱਦ ਲਿਚੱਲੇ ਹਾਇ,
ਓਹੋ ਹੱਬ ਤੰਦੂਰ ਨੂੰ,
ਵੇਖੋ ਸਖੀਓ ਆਇ!
ਜਿਹੜੇ ਕਰਦੇ ਅਸਾਂ ਦੀ
ਸੇਵਾ ਸਨ ਚਿਤ ਲਾਇ
ਸੁਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੁੱਖਣਾਂ
ਸਾਡੀ ਖੈਰ ਮਨਾਇ।
ਜਿੰਦ ਜਿ ਢਹਿੰਦੀ ਖੇੜਿਓਂ
ਢੇ ਪੈਂਦੀ ਦੇਹ ਨਾਲ,
ਜਿੰਦੜੀ ਹੈ ਜਿਉਂ ਆਸਰਾ
ਇਸ ਦੇਹੀ ਦਾ. ਲਾਲ!
ਤਿਉਂ 'ਖੇੜਾ' ਹੈ ਆਸਰਾ
ਇਸ ਜਿੰਦੜੀ ਦਾ ਮਾਲ।
ਖੇੜਾ ਜਿੰਦੜੀ ਇਕ ਹਨ
ਇੱਕ ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲ।

ਸੁਰਤ ਸਦਾ ਖਿੜਦੀ ਰਹੇ
ਕਦੇ ਨ ਮਿਲੇ ਗਿੜਾਇ,
ਖੇੜਾ ਛਡ ਕੇ ਢੱਠਿਆਂ
ਕਿਤੇ ਨ ਮਿਲੇ ਟਿਕਾਇ।

ਚਾਂਦਨੀ।

ਉੱਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਤੇ ਦਿਆਰਾਂ ਯਾ ਕੇਲੋਂ ਦੇ ਬਿੱਛ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਸੂਈਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖਿੜੀ
ਚਾਂਦਨੀ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ
ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਰੰਗ:--

ਸੂਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ
ਚਾਂਦਨੀ ਦੇ ਪੈਰ ਸਹੀਓ,
ਕੇਲੋਂ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਉੱਤੇ
ਆਨ ਆਨ ਟਿੱਕਦੇ,
ਏਥੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਟੱਪ
ਪੈਣ ਚਿੱਟੇ ਪੱਥਰਾਂ ਤੇ,
ਓਥੋਂ ਕੁੱਦ ਹੇਠ ਖਡ
ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗਦੇ,
ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਉੱਤੇ
ਤਿਲ ਮਿਲ ਖੇਡਦੇ ਨੀ,
ਪੋਲੇ ਪੋਲੇ ਰਖ ਰੱਖ
ਠੁਮਕ ਠੁਮਕ ਠਿੱਕਦੇ।

ਨਾਚ ਕਰਨ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ,
ਲਾਸਾਂ ਮਾਰਨ ਪੌਣ ਵਿਚ,
ਚਾਂਦਨੀ ਦੇ ਨੈਣ ਉੱਪਰ
ਚੰਦ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ।
ਚੰਦ ਭਰਿਆ ਪਜ਼ਾਰ ਨਾਲ
ਤੱਕੇ ਵਲ ਚਾਂਦਨੀ ਦੇ,
ਤੱਕਦਾ ਏ ਸਾਰਾ ਸਹੀਓ!
ਅੱਖ ਹੀ ਜੇ ਹੋ ਰਿਹਾ।
ਚਾਨਣ ਚੰਦ ਦੇਂਵਦਾ ਜੋ
ਚਾਨਣਾ ਏ ਆਪ ਸਾਰਾ,
ਚਾਨਣੀ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਨੂੰ
ਵੇਖ ਰੀਝ ਜੋ ਰਿਹਾ।
ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਰੂਪ ਪਜ਼ਾਰ
ਭੇਜਦਾ ਏ ਚਾਂਦਨੀ ਨੂੰ,
ਲਗਾਤਾਰ 'ਪਜ਼ਾਰ-ਮੀਂਹ'
ਚੰਦ ਹੋਠ ਦੇ ਰਿਹਾ।
ਚਾਂਦਨੀ ਨ ਲੋਭਦੀ ਹੈ
ਹੋਠਾਂ ਕਿਸੇ ਪਜ਼ਾਰ ਹੋਰ,
ਧਿਆਨ ਚੰਦ ਵਿਚ, ਖਿੱਚ
ਉਤਾਹਾਂ ਮਨ ਲੈ ਰਿਹਾ।
ਖੱਡਾਂ ਨਦੀ ਨਾਲਿਆਂ ਤੇ
ਖੇਤਾਂ ਬਨਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਤੇ,

ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੇ
ਚਾਂਦਨੀ ਹੈ ਪੈ ਰਹੀ।
ਰਾਜਿਆ ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ
ਪਾਪੀ ਪੁੰਨੀਆਂ ਦੇ,
ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦ੍ਵਾਰਿਆਂ ਤੇ
ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਦੇ ਰਹੀ।
ਵਜਾਪੀ ਸਾਰੇ ਦਿੱਸਦੀ ਪੈ
ਖਚਤ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਨਾਂਹਿ,
ਧਜਾਨ ਲਾਇਆਂ ਚੰਦ ਵਿਚ
'ਚੰਦ-ਖਿੱਚ' ਪੈ ਰਹੀ।
ਚੰਦ ਪਜਾਰੇ* ਚਾਂਦਨੀ ਨੂੰ,
ਚਾਂਦਨੀ ਖਿਚੀਵੇ ਚੰਦ,
ਵੱਸ ਮਾਤਲੋਕਾਂ† ਸ੍ਵਾਦ
ਅਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜੋ ਲੈ ਰਹੀ

---

*ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
†ਧਰਤੀ ਤੇ।

ਜਮਨਾਂ ਕਲ਼ਗੀਆਂਵਾਲੇ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਸਿੱਕ ਵਿੱਚ:—

ਪਾਉਂਟਾ ਉਹ ਰਮਣੀਕ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜਮਨਾਂ ਪਹਾੜ ਤੋਂ
ਦੂਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਮੈਦਾਨੀਂ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।
ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਏਥੇ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ, ਕੋਟ ਤੇ
ਟਿਕਾਣਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਕੁਛ ਕਾਲ ਬੜੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ
ਰਹੇ। ਜਮਨਾ ਵਿਚ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਨਾਰੇ
ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਉਂਦੇ, ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਆਪ
ਨਾਦ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ। ਕਿਤਨੀ ਕਾਵਯ ਰਚਨਾ
ਏਥੇ ਹੀ ਹੋਈ। ਜਮਨਾ ਓਦੋਂ ਦੀ ਮਾਨੋਂ
ਆਪਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਿਰਹੋਂ ਸਿਰ
ਚਾਈ ਹੁਣ ਤਕ ਆਪਦੀ
ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ
ਕਸ ਆਏ ਦਿਲ ਤਰੰਗ
ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ
ਅੰਕਿਤ ਹਨ:—

ਜਮਨਾ:—

ਜੀਉਂਦਾ ਸੀ ਇਕ ਸਹੀਓ!
ਪਾਉਂਟੇ ਟਿਕਾਣੇ ਮੇਰੇ,
ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਢੇਰ ਸਾਰਾ
ਆਣ ਏਥੇ ਨ੍ਹਾ ਗਿਆ।
ਖਿੜਿਆ ਉਹ ਟੁਰਦਾ ਆਵੇ
ਉੱਛਲ ਕੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰੇ
ਚਾਉ ਭਰ ਮਾਰੇ ਟੁੱਭੀ
ਤਾਰੀਆਂ ਭੀ ਲਾ ਗਿਆ।

ਖੇਡਦਾ ਖਿਡਾਂਦਾ ਸਹੀਓ!
ਪਿੜ ਸੀ ਜਮਾਂਦਾ ਸਹੀਓ!
ਹੱਸਦਾ ਹਸਾਂਦਾ ਸਹੀਓ!
ਰੰਗ ਸੀ ਜਮਾ ਗਿਆ।
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ, ਪਜਾਰੀ ਪਜਾਰੀ,
ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਧੂਣ ਵਾਲੀ,
ਖਿੱਚ ਕੇ ਹਲੂਣ ਵਾਲੀ
ਵੀਣਾ ਸੀ ਵਜਾ ਗਿਆ॥੧॥
ਨੇਹੁ ਸੀ ਲਗਾ ਕੇ ਸਹੀਓ!
ਕਾਲਜਾ ਚੁਰਾਕੇ ਸਹੀਓ!
ਖਿਚ ਦਾ ਤੁਣੁੱਕਾ ਲਾਕੇ
ਆਪਾ ਨੀ ਛਿਪਾ ਗਿਆ।
ਢੂੰਡ ਉਹਦੀ ਪਈ ਮੈਨੂੰ,
ਧਾਈ ਧਾਈ ਫਿਰਾਂ ਸਹੀਓ,
ਉਚੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਉਂ ਸਹੀਓ!
ਸਾਰੇ ਮੈਂ ਪੁਛਾ ਲਿਆ।
ਭੈਣਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਹਾਰੀ
ਰਲ ਮਿਲ ਟੋਲ਼ ਕੀਤੀ,
ਥਲ ਢੂੰਡ ਗਈਆਂ ਸਾਗਰ
ਸਮੁੰਦ ਸਾਰਾ ਭਾਲਿਆ।
ਭਾਲ ਸਾਰੀ ਗਈ ਐਵੇਂ
ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਿਲੇ ਨਾਹੀਂ,

ਪੌਣ ਮੋਢੇ ਚੜ੍ਹੀ ਫੇਰ
ਢੂੰਡਣ ਸਿਰ ਚਾ ਲਿਆ॥੨॥

ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼, ਦੁਆਰ ਦੁਆਰ,
ਖੰਡ ਖੰਡ, ਗਲੀ, ਕੂਚੇ,
ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਉੱਡ ਉੱਡ
ਨੀਝ ਲਾ ਤਕਾ ਲਿਆ।
ਹੰਢ ਹੰਢ, ਉੱਡ ਉੱਡ,
ਲੱਭ ਲੱਭ ਸਾਰੇ ਥਾਉਂ,
ਨਿਖੁੱਟੀ ਨੇ ਹਿਮਾਲੇ ਦਾ
ਆ ਆਸਰਾ ਤਕਾਲਿਆ।
ਪੌਣ ਦਾ ਸਰੂਪ ਛੱਡ
ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਆਈ,
ਫੇਰ ਉਸੇ ਜੋਗ ਵਿਚ
ਢੂੰਡਣ ਸਿਰ ਚਾ ਲਿਆ।
ਉਹਨੀਂ ਉਹਨੀਂ ਰਾਹੀਂ ਆਈ,
ਠੰਢੀ ਠਾਰ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ,
ਨਵਾਂ ਉਹੋ ਰੂਪ ਧਾਰ
ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਭਾਲਿਆ ॥੩॥

ਭਾਲਦੀ ਪਹਾੜ ਘਾਟੀ
"ਪਾਉਂਟੇ" ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਈ,
ਤੱਕ ਤੱਕ ਸਾਰੀ ਲਾਂਭ
ਸੁਹਣੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ।

ਉਤਾਵਲੀ ਸੰਭਾਲਦੀ ਮੈਂ
ਭਾਲਦੀ ਤੇ ਪੁੱਛਦੀ ਨੂੰ
ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਥਾਊਂ
ਰੂਪ ਨਾ ਦਿਖਾਲਿਆ।
ਹਰਿਆਨਣੀ ਬਉਰਾਨਣੀ ਮੈਂ
ਤਾਂਘ ਬੱਧੀ ਟੁਰੀ ਜਾਵਾਂ,
ਤੁਰੀ ਜਾਵਾਂ, ਤੁਰੀ ਜਾਵਾਂ,
ਤੁਰਨ ਨੇਂਹੁ ਲਗਾ ਲਿਆ।
ਜਲੇ ਨਾਹੀਂ ਥਲੇ ਨਾਹੀਂ
ਕਿਤੇ ਮੁੜਕੇ ਮਿਲੇ ਨਾਹੀਂ,
ਪੌਣ ਸਾਰੀ ਫੋਲ ਮਾਰੀ
ਜਗਤ ਸਾਰਾ ਭਾਲਿਆ॥੪॥
ਕਈ ਵਾਰ ਥਲੇ ਆਈ
ਫੇਰ ਜਲ ਗਈ ਧਾਈ,
ਵਾਇ ਮੰਡਲ ਉੱਡ ਫੇਰ
ਗੇੜ ਸਾਰੇ ਲਾ ਲਿਆ।
ਵਰ੍ਹੇ ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤੇ
ਸਦੀਆਂ ਨੇ ਰਾਹ ਲੀਤੇ,
ਮੈਂ ਬੀ ਕਈ ਗੇੜ ਕੀਤੇ
ਥਹੁ ਕਿਤੋਂ ਨਾਂਹ ਪਿਆ।
ਜੋਗੀ ਅਤੇ ਜਤੀ ਆਏ
ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਤਪੀ ਆਏ,

ਘਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾ ਹੈ
ਫੇਰਾ ਏਥੇ ਆ ਪਿਆ।
ਪੁੱਛਿਆਂ ਦਸਾਣ ਸਾਰੇ
ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਣ,
ਆਖਣ: 'ਅਰੂਪ ਹੋਕੇ
ਜੋਤੀ ਹੈ ਸਮਾ ਗਿਆ ।।੫।।
'ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿ'ਚ ਨੂਰ ਉਹਦਾ,
'ਕੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿ'ਚ ਜੋਤ ਉਹਦੀ
'ਧਰਤੀ ਪਰ ਚਾਨਣਾ
ਅਰੂਪ ਹੈ ਜਗਾ ਗਿਆ'।
ਪੈਂਦੀ ਹੋਊ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ
ਠੰਢ ਐਦਾਂ ਆਖ, ਲੋਕੋ!
ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤਸੱਲੀ ਐਉਂ
ਕੋਈ ਨਾ ਬਨ੍ਹਾ ਗਿਆ।
ਉਹੋ ਹੋਵੇ ਰੂਪ ਪਜਾਰਾ,
ਬਾਂਕੀ ਓ ਨੁਹਾਰ ਹੋਵੇ,
ਤੇਜ ਜਬ੍ਹੇ ਪਜਾਰ ਵਾਲਾ
ਰੂਪ ਜੋ ਦਿਖਾ ਗਿਆ।
ਕਲਗ਼ੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਵੇ
ਤੀਰ ਤੇ ਕਮਾਨ ਸੁਹਵੇ,
ਮੋਹਨ ਹਾਰੀ ਆਨ ਹੋਵੇ
ਬਾਨ ਜੋ ਬਨਾ ਗਿਆ ।।੬।।

ਆਵੇ ਧਾਇ ਧਾਇ ਓਦਾਂ,
ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਤਰੇ ਓਦਾਂ,
ਟੁੱਭੀਆਂ ਲਗਾਇ ਖੇਡੇ,
ਕਦੇ ਜਿਉਂ ਖਿਡਾ ਗਿਆ।
ਰੰਗ ਆ ਜਮਾਵੇ ਓਦਾਂ,
ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਵੇ ਓਦਾਂ,
ਵੀਣਾਂ ਵੀ ਵਜਾਵੇ ਓਦਾਂ,
ਕਦੇ ਜਿਉਂ ਵਜਾ ਗਿਆ।
ਸਾਨੂੰ ਠੰਢ ਪਵੇ ਤਾਹੀਓਂ!
ਸ੍ਵਾਦ ਦਿਲ ਰਮੇਂ ਸਹੀਓ!
ਅੰਗ ਅੰਗ ਖਿੜੇ ਸਹੀਓ,
ਆਪਾ ਜਿਉਂ ਖਿੜਾ ਗਿਆ।
ਐਦਾਂ ਜੇ ਨ ਆਵਣ ਸੂ,
ਲੁਕ ਕੇ ਤ੍ਰਸਾਵਣਾ ਸੂ,
ਰੂਪ ਨਾ ਦਿਖਾਵਣਾ ਸੂ,
ਏਹੋ ਸੂ ਜੇ ਭਾ ਗਿਆ ॥੭॥
ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ ਹਾਂ ਰਜ਼ਾ ਰਾਜ਼ੀ
ਸਿਰ ਧੜ ਲੱਗੀ ਬਾਜ਼ੀ,
ਢੂੰਡ ਮੇਰੀ ਸਦਾ ਤਾਜ਼ੀ
ਨੇਮ ਇਹ ਬਣਾ ਲਿਆ।
ਓਸੇ ਰੰਗ ਦਰਸ ਲੈਣੇ
ਓਸੇ ਰੂਪ ਪਰਸਣਾ ਹੈ,

ਓਵੇਂ ਵੇਖ ਸਰਸਣਾ ਹੈ
ਧਰਮ ਇਹ ਧਰਾ ਲਿਆ।
ਜੁਗ ਜੁਗ, ਜਨਮ ਜਨਮ,
ਸਦੀ ਸਦੀ, ਦੌਰ ਦੌਰ,
ਰਹੇ ਜੋ ਉਹ ਉਥੇ ਜਿੱਥੇ
ਡੇਰਾ ਸੁ ਲਗਾ ਲਿਆ।
ਸੰਭਾਲ ਅਸਾਂ ਛੱਡਣੀ ਨਾਂ
ਭਾਲ ਕਦੇ ਤਜਾਗਣੀ ਨਾਂ,
ਸਿੱਕਣ ਤੇ ਤਰਸਣਾ ਤੇ
ਰੋਵਣਾਂ ਜੀ ਲਾ ਲਿਆ॥੮॥
'ਧਿਆਨ' ਰਖਾਂ ਰੂਪ ਪਜਾਰੇ
'ਨਾਮ' ਪਜਾਰਾ ਜਾਪ ਜਾਪਾਂ
'ਖਿੱਚ' ਵਿਚ ਖਿੱਚੀ ਰਹਾਂ
'ਪਜਾਰ' ਜੀ ਵਿਨ੍ਹਾ ਲਿਆ।
ਏਦਾਂ ਏਦਾਂ ਟੁਰੀ ਜਾਣਾਂ,
ਜਲੋਂ ਥਲ, ਥਲੋਂ ਜਲ;
ਜਲੋਂ ਪੌਣ, ਪੌਣੋਂ ਥਲ,
ਜੋਗੀ ਕੰਮ ਚਾ ਲਿਆ।
ਜਮਨਾਂ ਨਿਮਾਣੀ ਵਾਲੇ
ਵੈਣ ਸਹੀਓ ਸੁਣੀ ਜਾਣੇਂ
ਟੋਣ ਦਿਨ ਲੰਗੀ ਟੋਲ
ਝਾਕਾ ਇਕ ਪਾ ਲਿਆ।

'ਜੀਉਂਦਾ' ਦੀਦਾਰ ਸਹੀਓ
ਇਕ ਵੇਰ ਪਾਇਆ ਸਾਜੇ
ਤਦ ਦੀ ਦੀਦਾਰ ਮੋਹੀ
ਆਪਾ ਮੈਂ ਮੁਹਾ ਲਿਆ॥੯॥
ਦਿਓ ਨੀ ਅਸੀਸ ਕੋਈ,
ਤਰਸ ਆਵੇ 'ਜੀਉਂਦੇ' ਨੂੰ,
ਰੂਪ ਧਾਰ ਫੇਰ ਆਵੇ
ਬਿਰਹੁੰ ਜੋ ਭੜਕਾ ਗਿਆ।
ਮੈਂ ਹਾਂ ਨਿਮਾਣੀ ਨੀਵੀਂ,
ਰੂਪ ਹੈ ਸਥੂਲ ਮੇਰਾ
ਦੇਸ਼ ਓਹਦੇ ਪਹੁਚ ਨਾਹੀਂ
ਨੂਰ ਜੋ ਵਸਾ ਰਿਹਾ।
ਓਸੇ ਨੂੰ ਤਰਸ ਆਵੇ
ਮਿਹਰ ਧਾਰ ਹੇਠ ਆਵੇ
'ਦਿੱਸਦੇ-ਦੀਦਾਰ' ਲਜਾਵੇ
ਦਰਸ ਜੋ ਦਿਖਾ ਗਿਆ।
ਲੱਲ ਏਹੋ ਲਗੀ ਸਾਨੂੰ,
ਮੰਗ ਸਾਡੀ ਸਦਾ ਏਹੋ,
ਹੋਇਗਾ ਦਿਆਲ ਜਿਹੜਾ
ਚਾਟ ਸਾਨੂੰ ਲਾ ਗਿਆ॥੧੦॥

ਨਰਗਸ (ਉਤਾਂਘਨੈਣੀ)।

ਨਰਗਸ ਯਾ ਉਤਾਂਘ ਨੈਣੀ* ਸਿਆਲੇ ਦਾ ਫੁੱਲ ਹੈ ਜੋ
ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਮੈਦਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦਿਆਂ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਲੰਮੀ ਗੰਦਲ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲੱਗਦਾ
ਹੈ।ਤਾਂਘ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਂਙੂ ਉਡੀਕ ਦਾ ਇਕ
ਸਰੂਪ ਬਣ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ। ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਕੋਈ ਇਕ ਦੀਦਾਰ-ਪ੍ਰੇਮਣ ਮਾਨੋਂ
ਦੀਦਾਰ-ਲਗਨ ਵਿਚ ਨਰਗਸ ਦਾ
ਫੁਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਫੁਲ
ਦੇ ਦਿਲ ਤਰੰਗ:-

ਨਰਗਸ ਆਖਦੀ ਹੈ:--

ਮੈਂ ਸਾਂ ਤੱਕਦੀ ਤੱਕਦੀ ਤੱਕ ਰਹੀਆਂ
ਨਾਂਹੀਂ ਤੱਕਦੀ ਕਦੀ ਸਾਂ ਥੱਕ ਰਹੀਆਂ,
ਟੱਕ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਤੱਕ ਲਗਾਂਵਦੀ ਸਾਂ,
ਅੱਖਾਂ ਓਧਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬਹਾਂਵਦੀ ਸਾਂ,
ਜਿਧਰ ਗਏ ਨਾ ਮੁੜੇ ਸਨ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ,
ਸੁੱਤੀਆਂ ਕਲਾਂ ਜਗਾਣ ਦੀ ਸਾਰ ਵਾਲੇ।
ਨੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਗੱਡ ਛੱਡੇ।
ਹੋਰ ਧਿਆਨ ਨੇ ਰਸਤੜੇ ਛੱਡ ਛੱਡੇ।
ਜੋਗੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਥਾਉਂ ਤੇ ਬੈਠ ਰਹੀਆਂ।
ਜਿਥੇ ਸੁਹਣੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਝਾਤ ਲਈਆ।
ਤਾੜੀ ਲੱਗ ਰਹੀਆ ਲਾਂਭ ਇੱਕ ਵੱਲੇ।
ਅੰਦਰੋਂ ਤਾਕੜਾਂ ਆਣਕੇ ਨੈਣ ਮੱਲੇ।

---

*ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਇੰਬਰਜ਼ਲ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਸੁਰਤ ਛੱਡ ਬੈਠੀ ਹੋਰ ਆਹਰ ਸਾਰੇ,
ਦੇਖਣ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲਗ ਗਈ ਇਕ ਕਾਰੇ।
ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਅਥਰੂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ
ਕਦੇ ਉਛਲ ਉਮਾਹ ਤੇ ਆਸ ਹਰੀਆਂ।
ਕਦੇ ਤਾਂਘ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਦਾਸ ਹੋਈਆਂ
ਕਦੇ ਸਿੱਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ ਹੋਈਆਂ।
ਕਦੇ ਸੱਧਰਾਂ ਸੁੱਖਣਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਆਂ,
ਰੁਮਕੇ ਆਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਕਦੇ ਠਰੀਆਂ,
ਰਹੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਰਾਹ ਤਕਾਂਦੀਆਂ ਏ,
ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਹੀ ਤਾਂਘਾਂ ਤੰਘਾਂਦੀਆਂ ਏ।
ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਤਕਦੀਆਂ ਬੁੱਝ ਗਈਆਂ,
ਹਿੱਲਣ ਜੱਲਣ ਤੇ ਝਮਕਣਾ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ।
ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਤੇ ਸੌਵਣਾ ਨੱਸ ਗਿਆ,
ਕੰਮ ਕਾਜ ਤੇ ਆਹਰ ਸਭ ਭੁੱਸ ਪਿਆ।
ਲੱਗੀ ਦੇਹ ਕੁਮਲਾਣ ਤੇ ਹੋਣ ਲਿੱਸੀ।
ਲਿੱਸੀ ਹੋਂਵਦੀ ਕਾਂਨੇ ਦੇ ਵਾਂਗ ਦਿੱਸੀ।
ਨੈਣ ਰਹੇ ਗੱਡੇ ਓਸੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ
ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਸੁੱਤੇ।
ਸਾਰੀ ਦੇ੍ਹ ਹੁਣ ਲਗੀ ਤਹਲੀਲ ਹੋਵਣ
ਖਰ ਖਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੇ ਲੀਨ ਹੋਵਣ।
ਇਕ ਇਕ ਅੰਗਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦਿੱਤਾ
ਘੁਲ ਮਿਲੇ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਕਣੀ-ਪ੍ਰੇਮ' ਨੈਣਾਂ ਜੋਤ ਬਾਲਦੀ ਸੀ,
ਜੀਉਂਦੀ ਕਣੀਂ ਏ ਨੈਣਾਂ ਜੀਵਾਲਦੀ ਸੀ।
ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੇ ਏ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵੇ
ਰਾਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਵੇਖਦੇ ਸਿੱਕ ਖੀਵੇ।
ਏਹਨਾਂ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਤੋਂ ਗਏ ਅੰਗ ਵਾਰੇ,
ਆਪਾ ਏਸ ਨੂੰ ਦੇਂਵਦੇ ਗਏ ਸਾਰੇ।
ਅੰਤ ਰਹਿ ਗਈ ਸਾਵਾ ਇਕ ਤੀਲੜਾ ਮੈਂ
ਰੰਗ ਅੱਖ ਦਾ ਪਲਟਿਆ ਪੀਲੜਾ ਮੈਂ !
ਇਕ ਟਕ ਲੱਗੇ ਨੈਣ ਇੱਕ ਹੋ ਗਏ,
ਚਿੱਟੇ ਡੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪੀਲਿੱਕ ਹੋ ਗਏ।
ਜਦੋਂ ਦੇਹ ਸਾਰੀ ਤਹਲੀਲ ਹੋ ਗਈ,
ਤਦੋਂ ਧਰਤ ਦੀ ਪਜ਼ਾਰ ਦਲੀਲ ਹੋਗਈ।
ਰਸ ਆਪਣਾ ਮੈਨੂੰ ਪਿਲਾਣ ਲੱਗੀ,
ਰਗਾਂ ਰੇਸ਼ਿਆਂ ਰਸਾ ਪੁਚਾਣ ਲੱਗੀ,
ਜੀਉਂਦੀ ਕਣੀ ਜੋ ਅੱਖ ਵਿਚ ਵੜੀ ਸੀਗੀ,
ਜੀਉਂਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅੱਖ ਜਿਉਂ ਬਣੀ ਸੀਗੀ,
ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਬਣ ਗਈ ਅੱਖ ਪਾਲਣੇ ਨੂੰ,
ਪ੍ਰੇਮ ਜੋਤ ਬਣਿਆਂ ਜੋਤ ਜਾਲਣੇਂ ਨੂੰ।
ਹੋਗਈ ਅਮਰ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਰਾਹ ਤੱਕਦੀ,
ਤਕਦੀ ਤਕਦੀ ਮੈਂ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੀ,
ਜੁਗਾਂ ਜੀਉਂਦੀ ਤੱਕਦੀ ਨਹੀਂ ਅੱਕਦੀ
ਹਰਦਮ ਦੇਖਣੇਂ ਰਾਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਝੱਕਦੀ।

ਰਾਹ ਪਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਦੇਖਦੀ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੀ,
ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖਇਹ ਰਹੀ ਤੱਕਦੀ।
ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ
ਪਜ਼ਾਰੇ ਆਪਣੇ 'ਨਜ਼ਰ-ਦੀਦਾਰ' ਦਿੱਤੇ।
ਆਪਾ ਭੇਟ ਦਿੱਤਾ ਇਕ ਦੀਦਾਰ ਤਾਂਈ।
ਝਾਕੀ ਇਕ ਤੇ ਆਤਮਾਂ ਵਾਰਿਆਈ।
ਅੱਲਾ ਸਹੂ! ਮੈਂ ਝਾਤ ਹੈ ਇੱਕ ਪਾਈ,
ਇਕ ਝਾਤ ਪਜ਼ਾਰੀ ਇਕ ਝਾਤ ਪਾਈ।
ਇਸ ਝਾਤ ਨੇ ਅੱਖ ਬਨਾ ਲਿੱਤਾ,
ਆਪੇ ਸਾਰੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ।
ਘੋਲੀ ਗਿਆ ਹੈ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਾਰਾ।
ਬਣਗਈਅੱਖ ਲੁਟਗਿਆਸਾਮਾਨਸਾਰਾ।
ਜਾਮਾ ਪਲਟਿਆ ਏਸ ਦੀਦਾਰੇ ਨਜ਼ਾਰੇ,
ਕਾਯਾਂ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀਇਸ ਦੀਦਾਰਪਜ਼ਾਰੇ।
ਕਰਕੇ 'ਅੱਖ' ਇਕ 'ਅੱਖ' ਬਹਾਲਿਆਏ,
ਝਾਤੀ ਇਕ ਦੇ, ਨਹੀਂ ਸੁਆਲਿਆਏ।
ਇਕ ਵੇਰ ਦੀਦਾਰ ਆ ਅੱਖ ਵੜਿਆ,
ਝਮਕਣ ਵਾਲੜਾ ਚੱਕ ਸਾਮਾਨ ਖੜਿਆ।
ਨੀਂਦ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਨਾਲ ਸਾਂਈ,
ਜਾਦੂ-ਝਾਕੀ ਆ ਏਸ ਦੀਦਾਰ ਪਾਈ!
ਓ ਦੀਦਾਰ,ਮੈਂ ਰਹਿ ਗਈ ਅੱਖ, ਭਾਈ,
ਸਦਾ ਤੱਕਦੀ ਜੀਉਂਦੀ ਅੱਖ, ਸਾਈਂ!

ੳ 'ਦੀਦਾਰ' 'ਖ਼ੀਦਾਰ' ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਮੈਂ,
ਲਾਈ ਹੱਟ ਦੀਦਾਰ-ਵਪਾਰ ਦੀ ਮੈਂ।
ਕਦੋਂ ਮੋੜ ਮੁਹਾੜਾਂ ਦੀਦਾਰ ਆਵੇ,
ਝੋਲੀ ਅੱਖ ਦੀ ਖੈਰ ਦੀਦਾਰ ਪਾਵੇ!
ਸਿਕਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆ ਵਾਸ ਪਾਵੇ,
ਖੁਲ੍ਹੀ ਸਦਾ ਦੀ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਪਾਵੇ!
ਝਮਕਣ ਭੁੱਲੀ ਤੇ ਮੀਚਣਾਂ ਵਿੱਸਰੀਏ,
ਹੋਰਥੇ ਲੱਗਣੋਂ, ਸਉਣ ਤੋਂ ਖਿੱਸਰੀਏ।
ਸਦਾ ਸਦਾ 'ਦੀਦਾਰ' ਚੁਪ ਮੰਗਦੀ ਏ,
ਚੁੱਪ ਵਾਜ 'ਦੀਦਾਰ' ਚੁਪ ਮੰਗਦੀ ਏ।
ਕਦੇ ਫੇਰਾ ੳ ਆਣ ਦੀਦਾਰ ਪਾਵੇ,
ਬੱਗੀ ਪੀਲੜੀ ਆਣ ਚਰਨਾਰ ਲਾਵੇ,
ਰਹੇ ਅੱਖ 'ਦੀਦਾਰ' ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਾਹੀਂ,
ਚੱਖ ਸੁਆਦ 'ਦੀਦਾਰ' ਪਰੱਖ ਨਾਹੀਂ।
ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਆਵੇ ਆ ਦੀਦਾਰ ਜਾਵੇ,
ਏਸ ਸਿੱਕ ਨੂੰ ਖੈਰ ਆ ਪਿਆਰ ਪਾਵੇ।
ਪੀਲੀ ਅੱਖ ਕਟੋਰੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਕੀਤੀ,
'ਦਰਸ਼ਨ-ਪਜਾਸ' ਹੈ ਅੱਜ ਤਕ ਰੱਜ ਪੀਤੀ।
'ਦਰਸ਼ਨ-ਪਜਾਸ' ਹੈ ਮੈਂਡੜੀ ਵੰਡ ਆਈ,
ਕਾਸਾ ਅੱਖ ਦਾ ਸਦਾ ਤੋਂ ਅੱਡਿਆਈ।
ਦਿਨੋਂ ਰਾਤ ਉਡੀਕ ਕਰਾਂਵਦੀ ਮੈਂ,
ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਰਾਹ ਤਕਾਂਵਦੀ ਮੈਂ।

ਹਿਮਾਲਯ-ਗੰਗਾ-ਸਮੁੰਦਰ।

ਪੌਣ ਪੰਘੂੜੇ ਝੂਟੇ ਲੇਂਦੀ,
ਅਸਮਾਨੀ ਲਟਕੰਦੜੀ,
ਵਿੱਚ ਹਿਮਾਲੇ ਗੰਗਾ ਆਈ,
ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਕੁੱਖ ਫਿਰੰਦੜੀ।
ਠੰਢ ਲਗੀ, ਠੰਢ ਪਈ ਕਾਲਜੇ,
ਰੂਪਵਤੀ ਤਦ ਹੋਈ,
'ਚੱਟੀ ਬਣੀ ਕੁਹੀੜ ਸੁਹਾਵੀ,
ਪਰਬਤ ਆਨ ਖਲੋਈ
ਹੋਰ ਠਰੀ, ਧੌਲੀ ਵਧ ਹੋਈ,
ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਲਹਿ ਆਈ,
ਰੂੰ ਦੇ ਧੁਣਖੇ ਗੁਹੜਿਆਂ ਵਾਂਗੂ
ਪੈਂਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ।
ਬੈਠ ਗਈ ਪਰਬਤ ਦੇ ਉੱਪਰ.
ਗਾਹੜੀ ਕੱਠੀ ਹੋਈ,
ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਖੇ ਜੁੜ ਪਜਾਰੀ
ਜੋਗ ਸਮਾਧਿ ਸਮੋਈ।
ਚਿੱਟੀ ਸਾਫ, ਦਾਗ਼ ਤੋਂ ਖਾਲੀ,
ਏਕਾਗਰ, ਇਕ ਰੰਗੀ।
ਲਗੀ ਸਮਾਧਿ ਅਡੋਲ ਬਿਰਾਜੀ,
ਉਮਰਾ ਇਉਂ ਇਕ ਲੰਘੀ।

ਪਰ ਇਕ ਕਣੀਂ ਕਲੇਜੇ ਅੰਦਰ,
ਉਹ ਪੰਘਰ ਪਈ ਪਜਾਰੀ।
ਗੋਮੁਖ ਗੰਗੋਤਰਿ* ਕਰ ਰਸਤਾ,
ਨਿਕਲੀ ਬਾਹਰ ਵਾਰੀ।
ਪਤਲੀ ਸਾਫ ਧਾਰ ਇਹ ਨਿੱਕੀ,
ਉੱਜਲ ਠੰਢੀ ਸੁਹਣੀ,
ਟਿਕਦੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਾਈ ਏਥੇ,
ਤਿਲਕ ਪਈ ਮਨ ਮੁਹਣੀ।
ਉੱਠੀ ਓਸ ਹਿਮਾਲੇ ਗੋਦੀਓਂ,
ਮੱਲਕੜੇ ਖਿਸਕੰਦੜੀ,
ਹੇਠਾਂ ਤੁਰੀ ਹਿਠਾਹਾਂ ਜਾਂਦੀ
ਪਰਬਤ ਕੁੱਖ ਫਿਰੰਦੜੀ,
ਪੱਥਰ ਟੱਕਰ ਖਾ ਨਾ ਰੁਕਦੀ,
ਮੋੜ ਖਾਇ ਫਿਰ ਟੁਰਦੀ,
ਰੋਕ ਅਟਕ ਤੋਂ ਅਟਕੇ ਨਾਹੀਂ
ਮੋੜਿਆਂ ਫਿਰੇ ਨ ਮੁੜਦੀ।
ਸਗੋਂ ਰਲਾਵੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ,
ਧਾਰਾ ਜੋ ਦਿਸ ਆਵੇ
ਹਰ ਪਾਣੀ ਹਰ ਬੂੰਦ ਬੁਲਾਵੇ,
ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵੇ।

---

*ਜਿਸ ਥਾਊਂ ਤੋਂ ਗੰਗਾ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਊਂ ਗੰਗੋਤ੍ਰੀ ਹੈ।

ਵਧਦੀ ਗਈ ਧਾਰ ਏ ਨਿੱਕੀ,
ਟੁਰਦੀ ਗਈ ਅਗੇਰੇ,
ਪਰਬਤ ਛੱਡ ਪਹਾੜੀਂ ਆਈ,
ਟੁਰਦੀ ਸੰਝ ਸਵੇਰੇ।
ਰਾਹ ਉਖੇਰੇ ਲੰਘਦੀ ਜਾਂਦੀ,
ਟਕਰਾਂਦੀ ਤੇ ਡਿਗਦੀ,
ਸੰਭਲ, ਸਹਿਜ ਟੁਰੇਂਦੀ,ਤਿਲਕੇ,
ਕਿਤੇ ਨ ਅਟਕੇ, ਟਿਕਦੀ।
ਪੱਧਰ ਕਈ, ਨਿਵਾਣ ਉਚਾਣਾਂ,
ਲੰਘ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਆਈ,
ਇਸਦੀ ਸੰਧੋਂ ਰਸਤਾ ਕੱਟਿਆ,
ਹੁਣ ਮੈਦਾਨੀਂ ਧਾਈ।
ਰੂਪ ਬਿਸਾਲ, ਜਲੋਂ ਅਸਗਾਹੋ,
ਚਲੀ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਪਜਾਰੀ।
ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਦੇਸ਼ ਕਰਾਂਦੀ,
ਭਰਦੀ ਖੇਤ, ਕਿਆਰੀ।
ਤਪਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਂਦੀ, ਦੇਂਦੀ
ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ,
ਉੱਜੜ-ਬੇਹ ਵਸਾਂਦੀ ਗੰਗਾ,
ਜਾਂਦੀ ਪੂਰਬਵਾਂਣੀ।
ਕਈ ਇਕ ਘਾਟ ਕਿਨਾਰੇ ਉਪਜੇ,
ਤੀਰਥ ਕਈ ਸੁਹਾਏ,

ਕਈ ਇਕ ਨਗਰ ਤਟਾਂ ਤੇ ਉਸਰੇ
ਬਾਂਕੀ ਫਬਨ ਫਬਾਏ।
ਫਿਰਦੀ ਇਉਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇਂਦੀ
ਸੁਖ ਦੇਂਦੀ ਦੁਖ ਲੈਂਦੀ,
ਉੱਜਲ ਕਰਦੀ, ਮੈਲੀ ਹੁੰਦੀ,
ਤਪਸ਼ ਲਵੇ, ਠਰ ਦੇਂਦੀ,
ਵੱਡੀ ਪਾੜ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਈ,
ਘਟੀ ਨ ਦਾਨ ਕਰਾਇਆਂ,
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਦੇਂਦੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਵਧਦੀ,
ਵਧਦੀ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ।
ਹੁਣ ਚੱਲੀ ਸ਼ਹੁ ਸਾਗਰ ਵੰਨੇ,
ਜਾ ਆਰਾਮ ਕਰਾਵੇ
ਪੱਧਰ ਇਕ ਇਕਸਾਰ ਜਲਾਤਲ,
ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਟਿਕ ਜਾਵੇ।
ਜਦੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਸ ਮੁਹਾਣੇ
ਪਹੁੰਚੀ ਗੰਗਾ ਜਾਈ,
ਚਾਉ ਭਰੇ ਉਸ ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ,
ਪੁਛਿਆ:—'ਕਿਥੋਂ ਆਈ ?
'ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਵਡੇਰਾ ਸਾਰਾ,
ਵਣ ਵਣ ਬੂਟੀ ਲਜਾਈ,
'ਹਰ ਧਰਤਜੋਂ ਹਰ ਲੂਣ, ਦਵਾਈ,
ਧਾਤੂ ਨਾਲ ਰਲਾਈ,

'ਕਰ ਉਪਕਾਰ ਲੁਟਾਂਦੀ ਆਪਾ
'ਗੁਣ ਵਾਲੀ' ਕਰ ਧਾਈ
'ਕਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ੋਂ ਆਈ ਸੁਹਣੀ?
ਦੇਵੀਂ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ।'
ਧਰਕੇ ਮਾਨ ਵਡੇਰਾ ਅੰਦਰ,
ਗੰਗਾ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ:
'ਗੋਦ ਹਿਮਾਲਯ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਈ,
ਜੋ ਸਿਰ-ਹਿੰਦ ਸੁਹਾਇਆ:
'ਉੱਚਾ ਉਹ ਭਾਰਾ ਤੇ ਵੱਡਾ,
ਹੈ ਗੰਭੀਰ ਹਿਮਾਲਾ,
'ਉਸ ਤੋਂ ਗੁਣ ਤੇ ਦਾਤਾਂ ਪਾਈਆਂ,
ਕੀਤਾ ਦੇਸ਼ ਸੁਖਾਲਾ।
'ਉਸਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕੁਛ ਸੀ ਮੇਰਾ,
ਜੋ ਵੰਡਦੀ ਹਾਂ ਆਈ,
'ਬਾਕੀ ਜੋ ਏਥੇ ਹਾਂ ਲਜਾਈ,
ਇਹ ਬੀ ਉਸ ਵਡਿਆਈ।
'ਪਾਣੀ, ਖਾਣੀ, ਬੂਟੇ, ਬੂਟੀ,
ਦਰਸ਼ਨ ਬੜੇ ਸੁਹਾਵੇ,
'ਮੌਸਮ ਰੰਗ ਰੰਗੀਲੇ ਉਸ ਦੇ
ਅੰਤ ਨ ਕੋਈ ਪਾਵੇ।'
ਸੁਣਕੇ ਜਸ ਵੱਡੇ ਦਾ ਵੱਡਾ
ਉੱਚੇ ਦੀ ਉਚਿਆਈ,

ਦਿਲ ਤਰੰਗ ਸਾਗਰ ਨੇ ਖਾਧਾ
ਬੋਲਜ਼ਾ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾਈ:–
'ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਉਚਤਾ ਵਾਲੇ
ਕੀ ਉੱਚੀ ਵਡਿਆਈ ?
'ਕੋਹਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖੱਡਾਂ ਨਾਲੇ
ਘਾਟੀਆਂ ਦੂਣ ਸਵਾਈ ।
'ਨਾਲ ਉਚਾਣ ਨਿਵਾਣਾਂ ਰਖਦੇ
ਕੀ ਉਚਿਆਣ ਬਣਾਵੇ,
'ਜਦ ਕਿ ਨਾਲ ਨਿਵਾਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਕੋਝਿਆਂ ਪਈ ਬਣਾਵੇ ?
'ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਾਹਦੀ?
ਨਾਲ ਛੁਟਾਈ ਰਹਿੰਦੀ,
'ਉੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਣ ਵਸੇਂਦੀ
ਉਚਤਾ ਭਲੀ ਨ ਬਹਿੰਦੀ ।
'ਦੇਖ ਅਸਾਂ ਵੱਲ ਦੂਰੋਂ ਆਈਏ !
ਪੱਧਰ ਸਦਾ ਰਹਾਈਏ,
'ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਆਵਣ
ਆਏ ਵਿਚ ਸਮਾਈਏ ।
'ਨਾਂ ਚੋਟੀ, ਨਾ ਸ਼ਿਖਰ ਦਿਖਾਈਏ,
ਨਾ ਕੋਈ ਖੱਡ, ਨ ਘਾਟੀ,
'ਦੂਣ ਨ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ,
ਕੰਦ੍ਰਾ ਕਿਤੇ ਨ ਪਾਟੀ ।'

ਸੁਣ ਇਹ ਮਿਹਣਾ ਗੰਗਾ ਸੁਕਚੀ
ਕਦਮ ਪਿਛੇਰੇ ਕਰਦੀ।
ਲਹਿਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕਹਿਰ ਫੁਰ ਤੇ
ਇਕ ਕਚੀਚੀ ਚੜ੍ਹਦੀ।
ਗੱਜ ਕਹੇ! ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸਾਗਰ
ਹੁੰਦਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ,
'ਇਕ ਤੁਲ ਰਹੇ ਅਵਸਥਾ ਉਸਦੀ
ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀਰਾ।
'ਹੋਛਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ,
ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਨ ਪਾਈ,
'ਸੋਚੀ ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਦੀ, ਐਵੇਂ
ਕੀਤੀ ਨਿਜ ਵਡਿਆਈ।
'ਇਹ ਹੈ ਸੱਚ ਹਿਮਾਲੇ ਖੱਡਾਂ,
ਨਾਲੇ ਹੈਨ ਨਿਵਾਣਾਂ,
'ਪਰ ਤੈਥੋਂ ਉਹ ਹੈਨ ਉੱਚੀਆਂ
ਜੋ ਤੂੰ ਕਹੇਂ ਨਿਵਾਣਾਂ।
'ਉੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਚਿਆਈ ਉੱਚੀ,
ਉੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨੀਵਾਈ
'ਨੀਵਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਭੀ ਉੱਚੀ
ਹੁੰਦੀ ਦੂਣ ਸਵਾਈ।
'ਜਿਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਖੜਕੇ,
ਕਰਦੇ ਨਿਜ ਵਡਿਆਈ,

'ਉਚਿਆਂ ਦੀ ਨੀਵਾਈ ਕੋਲੋਂ,
ਉਹ ਪੱਧਰ ਨੀਵਾਈ।
'ਉਚਿਆਂ ਦੀ ਨੀਵਾਈ ਉੱਚੀ,
ਨੀਵਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ।
'ਇਤਨਾ ਨੀਵਾਂ ਹੋਕੇ ਨੀਵਾਂ,
ਕਿਉਂ ਆਖੇ: ਉਹ ਨੀਵਾਂ'?
'ਛੁੱਦ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਛੁਟਿਆਈ ਵੱਸੇ,
ਵਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜਚੋਲਣ।
'ਅਪਣੇ ਛਿੱਦਰ ਕੱਜਣੇਂ ਤਾਂਈ,
ਛਿੱਦ੍ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੋਲਣ।
'ਖੱਡਾਂ ਸੱਚ ਨੀਵੀਆਂ ਸਾਗਰ,
ਪਰ ਤੇਥੋਂ ਹਨ ਉਚੀਆਂ।
'ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕੀਕੁਰ,
ਆਖ ਸਕੇਂ ? ਹੇ ਨਿਚੀਆ!
'ਪਾਣੀ ਤੇਨੂੰ ਜੋ ਪਰਬਤ ਤੋਂ
ਦਾਨ ਹੋਇਕੇ ਆਇਆ।
'ਉਸਦੇ ਉਹਲੇ ਦੱਸ ਸਾਗਰਾ!
ਕਿਤਨਾਂ ਡੂੰਘ ਲੁਕਾਇਆ?
'ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਘਾਟੀਆਂ ਦੂਣਾਂ,
ਡੂੰਘਾਂ ਅਤਿ ਡੂੰਘਾਈਆਂ,
'ਲੈ ਕੱਜਣ ਤੂੰ ਪਰਬਤ ਕੋਲੋਂ
ਕੱਜਣ ਹੇਠ ਲੁਕਾਈਆਂ'।

'ਤੇਰੇ ਡੂੰਘ ਨਿਵਾਈਆਂ ਨੀਵੇਂ
ਲੁਕੀਆਂ ਪਾਣੀ ਉਹਲੇ,
'ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੂੰ ਮਾਨ ਕਰੇਂ
ਤੇ ਵਾਕ ਕੁਵੱਲੇ ਬੋਲੇਂ?
'ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਲੁਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕੋਈ
ਚੋਟੀ ਸਾਫ ਦਿਖਾਵੇ,
'ਦੂਣ, ਵਾਦੀਆਂ, ਘਾਟੀ, ਕੰਦ੍ਰਾਂ,
ਖੱਡਾਂ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਵੇ!
'ਲੁਕੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਾਲੇ ਨੀਵੇਂ!
ਹੋ ਨਿਰਅੰਬ ਦਿਖਾਵੇਂ!
'ਗੁਣਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਨ ਲਾਵੇਂ,
ਨੀਵਾਂ ਸਦਾ ਰਹਾਵੇਂ!'
ਇਹ ਕਹਿ ਗੰਗਾ ਮੁੜੀ ਪਿਛੇਰੇ,
ਸਾਗਰ ਮਗਰੇ ਧਾਇਆ,
ਪੱਲੂ ਫੜ, ਖਿੱਚੇ ਵਲ ਅਪਣੀ,
ਗੰਗਾ ਚਹੇ ਨ ਜਾਇਆ।
ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਦਾ ਝਗੜਾ ਲੱਗਾ
ਗੰਗਾ ਧਾ ਕੇ ਜਾਵੇ,
ਜਦ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਨਿੰਦਿਆ ਸੁਣਦੀ
ਪਿੱਛੇ ਪੈਰ ਹਟਾਵੇ।
ਹੋ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਸਾਗਰ ਆਵੇ
ਅਪਣੀ ਵੱਲ ਖਿਚੇਂਦਾ,

ਗੰਗਾ ਵਧੇ, ਮੁੜੇ, ਵਧ ਮੁੜਦੀ
ਰਗੜਾ ਇਹੋ ਰਹੇਂਦਾ।
ਜਦ ਤੋਂ ਟੁਰਿਆ ਝਗੜਾ ਇਹ ਹੈ
ਖਿੱਚਾ-ਖਿੱਚ ਹੈ ਜਾਰੀ।
ਸਾਗਰ ਕੰਢੇ "ਗੰਗ ਸਾਗਰ" ਦੀ
ਵੇਖੋ ਦਸ਼ਾ ਨਿਆਰੀ।
ਸਾਗਰ ਸਬਲ, ਗੰਗ ਹੈ ਅਬਲਾ,
ਬਦੋ ਬਦੀ ਲੈ ਜਾਵੇ,
ਗੰਗਾ ਜਾ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਦੁਆਰੇ
ਟਿਕੇ ਨ, ਚੈਨ ਨ ਪਾਵੇ।
ਕਰ ਅਰਜ਼ੋਈ ਸੂਰਜ ਮੂਹਰੇ
ਸਦਾ ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦੀ:
'ਲੈ ਚਲ ਨੂਰ! ਹਨੇਰਿਓਂ ਮੈਨੂੰ,
ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਵਸੇਂਦੀ।'
ਖਾ ਗੁੱਸਾ ਸੂਰਜ ਤਪ ਉੱਠਦਾ
ਸਾਗਰ ਖੂਬ ਤਪਾਵੇ,
ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਗੰਗ ਨੂੰ ਖਿੱਚੇ
ਮੋਢੇ ਪੌਣ ਚੜ੍ਹਾਵੇ।
ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰਕੇ,
ਕਰ ਉੱਚਾ, ਲੈ ਫਿਰਦਾ
ਵੇਗ ਵਾਉ ਦੇ ਸੈ ਅਸਮਾਨੀਂ
ਰਖਦਾ ਫਿਰਦਾ ਤੁਰਦਾ।

ਜਦੋਂ ਸੰਜੋਗੀ ਹੋਣ ਮੇਲ ਆ,
ਪਵਨ ਰੂਪ ਓ ਗੰਗਾ,
ਫੇਰ ਹਿਮਾਲੇ ਖੇਲੇ ਆਕੇ
ਰੂਪ ਅਰੂਪੀ ਗੰਗਾ।
ਚੋਟੀ ਟਿਕੇ ਬਰਫ ਬਣ ਚਿੱਟੀ,
ਫੇਰ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਵੇ,
ਪਰ ਉਹ ਕਣੀ ਵਸੇ ਜੋ ਅੰਦਰ
ਅੰਦ੍ਰੋਂ ਉੱਠ ਜਗਾਵੇ।
ਕੋਈ ਚਿਣੰਗ ਅਗੰਮੀ ਉਸਨੂੰ
ਪੰਘਰ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ।
ਤਰਸ ਭਰੀ ਉਠ ਟੁਰੇ ਫੇਰ ਉਹ
ਮਿਹਰ·ਛਹਿਬਰਾ ਲਾਵੇ।
ਸੁਖ ਦੇਂਦੀ, ਸੁਖ ਲੈਂਦੀ ਨਾਹੀਂ,
ਦੁਖੀਆਂ ਦੁਖ ਮਿਟਾਂਦੀ।
ਦੇਂਦੀ, ਵਧਦੀ, ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ,
ਵਗਦੀ ਟੁਰਦੀ ਜਾਂਦੀ।
ਏਹੋ ਕਾਰ ਅਨੂਠੀ ਹੋਈ
ਅਕਰ੍ਖ ਉਦਕਰ੍ਖੋਂ ਭਾਈ
ਮਿਲ ਵਿਛੁੜਨ, ਸੰਜੋਗਵਿਜੋਗੀ,
ਚਲੀ ਧੁਰਾਂ ਤੋਂ ਆਈ

ਅਰਸ਼ੀ ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ !

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁਨਾਲੇ ਦੀ ਡਾਢੀ ਗਰਮੀ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦੇ ਨਾਲ
ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧੁਰ ਛੱਤ ਤੇ ਸੌਣ ਤੇ ਨੀਲੇ ਨੀਲੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ
ਖਿੜੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਹਾਰ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਬਰਕਤ ਇਕ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ ਜੋ ਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਰਦਾ ।
ਜਦੋਂ ਸਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕਦਮ
ਇਹ ਅਰਸ਼ੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਡ਼ੇ ਤੇ
ਨੂਰ ਦੇ ਵੱਸ ਰਹੇ ਫੁਹਾਰੇ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਰੰਗ ਛਾਉਂਦੇ
ਹਨ, ਦੋਹਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਰੰਗ ਇਸ
ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:—

ਹੈ ਚੁੱਪ ਹੋਈ ਚੁੱਪ ਹੈ,
ਵਾਹ ਚੁੱਪ ਹੈ ਇਕ ਚੁੱਪ ਹੈ,
ਹੌਲਾ ਕਿਤੇ ਹੈ ਸੌਂ ਗਿਆ
ਨਾ ਚਾਨਣਾ ਨਾ ਧੁੱਪ ਹੈ।
ਖੜਕਾ ਕਰੋ ਨਾਂ ਰਤਾ ਬੀ,
ਬਿੜਕਾ ਜ਼ਰਾ ਨਾ ਪਾਵਣਾਂ,
ਸਉਂ ਗਏ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਰਵੇਂ ਨੂੰ
ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਜਗਾਵਣਾਂ।
ਉਹ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਨ ਹੁਣ ਮਿਟ ਰਹੇ
ਜੋ ਵਿੱਸ ਸਨ ਗੇ ਕੱਢ ਦੇ,
ਓਹ ਦੰਦ ਹਨ ਹੁਣ ਬੰਦ ਹੋਏ
ਚੱਕ ਜੋ ਸਨ ਵੱਢਦੇ ।

ਉਹ ਜੀਭ ਮਿਆਨੇਂ ਪਈ ਹੈ
ਤਲਵਾਰ ਘਾਉ ਜੁ ਲਾਂਵਦੀ,
ਸੀ ਲਤਰ ਲੁਤਰੀ ਕਤਰਦੀ,
ਅਣਮੇਲਵੇਂ ਫਟ ਪਾਂਵਦੀ।
ਉਹ ਅੱਖ ਈਰਖ ਭਰੀ ਜੋ,
ਇਕ ਰੀਸ ਕਰ ਬੇਚੈਨ ਸੀ,
ਜੋ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਗਰਮ ਸੀ,
ਹੋ ਨੈਨ ਜੋ ਬੇਨੈਨ ਸੀ।
ਬਿਨ ਬੋਲਣੋਂ ਜੋ ਬੋਲਦੀ
ਬਿਨ ਜੀਭ ਫਟ ਲਗਾਂਵਦੀ,
ਬਿਨ ਅੱਗ ਅੱਗ ਲਗਾਂਵਦੀ,
ਬਿਨ ਮੇਘ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਂਵਦੀ।
ਹਸ ਦੇਂਵਦੀ, ਹਸਿਆਂਵਦੀ,
ਰੋਂਦੀ ਤੇ ਜੱਗ ਰੁਆਂਵਦੀ,
ਪਾ ਕੁੰਡੀਆਂ ਦਿਲ ਵਿੰਨ੍ਹਦੀ,
ਕਰ ਕੈਦ ਬੰਨ੍ਹ ਬਿਠਾਂਵਦੀ,
ਹਾਂ, ਤੀਰ ਅਣੀਆਂ ਵਾਲੜੇ,
ਬਿਨ ਧਨੁਖਬਾਣੋਂ ਮਾਰਦੀ
ਤੇ ਜੀਂਵਦੇ ਨੂੰ ਕਰੇ ਬਿਸਮਿਲ,
ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਜੀਵਾਲਦੀ।
ਓ ਅੱਖ ਚੋਂਚਲ-ਹਾਰ ਤਰਲੋ
ਸੌਂ ਰਹੀ ਦੋ ਰੰਗਣੀਂ,

ਪਾ ਜ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਕ ਖੀਸੇ
'ਮੌਤ, ਜਿੰਦ' ਜਿਨ ਵੰਡਣੀ,
ਜਿਸ ਪਾਸ ਇਕ ਮਟੱਕੜਾ
ਪਲਕਾਰੜਾ ਤੇ ਝਮਕਣਾਂ,
ਇਸ ਝਮਕਣੇਂ ਦੇ ਹੇਠ ਜਿਸਦੇ
ਜਗਤ ਸਾਰਾ ਦਮਕਣਾਂ,
ਉਹ ਅੱਖ ਡੱਬੀ ਬੰਦ ਹੈ
ਵਿਚ ਛੱਪਰਾਂ ਦੇ ਸੈਂ ਰਹੀ;
ਹੈ ਸ਼ੁਕਰ ਸਾਈਆਂ ! ਠੰਢ ਵਰਤੀ
ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਾਰੇ ਪੈ ਰਹੀ।
ਆਹਾ ! ਅਸੀਂ ਧੁਰ ਛੱਤ ਤੇ
ਛਤ ਕੈਦ ਕੋਲੋਂ ਛੁਟ ਰਹੇ,
ਘਰ ਵਿਚ ਘਰ ਦੀ ਕੰਧ ਤੋਂ
ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉੱਚੇ ਉਠ ਰਹੇ।
ਘਰ-ਕੰਧੀਆਂ ਨੇ ਚਾਰ ਲਾਂਭੋਂ
ਕੈਦ ਸੀਗਾ ਪਾਇਆ
ਇਸ ਛੱਤ ਨੇ ਸੀ ਅਰਸ਼ ਕੋਲੋਂ
ਅਸਾਂ ਬੰਦ ਰਹਾਇਆ।
ਘਰ-ਛੱਤ ਨੂੰ ਹੈ ਜਿੱਤਿਆ
ਘਰ-ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਆ ਗਏ,
ਹੈ ਅਰਸ਼ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਿਆ–
ਬੈਕੁੰਠ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਲਏ।

ਅਹੁ ਵੇਖ ਉੱਪਰ ਪਜਾਰੀਆਂ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਸਾਵਨ ਹਾਰੀਆਂ,
ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹਿ ਅੱਖਾਂ ਮਾਰ ਡਲ੍ਹਕਾਂ
ਡਲ੍ਹਕ ਰਹੀਆਂ ਨਜ਼ਾਰੀਆਂ।
ਨਾਂ ਵੈਰ ਏਹਨੀਂ ਅੱਖੀਆਂ,
ਨਾਂ ਕਸਤ, ਕੀਨਾਂ, ਡਾਹ ਹੈ,
ਨਾਂ ਈਰਖਾ, ਨਾਂ ਦ੍ਵੈਖ ਹੈ,
ਨਾਂ ਮੋਹ ਹੈ, ਨਾਂ ਤ੍ਰਾਹ ਹੈ,
ਨਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹਦੀਆਂ ਨਾਂ ਬੰਨ੍ਹਦੀਆਂ,
ਨਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰਨ ਪਜਾਰੀਆਂ,
ਇਹ ਨਹੀਂ ਚੰਚਲ-ਹਾਰੀਆਂ,
ਨਹਿਂ ਖੇਦ ਦੇਵਣ ਹਾਰੀਆਂ।
ਇਕ ਸ਼ਾਂਤਿ ਇਕ ਅਡੋਲਤਾ,
ਇਕ ਚਾਨਣਾਂ ਇਕ ਡਲ੍ਹਕ ਹੈ,
ਇਕ ਤ੍ਰੇਲ ਭਿੰਨੀ ਮਿਹਰ, ਮਾਨੋਂ
ਝਰ ਰਹੀ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ।
ਸਾਰੇ ਉਦਾਲੇ ਨੀਲ ਹੈ,
ਉਸ ਨੀਲ ਵਿਚ ਪਰਭਾਉ ਹੈ,
ਇਸ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜੋਤ ਤੇ
ਆਨੰਦ ਦਾ ਲਹਿਰਾਉ ਹੈ।
ਹੈ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਆਨੰਦ ਨੀਲੋਂ
ਚਿੱਟਿਆ ਤੋਂ ਝਰ ਰਿਹਾ,

ਹੈ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਓ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ
ਆਨੰਦ ਸਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ।

ਹਾਂ, ਦੇਖਣਾ ਇਕ ਹੋਰ ਅਚਰਜ
ਖੜੇ ਸਾਂਗੇ ਜਾਂ ਅਸੀਂ,

ਸੀ ਦੇਖਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਮੋਰੀ,
ਧਰਤ ਨੀਵੀਂ ਸਾਂ ਅਸੀਂ,

ਜਾਂ ਆਣ ਏਥੇ ਪਏ ਲੰਮੇ
ਅਰਸ਼ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ,

ਹਾਂ ਪਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੀ ਲੰਮਿਆਂ
ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਭ ਦਿਸ ਆਇਆ।

ਹੈ ਮੌਜ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਕੇਹੀ
ਚੁੱਪ ਸ਼ਾਂਤਿ ਏਕਾਂਤ ਦੀ,

ਜੋ ਖ਼ਾਕੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਅਰਸ਼ਾਂ
ਨਾਲ ਜਾਕੇ ਟਾਂਕਦੀ।

ਸੁਖ-ਤ੍ਰੇਲ ਅਰਸ਼ੋਂ ਪੈ ਰਹੀ
ਰਸ-ਟਪਕ ਉਤੋਂ ਆ ਰਹੀ।

ਕਰ ਲੀਨ ਅਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ
ਗੋਦ ਅਪਣੀ ਪਾ ਰਹੀ।

ਇਹ ਤਾਰੜੇ, ਕੀ ਅੱਖੀਆਂ
ਉਸ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ,

ਜੋ 'ਸਹਸ' ਹੀ 'ਤਵਨੇਣ' ਕਰਕੇ
ਆਖੀਆਂ, ਜਗ ਮੁਹਣੀਆਂ?

ਨਾਂ 'ਨੈਣ' ਜਿਸਦਾ ਅੰਗ ਕੋਈ
ਉਸ ਦੀਆਂ ਏ ਅੱਖੀਆਂ ?
ਸੁਖ ਦੇਣ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਏ
ਖੁਹਲਕੇ ਹਨ ਰੱਖੀਆਂ ?
ਸੁਖ ਦੇਂਦੀਆਂ, ਠੰਢ ਪਾਂਦੀਆਂ,
ਰਸ ਰੰਗ ਦੇਵਣਹਾਰੀਆਂ,
ਜਗ-ਅੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਇ ਜੱਫੀ
ਅਰਸ਼ ਲਜਾਵਨ ਪਜਾਰੀਆਂ।
ਯਾ ਭਲੇ ਭਲੇ ਜੁ ਹੋਇ ਦੁਨੀਆਂ
ਸੋ ਬਨ ਗਏ ਮਰ ਤਾਰੜੇ,
ਵਿਚ ਅਰਸ਼ ਦੇ ਲਟਕੰਦੜੇ
ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ ਤੁੌਕਣ ਪਜਾਰੜੇ।
ਜਾਂ ਨੀਲ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ
ਮੋਰੀਆਂ ਹਨ ਹੋਈਆਂ,
ਹੈ ਤੱਕਦਾ ਓ ਆਤਮਾ
ਦੇ ਝਲਕ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਗੋਰੀਆਂ।
ਜਾਂ ਲੋਕ ਹਨ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ
ਜੋ ਲੁਕੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਹੈਂ,
ਇਕ ਸਾਂਝ ਚਾਨਣ ਕਰ ਰਹੇ
ਸੰਗ ਅਸਾਂ, ਪਾਕੇ ਖਿੱਚ ਹੈਂ।
ਹਨ ਆਪਣੇ ਓ ਹਾਲ ਰਖਦੇ
ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਉਹਲੜੇ,

ਇਕ ਚਾਨਣੇ ਦਾ ਨਾਲ ਸਾਡੇ
ਨੇਹੁੰ ਕਰਦੇ ਚੁਹਲੜੇ।
ਜਾਂ ਤਣੀ ਚੁੰਨੀ ਰੇਸ਼ਮੀ
ਨੀਲੀ ਜੜੀ ਸੰ ਤਾਰਿਆਂ,
ਕਾਦਰ ਜਿਨੂੰ ਹੈ ਸੀਸ ਕੁਦਰਤ
ਆਪ ਹੱਥੀਂ ਤਾਣਿਆਂ।
ਹੈ ਨੀਲ ਮਾਇਆ ਦੱਸਦਾ,
ਤਾਰੇ ਦਿਸੇਂਦੇ ਜਿੰਦੀਆਂ,
ਜੋ ਜਿੰਦ ਪਾਵਣ ਹਾਰੀਆਂ
ਕਿਰਨਾਂ ਸਦਾ ਹਨ ਦਿੰਦੀਆਂ।
ਚਹਿ ਕੁੱਛ ਹੋਵੇ ਅਸਾਂ ਨੂੰ
ਨਾਂ ਅੰਬ ਗਿਣਨੇ ਲੋੜ ਹੈ,
ਹੈ ਲੋੜ ਸ੍ਵਾਦ ਚਖਾਣ ਦੀ
ਰਸ ਮਾਣਨੇ ਦੀ ਓੜ ਹੈ।
ਬਨ ਗਏ ਸਾਡੇ ਯਾਰ ਤਾਰੇ
ਪਯਾਰ ਅਸਾਂ ਕਰਾਂਵਦੇ,
ਓ ਰਿਸ਼ਮ ਤਾਰੀਂ* ਪਲਮਦੇ,
ਇਉਂ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਰ ਆਂਵਦੇ,
ਆ ਵੜਨ ਸਾਡੀ ਅੱਖੀਆਂ
ਵਿਚ ਪੁਤਲੀਆਂ ਦੇ ਮਾਂਵਦੇ,

---

*ਕਿਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਉੱਤੇ।

ਜਾ ਲਹਿਣ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜੇ
ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ ਮਿੱਠ ਪੁਚਾਂਵਦੇ,
ਤੇ ਤਪਤ ਸਾਰੀ ਮੇਟਦੇ
ਇਕ ਠੰਢ ਅਰਸ਼ੀ ਪਾਂਵਦੇ।
ਆ ਚੰਦ ਰਾਤੀਂ ਕਦੇ ਪਜਾਰਾ
ਰੰਗ ਹੋਰ ਲਗਾਂਵਦਾ,
ਦੁਧ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਚਾਨਣੀ ਦੀ
ਛਹਿਬਰਾਂ ਚਾ ਲਾਂਵਦਾ।
ਤਦ ਛੱਤ ਸਾਡੀ ਬਣੇ ਜੀਕਰ
ਛੰਭ-ਪਾਰਾ ਹੋਂਵਦਾ,
ਵਿਚ ਪਲੰਘ ਸਾਡਾ ਦਿੱਸਦਾ,
ਬਜਰਾ ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਸੋਂਹਦਾ।
ਉਸ ਉੱਪਰੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਲੇਟੇ
ਚਾਂਦਨੀ ਵਿਚ ਲੈ ਰਹੇ,
ਜੀ, ਤਾਰੀਆਂ ਮਨ ਪਜਾਰੀਆਂ,
ਵਿਚ ਛਹਿਬਰਾਂ ਦੇ ਪੈ ਰਹੇ।
ਏ ਚੰਦ ਤਾਰੇ ਯਾਰ ਪਜਾਰੇ
ਨੀਲ ਪਜਾਰਾ ਮੀਤ ਹੈ,
ਏ ਰਾਤ ਪਜਾਰੀ ਸਖੀ ਮਿੱਠੀ
ਸ਼ਾਂਤਿ ਜਿਸਦੀ ਗੀਤਿ ਹੈ।
ਹਨ ਚੁੱਪ ਤੇ ਏਕਾਂਤ, ਘਰ ਵਿਚ
ਬਨ ਗਿਆ ਬਨ-ਸਾਜ ਹੈ,

ਇਸ ਮਾਤ-ਲੋਕੇ ਬੈਠਿਆਂ
ਬੈਕੁੰਠ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਹੈ।
ਇਹ ਮੌਜ ਮਾਣੀਂ, ਮੌਜ ਮਾਣੀਂ
ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਪਜਾਰਿਆ,
ਏ ਸੰਗ ਬਣਿਆਂ ਰੰਗ ਬਣਿਆਂ
ਰੰਗ ਰੱਬ ਖਿਲਾਰਿਆ,
ਪਰ ਹਾਇ! ਕਾਲ ਬਿਕ੍ਰਾਲ ਕੋਝੇ
ਭਾਂਵਦਾ ਨਹੀਂ ਮੇਲ ਹੈ,
ਰਸ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਚਮਨ ਵਿਚ
ਜਾ ਦੇਂਵਦਾ ਜੜ੍ਹ ਤੇਲ ਹੈ।
ਇਸ ਪਾਪੀਏ ਇਕ ਦੂਤ ਮਾੜਾ
'ਸਿਆਲ' ਨਾਮੇ ਘੱਲਿਆ,
ਜਿਨ ਸੁਖ ਅਸਾਡਾ ਮੇਲ ਸਾਡਾ
ਹਾਇ! ਆਕੇ ਸੱਲਿਆ।
ਇਕ ਠੰਢ ਦੀ ਏ ਫੌਜ ਕਿਧਰੋਂ
ਕਟਕ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆਇਆ,
ਧੁਰ ਛੱਤ ਸਾਡਾ ਸਉਣ ਇਸ
ਬੇਦਰਦ ਨੇ ਆ ਗੁਆਇਆ।
ਹਾਂ, ਅੱਜ ਹਾਏ! ਅੱਜ ਸਹੀਓ!
ਹੇਠ ਸਉਣਾ ਪੈ ਗਿਆ,
ਉਹ ਰੰਗ ਅਰਸ਼ੀ ਗਿਆ ਸਾਥੋਂ,
ਸਿਆਲ ਪਾਪੀ ਲੈ ਗਿਆ।

ਛੁਪ ਹੋ ਗਏ, ਹੇ ਤਾਰਿਓ !
ਓ ਨੀਲ ਪਜਾਰੇ ਲੁਕਗਿਓਂ!
ਓ ਗਿਓਂ ਕਿੱਥੇ ਚੰਦ ਵੀਰਾ !
ਦਰਸ ਦੇਣੋਂ ਉਕ ਗਿਓਂ ?
ਹਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਅਸਾਂ ਵਿਚਾਲ ਸਜਨੋਂ !
ਛੱਤ ਪਾਪਣ ਆ ਗਈ,
ਪਾ ਵਿੱਥ ਮਿਲੇ ਵਿਛੁੰਨਿਆਂ ਵਿਚ
ਹੋਇ ਪਰਦਾ ਛਾ ਗਈ।
ਹੁਣ ਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਕੰਧੀਆਂ
ਇਕ ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਘੋਪ ਹੈ,
ਹਾਂ, ਪਏ ਵਾਂਗੂੰ ਤਿੱਤਲੀ, ਜਿਸ
ਪਿਆ ਸਿਰ ਤੇ ਟੋਪ ਹੈ।
ਹੁਣ ਕੌਣ ਠੰਢੀ ਆਵਸੀ
ਆ ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਠਾਰਸੀ ?
ਇਹ ਤਪੀ ਦਿਨ ਦੀ ਥੱਕ ਟੁੱਟੀ
ਕੌਣ ਹਾਏ ! ਪਜਾਰਸੀ ?
ਉਹ ਸ੍ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨੋਂ
ਜੋ ਸਿਰ ਅਸਾਡੇ ਆਂਵਦਾ,
ਹੁਣ ਕੌਣ ਹਾਏ ! ਦੇਵਸੀ
ਓ ਕੌਣ ਪੀਂਘ ਝੁਟਾਂਵਦਾ ?
ਉਹ ਚਾਦਨੀ ਦੁਧ ਵਾਂਗ ਚਿੱਟੀ
ਲਹਿਰਦੀ ਜੋ ਆਂਵਦੀ

ਆ ਪਾ ਗਲੱਕੜੀ ਪਯਾਰਦੀ
ਸਭ ਤਪਤ ਦਿਲ ਲਹਿ ਜਾਂਵਦੀ,
ਓ ਗਈ ਕਿੱਥੇ, ਗਈ ਕਿੱਥੇ
ਗਈ ਕਿੱਥੇ ਸੋਹਿਣੀ ?
ਓ ਨਾਚ ਨਚਦੀ ਮਲਕੜੇ
ਪੀ ਸੋਮਰਸ* ਨੂੰ ਰੋਹਿਣੀ†
ਹਾ ! ਗਈ ਸਾਥੋਂ ਖੁੱਸ ਪਯਾਰੀ
ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ,
ਜਿਉਂ ਕੁੱਪ ਅੰਦਰ ਪੈਣ ਦੂਜ਼ੇ
ਛੱਤ ਅੰਦਰ ਤੜ ਗਏ।

ਮਿਟ ਜਾਓ ਪਯਾਰੀ ਅੱਖੀਓ !
ਹੁਣ ਨੇਹੁੰ ਨੀਂਦਰ ਲਾਵਣਾਂ,
ਕੀ ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ ਬਿਨ ਸੱਜਣਾਂ !
ਕੀ ਪਯਾਰ ਬਿਨ ਝਮਕਾਵਣਾਂ !

———

*ਸੋਮਾਂ ਨਾਮੇ ਬੂਟੀ ਦਾ ਰਸ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਾਰਕ ਤੇ ਸਰੂਰ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

†ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ।

ਬਿਨਫਸ਼ਾਂ ਦਾ ਫੁੱਲ*।

ਬਿਨਫਸ਼ਾਂ ਦੇ ਡਾਢੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਫੁੱਲ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਅਸੋ (ਖੁਦਰੋ) ਤੇ ਮੈਦਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਖੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਸਿਆਲੇ ਵਿਚ ਖਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਏਹ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਖਿਚਣ ਵਾਲੇ ਢੰਗ ਉੱਗਦੇ ਵਧਦੇਹਨ, ਫਿਰ ਬੀ ਲੋਕੀਂ ਜਾ ਤੋੜਦੇ ਹਨ,ਇਸਵੇ ਟੁੱਟਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਰੰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:--

ਮਿਰੀ ਛਿਪੀ ਰਹੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ,
ਮੈਂ ਨੀਵਾਂ ਉੱਗਿਆ;
ਕੁਈ ਲਗੇ ਨ ਨਜ਼ਰ ਟਪਾਰ,
ਮੈਂ ਪਰਬਤ ਲੁੱਕਿਆ।
ਮੈਂ ਲਿਆ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਰੰਗ
ਜੁ ਸ਼ੋਖ਼ ਨ ਵੰਨ ਦਾ;
ਹਾਂ, ਧੁਰੋਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਮੰਗ,
ਮੈਂ ਆਯਾ ਜਗਤ ਤੇ।
ਮੈਂ ਪੀਆਂ ਅਰਸ਼ ਦੀ ਤ੍ਰੇਲ,
ਪਲਾਂ ਮੈਂ ਕਿਰਨ ਖਾ;
ਮੇਰੀ ਨਾਲ ਚਾਂਦਨੀ ਖੇਲ,
ਰਾਤਿ ਰਲ ਖੇਲੀਏ।
ਮੈਂ ਮਸਤ ਆਪਣੇ ਹਾਲ,
ਮਗਨ ਗੰਧਿ ਆਪਣੀ;

*voilets.

ਹਾਂ, ਦਿਨ ਨੂੰ ਭੌਰੇ ਨਾਲ
ਬਿ ਮਿਲਨੋਂ ਸੰਗਦਾ।
ਆ ਸ਼ੋਖੀ ਕਰਕੇ ਪੌਣ
ਜਦੋਂ ਗਲ ਲੱਗਦੀ,
ਮੈਂ ਨਾਂਹਿ ਹਿਲਾਵਾਂ ਧਉਣ
ਵਾਜ ਨਾ ਕੱਢਦਾ।
ਹੋ, ਫਿਰ ਬੀ ਟੁੱਟਾਂ, ਹਾਇ!
ਵਿਛੋੜਨ ਵਾਲਿਓ।
ਮਿਰੀ ਭਿੰਨੀ ਇਹ ਖੁਸ਼ਬੋਇ
ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਛਿੱਪਦੀ।

ਮਿਰੀ ਛਿਪੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚਾਹਿ,
ਤਿ ਛਿਪ ਟੁਰ ਜਾਣ ਦੀ;
ਹਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਨਾਂਹਿੰ,
ਮੈਂ ਤਰਲੇ ਲੇ ਰਿਹਾ।

ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਰਾਹੀ ।

ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸਤੰਬਰ ੧੯੦੭ ਵਿਚ ਨੈਨੀਤਾਲ ਦੇ ਪਹਾੜ ਪਰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਦ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਸੰਚੇ –ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ– ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਰਚ ੧੯੨੯

੧ ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਰਾਹੀ।

ਖਿੜੀ ਬਹਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੁਲਬੁਲ ਕੈਦ ਪੈ ਗਈ।ਪਤਝੜੀ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਕੇ ਫੇਰੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਜਾੜਾ ਵੇਖ ਵਿਲਪਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਰਾਹੀ ਨਾਲ ਉਸਦੀ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਓਹ ਦਿਲ ਤਰੰਗ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:--

ਬੁਲਬੁਲ:--

ਹੈ ਹਾਇ! ਬਾਗ਼ ਖਾਲੀ,
ਫਲ ਫੁਲ ਫਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਹਾਹਾ ! ਗੁਲਾਬ ਡਾਲੀ
ਰੋਲੀ ਕਿਵੇਂ ਗਈ ਹੈ?
ਸਾਵੀ ਕਰੂੰਬਲੀ ਹਾ!
ਕਿੱਧਰ ਉਡੰਤ ਹੋਈ?
ਹਰਿਆਵਲੀ ਉਹ ਸਾਰੀ
ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ।
ਕਲੀਆਂ ਨ ਫੁੱਲ ਖਿੜਵੇਂ
ਡੋਡੀ ਨ ਹੈ ਸੁਗੰਧੀ,
ਡੋਡਰ ਕਟੀਲ ਡਾਲੀ
ਸੁੰਞੀ ਹੁਈ ਪਈ ਹੈ।

ਅੱਖਾਂ ਬੀ ਬੰਦ ਹੋਈਆਂ
ਮਾਨੋਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ,
ਖਿੜਨੇ ਦੀ ਡੌਲ ਕੋਈ
ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸਹੀ ਹੈ।
ਸੁਹਣਾ ਸੁਹਾਉ ਸਾਰਾ,
ਸੁੰਦਰ ਫਬਨ ਓ ਬਾਂਕੀ,
ਝਾਕੀ ਤਰੌਤ ਵਾਲੀ
ਕਿਸ ਨੇ ਉਡਾ ਲਈ ਹੈ ?
ਰਾਹੀ ਓ ਜਾਣ ਵਾਲੇ !
ਸ਼ਾਲ੍ਹਾ ! ਰਤਾ ਕੁ ਠਹਿਰੀਂ,
ਦੱਸੀਂ ਉਜਾੜ ਏਥੇ
ਕਿੱਕੂੰ ਕਿਤੋਂ ਛਈ ਹੈ?
ਉਹ ਜੋਬਨਾਂ ਦਾ ਸਾਈਂ
ਉਹ ਰੂਪ ਗੰਧਿ ਵਾਲਾ,
ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਸਿਧਾਯਾ ?
ਭਾਵੀ ਕਿਹੀ ਭਈ ਹੈ ?
ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਹਾਇ ਹਾਏ !
ਹੈ ਹਾਲ ਮੈਂ ਵਵਾਯਾ,
ਤਾਹਿਓਂ ਵੇ ਵੀਰ ਰਾਹੀ !
ਤੈਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪਾਯਾ।

ਰਾਹੀ:—

ਮਾਲੀ ਨੇ ਫੁੱਲ ਤੋੜੇ
ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਾਏ,
ਅੱਤਾਰ ਤੇ ਫੁਲੇਰੇ
ਉਮਲ ਚੁਤਰਫੋਂ ਆਏ।
ਮੁਲ ਪੈਕੇ ਵਿਕ ਗਿਆ ਓ
ਤੇਰਾ ਸੀ ਜੋ ਪਿਆਰਾ,
ਸ਼ੋਭਾ ਜੋ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਸੀ
ਉਸਨੂੰ ਨੱਗਰ ਲਿਆਏ ॥੧੦॥
ਸਿਹਰੇ ਤੇ ਸਰੀਆਂ, ਮਾਲਾਂ,
ਲੜੀਆਂ ਤੇ ਹਾਰ ਗੁੰਦੇ,
ਕੋਮਲ ਸਰੀਰ ਸੁਹਣੇ,
ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗ ਲਾਏ।
ਗੁਲਦਸਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਬੱਝੇ ਗਏ ਪਿਆਰੇ,
ਡਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਏ,
ਸਿਹਜਾ ਤੇ ਗਏ ਵਿਛਾਏ।
ਮਿਸਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਲਕੇ
ਗੁਲਕੰਦ ਚਾ ਬਨਾਈ,
ਸ਼ਰਬਤ ਕਿਸੇ ਬਨਾਯਾ,
ਦੇਗ਼ੇ ਕਿਸੇ ਚੜ੍ਹਾਏ।
ਦੋ ਦੋ ਉਬਾਲ ਪਾਣੀ

ਨਿਰਮਲ ਅ਼ਰਕ਼ ਖਿਚਾਯਾ,
ਅ਼ਰਕ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਠ ਦੇਕੇ,
ਅਤਰਾਂ ਤੇ ਰੂਹ ਬਨਾਏ,
ਹੁਣ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਹੈ ਕੈਦ ਭੋਗਦਾ ਓ
ਜਿੱਥੇ ਨ ਜਾਣ ਤੇਰਾ,
ਜਾਵੇਂ ਨ ਫੇਰ ਆਏਂ।
ਮਰਕੇ ਬੀ ਪਹੁੰਚ ਓਥੇ
ਸਕਦੀ ਨਹੀਂ ਕਦੀ ਤੂੰ
ਬੁਲਬੁਲ! ਵਿਰਾਗ ਤੇਰਾ
ਤੈਨੂੰ ਨ ਓ ਮਿਲਾਏ।
ਦੁਖੜਾ ਸਜਨ ਦਾ ਤੇਰੇ
ਤੇਰੇ ਕਹੇ ਸੁਣਾਯਾ,
ਕੀ ਹਾਲ ਏ ਜੁ ਬੁਲਬੁਲ
ਤੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਯਾ?

ਬੁਲਬੁਲ:—

ਮੌਸਮ ਬਸੰਤ ਆਈ
ਇਸ ਬਾਗ਼ ਤੇ ਸੁਹਾਈ,
ਮਾਲੀ ਨੇ ਫੜਕੇ ਓਦੋਂ
ਮੈਨੂੰ ਸੀ ਕੈਦ ਪਾਈ।
ਪਿੰਜਰਾ ਕਠੋਰ ਸੀਖਾਂ

ਬੰਦੀ ਪਈ ਨਿਮਾਣੀ,
ਹਿਰਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵੜਿਆ,
ਸਿਰ ਤੇ ਪਈ ਜੁਦਾਈ।
ਪਜਾਰੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਓ,
ਪਜਾਰੀ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸਾਰੀ
ਵਾਰੀ ਗਈ ਸਜਨ ਤੋਂ
ਜਿੰਦੋਂ ਜੋ ਸੀ ਸਵਾਈ॥੨੦॥
ਗ੍ਵਾਚੀ ਓ ਮੌਜ ਮਨ ਦੀ
ਉਡਣਾਂ ਜੁ ਨਾਲ ਮਰਜ਼ੀ,
ਨਦੀਆਂ ਬਨਾਂ ਪਹਾੜਾਂ
ਦੀ ਸੈਰ ਬੀ ਗੁਵਾਈ।
ਸਿਰ ਸੀਖ ਨਾਲ ਮਾਰਾਂ
ਵਿੱਥਾਂ ਵਿਖੇ ਅੜਾਵਾਂ
ਲਾਵਾਂ ਜਤਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ
ਹੋਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹਵਾਈ।
ਖਹਿ ਖਹਿ ਕੇ ਖੰਭ ਮਾਰਾਂ
ਖਿੜਕੀ ਕਿਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਏ
ਓ ਕੈਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਕਦੀਓ ਨ ਕਾਂਪ ਖਾਈ।
ਮੈਂ ਹਾਰ ਹਾਏ ਰੋਂਦੀ,
ਰੋਵਣ ਨੂੰ ਰਾਗ ਜਾਣਨ
ਵੈਣਾਂ ਤੇ ਪਾਣ ਖਿੱਲੀ

ਹੱਸਣ ਕਿ 'ਵਾਹ ਗਵਾਈ।'
ਜੋ ਆਪ ਹੈ ਸੁਤੰਤਰ
ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਕੀ ਬੀਤੇ
ਜਿਸ ਦੀ ਹੈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸਾਰੀ
ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਆਈ ।
ਆਵੇ ਜਿ ਮੌਤ ਆਵੇ
ਭਾਗੋ ਭਰੀ ਪਿਆਰੀ,
ਜਾਵੇ ਨ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੱਥੋਂ,
ਜਾਵੇ ਤੰ ਜਿੰਦ ਜਾਈ !
ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਲੜਨਾ
ਮਰਨਾ ਯਾ ਮਾਰ ਦੇਣਾ
ਬੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣ ਧੁਰ ਤੋਂ
ਐਸੀ ਤੁਰੀ ਹੈ ਆਈ।
ਐਪਰ,
ਭੌਰੇ ਫਕੀਰ ਪੰਛੀ
ਹੁੰਦੇ ਸਦਾ ਨਿਮਾਣੇ,
ਮਾਰੇ ਜਿ ਆਣ ਕੋਈ,
ਕੋਈ ਨ ਪੇਸ਼ ਜਾਈ।
ਹੋਈ ਮੈਂ ਕੈਦ ਬੰਦੀ
ਇਸ ਆਸਰੇ ਨਿਭਾਈ,
'ਦਾਓ ਫਬੇ ਉਡਾਰੀ
ਮਾਰੂੰ, ਕਰਾਂਗੀ ਧਾਈ।'

ਨ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਮਾਲੀ
ਮੇਰਾ ਚਮਨ ਉਡਾਊ,
ਮੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਹਲੋਂ
ਕਰ ਦੇਗੁ ਖਾਕ ਸ਼ਾਹੀ॥੩੦॥
ਖਿੜਕੀ ਜਿ ਅੱਜ ਖੁੱਲੀ
ਬੱਚੇ ਕਿਸੇ ਧਰੀ ਸੀ,
ਖਿਸਕੀ ਮੈਂ ਚੁਪ ਚੁਪਾਤੀ
ਉੱਡੀ ਚਲੀ ਸੁ ਆਈ।
ਆਕੇ ਚਮਨ ਏ ਅਪਨਾ
ਸਾਰਾ ਉਜਾੜ ਪਾਯਾ,
ਪਜਾਰੇ ਦੇ ਖੇਦ ਸੁਣਕੇ
ਜੀ ਚੀਰ ਬਾਰ੍ਹ ਆਯਾ।

———

ਰਾਹੀ:--

ਤੇਰਾ ਹਵਾਲ ਸੁਣਕੇ
ਡਾਢਾ ਵਿਰਾਗ ਆਵੇ
ਜਾਂਦੀ ਨ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ
ਤੇਰਾ ਜੁ ਗ਼ਮ ਘਟਾਵੇ।
ਗ਼ੁਸਾ ਕਰੀਂ ਨ ਬੁਲਬੁਲ,
ਪੁੱਛਾਂ ਜਿ ਬਾਤ ਤੈਥੋਂ
ਕੀਕਰ ਤੂੰ ਬਾਗ਼ ਤਾਈਂ
ਹੈਂ ਆਪਨਾ ਬਨਾਵੇਂ ?

ਮਾਲੀ ਲਗਾਨ ਵਾਲਾ
ਬੂਟੇ ਤੇ ਬ੍ਰਿੱਛ ਸਾਰੇ,
ਵਾਹੇ ਜ਼ਮੀਨ, ਬੀਜੇ,
ਸਿੰਜੇ, ਬਨਾ ਗੁਡਾਵੇ,
ਰਾਖੀ ਕਰੇ ਚੰਗੇਰੀ
ਮਰਕੇ ਮੁਰਾਦ ਵੇਖੇ,
ਮਾਲਕ ਓ ਹੱਕ ਦਾ ਹੈ
ਚਾਹੇ ਸੁਈ ਕਰਾਵੇ।
ਨਿੰਦੇਂ, ਨ ਨਿੰਦ ਜੋਗਾ,
ਦੋਸ਼ੀ ਨ ਆਖ ਮਾਲੀ,
ਮਾਲਕ ਨ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਤੂੰ
ਕੂੜੇ ਨ ਬੰਨ੍ਹ ਦਾਵੇ।
ਦਾਵੇ ਜੁ ਕੂੜ ਬੰਨ੍ਹੇ
ਸੜਦਾ ਰਹੇ ਸਦਾ ਹੀ,
ਪਾਵੇ ਮੁਰਾਦ ਨਾਹੀਂ,
ਐਵੇਂ ਜਤਨ ਗੁਆਵੇ।
ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਰੀ,
ਹਾਵੇ ਵਿਸਾਰੀ ਗਾਵੀਂ
ਦੁਖੜੇ ਹਟਾਨ ਵਾਲਾ
ਤੇਨੂੰ ਜੁ ਰਾਗ ਆਵੇ।
ਮਲਹਮ ਤਰੌਤ ਵਾਲੀ
ਇਸ ਰਾਗ ਨੂੰ ਬਨਾਯਾ,

ਘਾਓ ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ
ਚਹੀਏ ਇਨ੍ਹੂੰ ਲਗਾਯਾ ॥ ੪੦॥

———

ਬੁਲਬੁਲ:--

ਦਰਦੋਂ ਨਿਰੋਲ ਖਾਲੀ
ਰਾਹੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ!
ਹਿਰਦੇ ਸਬੂਤ ਵਾਲੇ!
ਸ਼ਾਲਾ ਨ ਘਾਉ ਖਾਈਂ!
ਲੱਗੀ ਬੁਰੀ, ਮੁਸਾਫਰ!
ਲੱਗੇ ਜਿਨ੍ਹੂੰ ਸੁ ਜਾਣੇ,
ਬਿਰਹੋਂ ਨ ਸਾਰ ਜਾਣੇ
ਦੇਖੀ ਨ ਜਿਨ ਜੁਦਾਈ!
ਘਾਓ ਜਿ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰੇ
ਮਲਹਮ ਨ ਫੇਰ ਕੋਈ,
ਠੰਢਕ ਨ ਰਾਗ ਪਾਵੇ,
ਦੇਂਦਾ ਸਗੋਂ ਵਧਾਈ।
ਆਖੀਂ ਵਿਚਾਰ, ਪਰ ਤੂੰ
ਪਰਤੀਂ ਜ਼ਰਾ ਪਿਛੇਰੇ,
ਦੱਸਾਂ ਦਸ਼ਾ ਪਿਛੇਰੀ,
ਸੁਣਨੀ ਤੁਰੀ ਜੁ ਆਈ:—
ਬੁਲਬੁਲ ਗੁਲਾਬ ਦੋਵੇਂ
ਰਹਿੰਦੇ ਬਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ

ਧੁਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸੁਤੰਤਰ
ਰਖਦ ਨ ਕਾਣ ਕਾਈ।
ਮਾਲੀ ਚੁਰਾਏ ਬੂਟੇ
ਬਨ ਤੋਂ ਸ੍ਵੈਬਾਗ ਆਂਦੇ
ਬਨ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਉਪਬਨ*
ਅਪਨਾ ਲਿਆ ਸਜਾਈ।
'ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ' ਯਾ 'ਚੋਰੀ'
ਜੋ ਹੱਕ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ,
ਮਾਲੀ ਚੁਰਾਣ ਵਾਲਾ,
ਮਾਲਕ ਖਰਾ ਤਦਾਈਂ।
ਤਦ ਲੋੜ ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ
ਹੱਕੋਂ ਨਹੱਕ ਛਾਣੋ?
ਇਨਸਾਫ ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ
ਊਧਮ ਜ੍ਹਿਦੀ ਮਚਾਈ?
ਫਿਰ ਸੱਚ ਹੈ ਮੁਸਾਫਰ!
ਨੀਅਤ ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ
ਮਾਲੀ ਦੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕੇ
ਗ਼ਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੋ ਲਗਾਈ?
ਘਾਲਾਂ ਅਨੇਕ ਘਾਲੇ
ਝੂਠੀ ਨ ਬਾਤ ਕੋਈ,
ਪਾਲੇ ਤੇ ਪਾਲ ਵੇਚੇ,

---

*ਬਾਗ।

ਪੈਸੇ ਕਰੇ ਕਮਾਈ ॥ ੫੦ ॥

ਪਯਾਰਾ ਤਪੂ ਕਿ ਟੁਲਸੀ
ਮਾਲੀ ਨ ਪੀੜ ਕੋਈ,
ਖੱਟੀ ਦੀ ਚੋਭ ਜਾਣੇਂ,
ਹਿਤ ਦੀ ਨ ਚੋਭ ਰਾਈ ।

ਬੁਲਬੁਲ ਨ ਗ਼ਰਜ਼ ਜਾਣੇਂ,
ਸ੍ਵਾਰਥ ਰਿਦੇ ਨ ਕੋਈ,
ਬੱਧੀ ਪਰੇਮ-ਡੋਰੀ,
ਖਿੱਚੀ ਬਿਦੇਸ਼ ਆਈ,

ਵਤਨੀ ਓ ਹੁੱਬ ਪਯਾਰੀ
ਵਾਰੀ ਸਲਾਮਤੀ ਹੈ
ਜੋਖੋਂ ਏ ਜਿੰਦ ਨਿੱਕੀ
ਬੱਧੀ-ਪਰੇਮ ਪਾਈ ।

ਸੁਹਣੇ ਓ ਬਨ ਸੁਹਾਵੇ
ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਪ ਲਾਏ
ਪਯਾਰੇ ਲਈ ਉ ਛੱਡੇ,
ਬਾਗਾਂ 'ਚਿ ਆ ਰਹਾਈ ।

ਜੀ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਏਹੋ,
ਪਯਾਰਾ ਨ ਹੋਇ ਓਲ੍ਹੇ,
ਦੇਖਾਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋਵਾਂ,
ਨੈਣੀਂ ਦਰਸ ਸਮਾਈ ।

ਲੈਕੇ ਅਨੰਦ ਲਹਿਰੇ;

ਕੀਰਤ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਮੈਂ,
ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਵੀਂ ਬਣਾਵਾਂ,
ਗਾਵਾਂ ਸੁ ਤਾਰ ਲਾਈ।
ਹੈ ਨੇਮ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਦਾ:-
ਇਸਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋ ਜੇ,
ਵਧਦੀ ਪਛਾਣ ਇਸਦੀ,
ਵਧਦਾ ਸੁਆਦ ਜਾਈ,
ਤੋੜੋ ਜਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ
ਟੁੱਟੇ ਸੁਆਦ ਅਪਨਾ
ਜਾਣਨ ਸੁਆਦ ਵਾਲੀ
ਘਟਦੀ ਸਮਝ ਹੈ ਜਾਈ।
ਹੈ ਗਜ਼ਾਨ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ
ਵਧਦਾ ਜਿ ਸਾਫ਼ ਰਹੀਏ,
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਕਾਰ ਵਾਲੀ
ਲਾਲਚ ਭਰੀ ਨ ਪਾਈ।
'ਕਦਰਾਂ' ਤੇ 'ਸਮਝ ਵਾਲੀ'
ਜਿਸਨੇ ਨਜ਼ਰ ਪਕਾਈ,
ਦੇਖੇ ਚੁਫੇਰ ਬੈਠਾ,
ਸੁਹਣਪ ਬਜ਼ਾਰ ਲਾਈ॥੬੦॥
ਸੂਖਮ ਅਨੰਦ-ਮਸਤੀ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ
ਲਹਿਰਾਂ ਭਰੀ ਸਦਾ ਹੀ

ਰਹਿੰਦੀ ਰਿਦੇ ਸਮਾਈ।
ਜਿਸਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਨ ਅੱਖੀ,
ਦੇਖੇ ਨ ਓ ਏ ਦਰਸ਼ਨ
ਗੁਣ ਦੇਖਣੇ ਦਾ ਉਸਨੇ
ਐਵੇਂ ਲਿਆ ਵਢਾਈ।

ਸੁਣ ਵੀਰ ਹੇ ਮੁਸਾਫਰ!
ਵੀਚਾਰ ਮੈਂ ਜੁ ਗਾਯਾ,
ਆਪੇ ਕਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਹੈ,
ਹੱਕੋਂ ਨਹੱਕ ਆਯਾ।

ਰਾਹੀ:—

ਆਖੇ ਜੁ ਠੀਕ ਬੁਲਬੁਲ!
ਕਿਸਨੂੰ ਹੈ ਹੱਕ ਪਜਾਰਾ?
ਜਿਸਨੇ ਹੈ ਸਚ ਪਛਾਤਾ,
ਸਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਸਾਰਾ।
ਬਾਕੀ ਜੁ ਲੋਕ ਦੇਖੋਂ
'ਲਾਠੀ' ਨੂੰ ਹੱਕ ਜਾਣਨ,
ਡੌਲੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਖੁਹਕੇ,
ਫਿਰ ਮਾਰਦੇ ਟਪਾਰਾਂ।
ਕੋਈ ਨ ਹੱਕ ਜਾਣੇ,
ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਅੱਖ ਮੀਟੇ,
ਸ੍ਵਾਰਥ ਸਭਸ ਨੂੰ ਮੁਹਰੇ,

ਆਪਾ ਸਦਾ ਪਿਆਰਾ ।
ਡੋਲੇ ਜਿ ਜ਼ੋਰ ਤੇਰੇ
ਬੁਲਬੁਲ ! ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਹੱਕ ਕੂਕਣਾ ਹੈ ਐਵੇਂ
ਕੂੜਾ ਹੈ ਇਹ ਸਹਾਰਾ ।
ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਕੌਣ ਤੇਰੀ
ਮਿੱਠੀ ਮਹੀਨ ਬਾਣੀ,
ਵਜਦਾ ਹੈ ਏਸ ਥਾਂ ਤੇ
ਕੜਕੁੱਟਵਾਂ ਨਗਾਰਾ ।
ਹੱਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਾਰੇ
ਲੋਕਾਂ ਜਿ ਵਿਚ ਆਵੇ,
ਦੁਨੀਆਂ ਸੁਰਗ ਹੋ ਜਾਵੇ,
ਟਹਿਕੇ ਏ ਬਾਗ਼ ਸਾਰਾ ।
ਧੱਕਾ ਨ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਵੇ
ਬੰਦੀ ਨ ਹੋ ਸਿਪਾਹੀ,
ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥੋਂ
ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਰਾ ॥੭੦॥
ਸਿੱਖਜ਼ਾ ਜਿ ਇਕ ਏਹੋ
ਸੰਸਾਰ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇ
"ਹਾਹਾ" ਮਿਟੇ ਜਗਤ ਤੋਂ
ਘਰ ਘਰ ਗਜੇ ਜਕਾਰਾ ।
ਐਪਰ ਨਹੀਂ ਏ ਵਰਤਣ

ਦਿਸ ਦੀ ਹੈ ਅਜ ਸਾਨੂੰ
ਕਰੀਏ ਆ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਸੁਖਦਾਇਨੀ ਵਿਚਾਰਾ।
ਸੱਚੀ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸਾਂ,
ਕੌੜੀ ਨ ਮੰਨ ਲੈਣੀ,
ਉਸਦੇ ਹੈ ਵਿੱਚ ਦਾਰੂ
ਸੱਚਾ ਉਹੀ ਹੈ ਚਾਰਾ।
ਸਚ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ਸੌਖਾ,
ਸੁਣਨਾ ਕਠਨ ਹੈ ਭਾਰਾ
ਸੁਣ ਕੇ ਸਹਾਰ ਲੈਣਾ
ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ ਵੱਧ ਖਾਰਾ।
ਸੱਚਾ ਨਹੀਂ ਓ ਜਿਸਨੂੰ
ਲੱਗਾ ਨਹੀਂ ਸੁਹਾਵਾ
ਸੱਚ, ਬੋਲ ਹੀ ਹੈ ਜਾਣੇ,
ਸੁਣਕੇ ਹੋ ਬੇ-ਸਹਾਰਾ।
ਸੱਚੀ ਸੁਣੀਂ ਸਹਾਰੀਂ,
ਮੰਨੀਂ ਰਿਦੇ ਸੁਖਾਵੀਂ
ਮਿਟ ਜਾਇ ਰੋਗ ਸਾਰਾ,
ਚਿੰਤਾ ਰਹੇ ਨ ਕਾਰ੍ਹਾ:—
ਖਿੜਿਆ ਚਮਨ ਤੂੰ ਡਿੱਠਾ,
ਮੋਹੀ ਨੇ ਨੇਹੁ ਲਾਯਾ,
ਬੇ ਲਾਗ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ,

ਜੀ ਜਾਨ ਕਰ ਨਿਸਾਰਾ!
ਓਦੋਂ ਨ ਸੋਚ ਕੀਤੀ
ਰਹਿਸੀ ਇਹ ਰੁੱਤ ਨਾਹੀਂ,
ਜਾਊ ਬਸੰਤ ਆਊ
ਪਤਝੜਿ ਉਜਾੜ ਕਾਰਾ।
ਕਲੀਆਂ ਤੇ ਫੁੱਲ ਪੱਤੇ
ਸਾਰੇ ਝੜਨਗੇ ਏਥੇ,
ਰਲ ਖ਼ਾਕ ਨਾਲ ਜਾਊ
ਖਿੜਿਆ ਚਮਨ ਏ ਸਾਰਾ।
ਮਾਲੀ ਜਿ ਤੋੜਦਾ ਨਾ,
ਪਤਝੜ ਨ ਛੱਡਣਾ ਸੀ,
ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ
ਮੌਸਮ ਦਾ ਕੂੜ ਲਾਰਾ॥੮੦॥
ਇਸ ਰੁੱਤ ਪਤਝੜੀ ਨੂੰ
ਏਹੋ ਨਸੀਬ ਤੇਰੇ
ਸੀ ਦੇਖਣਾ ਉਜਾੜਾ,
ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਪਰਤ ਵਾਰਾ।
ਜਦ ਹੋਵਣਾ ਸੀ ਏਹੋ,
ਰੋਣਾ ਹੈ ਫੇਰ ਐਵੇਂ,
ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ,
ਕੂੜਾ ਹੈ ਸਭ ਖਿਲਾਰਾ।
ਪੈਂਦੀ ਜਿ ਕੈਦ ਨਾ ਤੂੰ

ਫੁੱਲ ਤੋੜਦਾ ਨ ਕੋਈ
ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੇਖਦੀ ਤੂੰ
ਬਹੁਤੇ ਦਿਨਾਂ ਨਜ਼ਾਰਾ।
ਤਦ ਬੀ ਇ ਦੋਹੁੰ ਅਜ ਦਾ
ਟਲਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਜ਼ਾਰੀ !
ਰੁਤ-ਫੇਰ ਦਾ ਉਜਾੜਾ
ਸੀਗਾ ਨ ਮੋਟਵਾਰਾ।
'ਖਿੜਵੀਂ ਬਹਾਰ' ਦੇਖੀ
ਬੁਲਬੁਲ ਤੂੰ ਜੀ ਲੁਭਾਯਾ,
ਸੋਚੀ ਨ 'ਰੁੱਤ-ਮਿਟਵੀਂ',
ਰੋਣਾ ਜਿਨ੍ਹੈ ਹੈ ਪਾਯਾ।

ਬੁਲਬੁਲ (ਢਾਹ ਮਾਰਕੇ):—

ਪਜਾਰੇ ਜਿ ਦਾਗ਼ ਬਿਰਹੋਂ
ਹਿਰਦੇ ਸੀ ਅੰਤ ਲਾਣਾ,
ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਸੀ ਜੀਵਨ,
ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਲੁਭਾਣਾ ?
ਮਰਨਾਂ ਸਜਨ ਜੇ ਤੈਂ ਸੀ
ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਨ ਨਾਲ ਮੋਈ ?
ਭਰਿਆ ਇਹ ਛੱਡ ਮੇਲਾ,
ਕੀਤਾ ਨ ਭੌਰ ਜਾਣਾ ?
ਜੀਊਣਾ ਬਿਨਾ ਪਿਆਰੇ

ਸੂਰਜ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਚਾਨਣ,
ਟਿਕਣਾ ਜਿਵੇਂ ਹੈ ਉਸਦਾ
ਜਿਸਦਾ ਨ ਹੋ ਟਿਕਾਣਾ।
ਰਾਹੀ ਓ ਦਰਦ ਵਾਲੇ!
ਦਰਦੀ ਬਣੀਂ ਦੁਖੀ ਦਾ,
ਜਿੰਦੋਂ ਹੈ ਜਾਨ ਔਕੀ,
ਇਸਦਾ ਕਰੀਂ ਸਮਾਣਾ।
ਅੰਧੇਰ ਛਾ ਗਿਆ ਹੈ
ਵਰਤੀ ਹੈ ਸੁੰਞ ਸਾਰੇ,
ਅਣਹੋਂਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ,
ਪਰਲੋ ਦਾ ਹੈ ਮੁਹਾਣਾ॥੯੦॥
ਰਾਹੀ! ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋਵੀਂ
ਚੱਕਰ ਹਨ੍ਹੇਰ ਆਯਾ,
ਮੇਰੀ ਅਲਖ ਮੁਕਾਵੀਂ
ਝਗੜਾ ਦਈਂ ਚੁਕਾਯਾ!

———

ਰਾਹੀ:—

ਕੀਤੀ ਉਹੀ ਹੈ ਬੁਲਬੁਲ!
ਪਹਿਲਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਅਲਾਈ,
ਲੱਗੀ ਨਹੀਂ ਸੁਹਾਵੀ
ਸੱਚੀ ਜੁ ਸੀ ਸੁਣਾਈ।
ਪਿਛਲੀ ਗਈ ਨੂੰ ਰੋਵੇਂ,

ਮਰਨਾਂ ਚਹੇਂ ਅਜਾਈਂ
ਅੱਗੇ ਦੀ ਸਾਰ ਕੋਈ,
ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨ ਆਈ।
ਖਿੜਿਆ ਪ੍ਰਗਟ ਜੁ ਦੇਖੇਂ
ਬਦਲੇ ਏ ਪਲ ਛਿਨੇ ਹੈ,
ਕਾਇਮ ਇ ਬਦਲੀ ਅੰਦਰ
ਤੁਰਿਆ ਸਦਾ ਹੀ ਜਾਈ।
ਠਹਿਰਨ ਨ ਏਸ ਅੰਦਰ,
ਇਕਰਸ ਨ ਰਹਿਣ ਏਥੇ
ਪਲਟੇ ਤੇ ਪਲਟਾ ਆਵੇ
ਮੂਰਤ ਦੀ ਖੇਡ ਨਜ਼ਾਈਂ।
ਚੱਕਰ ਚਲੇ ਹੈ ਹਰਦਮ,
ਖਿਨ ਖਿਨ 'ਵਟਾਉ' ਹੋਂਦਾ,
ਕਾਇਮ 'ਵਟਾਉ' ਅੰਦਰ
ਠਹਿਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਰਾਈ।
ਬੀਤੀ ਬਹਾਰ ਖਿੜਵੀਂ,
ਆਈ ਇ ਪਤਝੜੀ ਹੈ,
ਬੀਤੇਗੀ ਪਤਝੜੀ ਏ,
ਮੁੜਕੇ ਬਸੰਤ ਆਈ।
ਦੇਖੇਂ ਕਟੀਲ ਡਾਲਾਂ,
ਹੋਵੇਂ ਉਦਾਸ ਜਿੰਦੋਂ।
ਖਿੜਨਾਂ ਹੈ ਫੇਰ ਇਸਨੇ,

ਮੌਸਮ ਨਵੇਂ ਤੇ ਜਾਈ।
ਉਡੀ ਕਰੂਬਲੀ ਤੇ
ਪੱਤੇ ਹਰੇ ਤਿ ਕਲੀਆਂ
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨਾਲੋ
ਆਵੇਗੀ ਕਰਕੇ ਧਾਈ।
ਰੋਂਦੀ ਹੈਂ ਕਾਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ?
ਟੋਲੇ ਹੈਂ ਮੌਤ ਕਾਹਨੂੰ ?
ਧੀਰਜ ਕਰੇਂ ਜਿ ਥੋੜਾ,
ਚਿੰਤਾ ਰਹੇ ਨ ਕਾਈ॥੧੦੦॥

ਸੁਖ ਦੇਣ ਹਾਰ ਸੱਚਾ
ਹੈ ਭੇਤ ਮੈਂ ਸੁਨਾਯਾ,
ਜਿਸਨੇ ਏ ਧਾਰ ਲੀਤਾ,
ਦੁਖੜਾ ਹੈ ਉਸ ਮਿਟਾਯਾ।

————

ਬੁਲਬੁਲ:--

ਕੇਹਾ ਹੈ ਬਾਗ਼ ਸੁਹਣਾ !
ਸੁਹਣਾ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਪਜਾਰੇ ਦਾ ਸੰਗ ਦਰਸ਼ਨ
ਰਹਿੰਦਾ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਖੇਡਾਂ ਸਮਾਂ ਕਰੇਂਦਾ,
ਦੱਸੇ ਦਿਖਾ ਲੁਕਾਵੇ,
ਲੁਕਿਆਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਦੱਸੇ

ਰੜਖੇੜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।
ਆਸਾ ਕਰੋ ਕਿਵੇਂ ਹੀ,
ਕਰਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਹੋਰੋਂ.
ਚਿਤ੍ਰੋ ਰਿਦੇ ਕੁਛ ਹੋਰੋਂ
ਹੁੰਦੀ ਓਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਬਣਕੇ ਫਦੋਕ ਇਸਦੀ
ਸੌਂਦਰਯਤਾ ਦੀ ਢੂੰਡਣ,
ਲਿਵਲਾਇ ਨੇਹੁੰ ਪਾਲਣ,
ਜਗੋਂਦਿਆਂ ਮਰਨ ਜਿਹੀ ਹੈ।
ਬਿਰਹੋਂ ਕਟਾਰ ਸਹਿਣੇ,
ਹਾਵੇ ਉਡੀਕ ਤਰਸਣ,
ਸਿੱਕਣ, ਨਿਰਾਸ, ਕੁੱਸਣ
ਕਿਸ ਅਰਥ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ?
ਲੈਕੇ ਜਿ ਇਕ ਝਾਕਾ,
ਖਾ ਘਾਉ ਪਟਕਣਾ ਹੈ,
ਇਕ ਰਸ ਨ ਮੇਲ ਹੋਣਾ,
ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਹੋ ਕਿਹੀ ਹੈ ?
ਇਕਰਸ ਨਹੀਂ ਜੁ ਰਹਿੰਦਾ,
ਤਰਸਾਉਂਦਾ, ਸਿਕੇਂਦਾ
ਖਿੱਦੂ ਦੇ ਵਾਂਙ ਸਟਦਾ,
ਧੁਰ ਬਾਣ ਏ ਪਈ ਹੈ,
ਉਸ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ,

ਹੈ ਗੱਲ ਨਾ ਅਨੋਖੀ,
ਉਪਰਾਮ ਹੋਇ ਰਹਿਣਾ,
ਰਸਤਾ ਇਹੋ ਸਹੀ ਹੈ।
ਰਾਹੀ ! ਉਦਾਸ ਜੀਵਨ
ਮੇਰੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਆ ਜਾ
ਜੋਗਨ ਬਨਾਂਗੀ, ਤੋੜਾਂ
ਮੋਹ ਸੀਗ ਜੋ ਲਗਾਯਾ ॥ ੧੧੦।

ਰਾਹੀ: —

ਬੁਲਬੁਲ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇਖੇਂ
ਇਕਰਸ ਚਹੇਂ ਹੋ ਜਾਈ
ਆਸਾ ਅਫੱਲ ਏ ਹੈ,
ਕੁਦਰਤ ਚਹੇਂ ਉਟਾਈ।
ਪਰਗਟ ਜੁ ਖੇਲ੍ਹ ਦੇਖੇਂ
ਸਾਰੀ ਦੁਪੱਖ ਵਾਲੀ
ਮੂਰਤ ਦੇ ਦੋਇ ਪਾਸੇ,
ਦੋਵੇਂ ਸਦਾ ਤਕਾਈਂ।
'ਪਰਗਟ' ਨ ਹੋਇ ਇਕਰਸ
ਦੇਖੋਂ ਜੁ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਇਕਰਸ ਰਿਦਾ ਬਨਾਵੇਂ
ਤਦ ਡੋਲਣਾ ਬਿਲਾਈ।
ਹਰਦਮ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸੁਖੀ ਤੂੰ

ਰਹਿਣਾ ਜਿ ਲੋਚਦੀ ਹੈਂ,
ਇਹ ਮੌਜ ਬੁਲਬੁਲੇ ! ਤੂੰ
'ਹਿਰਦੇ ਟਿਕੇ' ਤੋਂ ਪਾਈਂ।
ਸੁਹਣਪ ਪਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਜੇ
ਚਾਹੇਂ ਸਦਾ ਰਹਾਵੇ
'ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਵੇ'
ਵਿਚ ਓਸਦੇ ਤੂੰ ਜਾਈਂ।
'ਅਣਡਿੱਠ' ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਨ
ਜਿਸਤੋਂ ਸੁਹਣਪ ਪ੍ਰਗਟੇ,
ਉਸਦਾ ਸਰੂਪ ਇਕਰਸ
ਰਹਿੰਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾਈਂ।
ਟਿਕਿਆ ਕਰੇਂ ਜਿ ਹਿਰਦਾ
ਹਿੱਲੇਂ ਨ ਡੋਲ ਖਾਵੇਂ,
'ਅਣਡਿਠ' ਨੂੰ ਜਿ ਵੇਖੇਂ,
ਸੀਤਲ ਸਦਾ ਰਹਾਈਂ।
ਦਿੱਸੇ ਜੁ ਖੇਡ ਅੱਖੀਂ
ਪਰਤੇ ਓ ਹਰ ਘੜੀ ਹੈ,
ਹਿਰਦਾ ਨ ਦੇਖ ਡੋਲੇ,
ਤਦ ਮੌਜ ਹੈ ਲਗਾਈ।
'ਕਾਰਨ' ਵਿਖੇ ਲਗਾਵੀਂ
ਲੌ ਇਕਰਸੀ ਸਦਾਈ,
'ਕਾਰਜ' ਦੇ ਪਲਟ ਦੇਖੀਂ,

ਦੇਖੀਂ ਨ ਕਾਂਪ ਖਾਈਂ।

'ਪਰਕਾਸ਼, ਦਾ ਜੁ ਰਸ ਹੈ
'ਇਕਰਸ' ਰਿਦੇ ਨੇ ਪਾਯਾ,
'ਇਕਰਸ' ਰਿਦੇ ਨੇ ਰਸ ਹੈ
'ਅਣਡਿੱਠ' ਦਾ ਚਖਾਯਾ ॥ ੧੨੫॥

੫.ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ-ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ

ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸਤੰਬਰ ੧੯੦੭ ਵਿਚ ਨੈਨੀਤਾਲ ਦੇ ਪਹਾੜ ਪਰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ ਤਦ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਸੰਚੇ –ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ– ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਮਾਰਚ ੧੯੨੮

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ-ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ

ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਕਈ ਲੋੜਾਂ, ਗਰਜ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਜੋ ਖਿੱਚ ਪੈ ਜਾਏ, ਜਾਂ
ਕਿਸੇ ਦਾ 'ਚੰਗਾ ਲੱਗਣਾ' ਜੀ ਸਮਾ ਜਾਏ, ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ
ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਅਕਸਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ
ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:-

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ (ਇਕੱਲੀ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ):

ਦਿੱਤੀ ਹਾਰ ਦਿਲਾ ! ਤੂੰ ਭਾਰੀ
ਪ੍ਰੇਮ ਤੀਰ ਖਾ ਵਿੱਝ ਗਿਓਂ,
ਝੱਦਲ ਅਜੇ ਵੱਸਿਆ ਨਾਹੀਂ
ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਭਿੱਜ ਗਿਓਂ।
ਖੱਪ ਗਈ ਅਜ ਸੋਚਾਂ ਕਰਦੀ,
ਜੀ ਲਾਂਦੀ ਮੈਂ ਅੱਕ ਗਈ,
ਬਾਗ਼ੋਂ ਨਿਕਲ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਆਈ,
ਓਟ ਤਕਾਂਦੀ ਥੱਕ ਗਈ,
ਜਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂ ਮਨ ਏ ਨਾਲੇ,
ਇਸ ਤੋਂ ਕਿੱਥੇ ਲੁੱਕ ਸਕਾਂ,

ਮੂਰਤ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਬ ਸਮਾਈ,
ਦੇਖ ਸਕਾਂ ਨਾ ਰੁੱਕ ਸਕਾਂ।
ਛਾਉਂ ਸੰਘਣੀ, ਵਾਉ ਠੰਢੇਰੀ,
ਫਰਸ਼ ਮਖਮਲੀ ਘਾਹ ਹਰਾ,
ਮੂੜ੍ਹਵਾਂ ਮੁੱਢ ਤੂਤ ਦਾ ਝੁਕਿਆ,
ਬਣਿਆਂ ਆਸਨ ਬਹੁਤ ਖਰਾ।
ਏਠ ਇਥਾਈਂ ਝਾਤੀ ਪਾਵਾਂ
ਅੰਦਰ ਜ਼ਰਾ ਠਰ੍ਹਾਇ ਲਵਾਂ,
ਸਮਝਾਂ ਸਾਫ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪੇ,
ਜੇਕੁਝ ਹਿੰਮਤ ਪਾਇ ਲਵਾਂ।੧੦।
ਅੰਦਰ ਦੇਖਾਂ 'ਮੈਂ' ਨਾ ਮੇਰੀ
ਵਸਤ ਬਿਗਾਨੀ ਹੋਇ ਗਈ,
ਓਪ੍ਰੀ 'ਮੈਂ' ਅਪਣੀ ਆ ਹੋਈ,
ਅਪਣੀ ਸੀ ਸੋ ਖੋਇ ਗਈ।
ਹੁਣ ਕੀ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਸਮਝਾਵਾਂ ?
ਦਾਰੂ ਸਾਰੇ ਭੱਜ ਖਲੇ,
ਦਾਰੂ ਕਰਾਂ ਕਾਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲੀ,
ਕਿਰਮ ਅੱਗ ਜਿਉਂ ਅੱਗ ਰਲੇ।
ਇਹ ਕਿਉਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚ ਕੁਵੱਲੀ:–
'ਮੈਨੂੰ ਕੁਈ ਪਿਆਰ ਕਰੇ';
ਜੇਕਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸੇ ਮੈਂ ਅੰਦਰ,
ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਨ ਕੁੱਝ ਪਰੇ।

ਕੱ-ਠੇ ਰਹਿਣ, ਮਿਲਣ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ
ਚਾਹੇ ਹੋਣ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ,
ਡੇਰਾ ਲੱਗ ਯਾਦ ਵਿਚ ਚੁੱਕਾ,
ਹੁਣ ਕੀ ਬਾਕੀ ਲੋੜ ਰਹੀ ?
ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਭਾਵੇਂ ਰਹਿਸੀ,
ਦਿਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨ ਜਾਇ ਸਕੇ,
ਮਿਲਿਆ ਮੇਲ ਨ ਖੁੱਸੇ ਜੇ ਏ,
ਚਿਤ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜੀ ਰਹਿਨ ਛਕੇ।੨੦।

(ਨਜ਼ਰ ਢੁੱਕਕੇ)

ਅਹੁ ਕੀ ਗੂੰਜ ਪਿਆਰੀ ਉੱਠੀ,
ਸਰਰ ਸਰਰ ਜਿਉਂ ਤੀਰ ਕਰੇ ?
ਹੈਂ ! ਏ ਗੌਣ ਬਿਰਹੁੰ ਦਾ ਤ੍ਰਿੱਖਾ,
ਵੱਜ ਕਲੇਜੇ ਚੀਰ ਕਰੇ।
ਅਹੁ ਆਏ ਲਟਕੰਦੇ ਸੱਜਣ,
ਦੇਖ ਅਸਾਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰੀ,
ਝਿਜਕੇ, ਠਹਿਰ, ਤੁਰੇ, ਮੁੜ ਚੱਲੇ,
ਮੁੜ ਠਹਿਰੇ ? ਕੀ ਸੋਚ ਫੁਰੀ,
ਅਹੁ ਆਏ ਆ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ,
ਅਰਕ ਆਸਰੇ ਸੀਸ ਧਰੇ:
ਅੱਧੇ ਲੇਟ ਗਏ ਕੁਝ ਆਖਣ,
ਤੱਕਣ, ਨੈਣੀਂ ਨੀਰ ਭਰੇ।

ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ:--

ਬਖਸ਼ ਲਵੋ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਬੈਠਿਆਂ
ਆਕੇ ਪਾਯਾ ਵਿਘਨ ਖਰਾ,
ਪਰ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਤਲੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੀ,
ਫਿਰਿਆਂ, ਕਰਦਾ ਢੂੰਡ ਬੜਾ।
ਤੂੰ ਦੇਵੀ ਹੈਂ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ
ਮੈਂ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ,
ਇਕ ਪਲ ਇੱਕਲਖਾਣ ਨੂੰ ਢੁਕਦੀ,
ਬਿਰਹੋਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇ ਰਿਹਾ।੩੦।
ਬਖਸ਼ ਲਵੋ, ਗਲ ਆਖਾਂ ਭਾਰੀ,
ਮੂੰਹ ਛੋਟਾ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਕਰਾਂ
ਚੁੱਪ ਰਹਾਂ ਤਦ ਖਾ ਜੇ ਅੰਦਰ,
ਅੱਗ ਜੀਭ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਧਰਾਂ।
ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਮੇਰੇ,
ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ੋ ਨਿੱਤ ਕਰਾਂ,
ਇੱਕ ਵੇਰ ਤਾਰੋ ਇਹ ਕਹਿਕੇ:-
"ਮੈਂ ਬੀ ਰਤਾ ਪਿਆਰ ਕਰਾਂ"।

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ:—

ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ! ਦਿਨ ਬਾਹਲੇ ਹੋਏ,
ਆਖੋ ਤੁਸੀਂ ਪਿਆਰ ਕਰੋ
ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਗਤ ਵਿਚ,
ਦੇਖ ਔਖ ਬੀ ਨਾਂਹਿ ਡਰੋ।

ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਾਂ ਪੁੱਛਣ ਦੀ
ਉੱਤਰ ਉਸਦਾ ਆਪ ਦਿਓ,
ਕੋਈ ਲੁੱਕ ਰਹੇ ਨਾ ਪਿੱਛੇ,
ਲੁਕੇ ਰਿਦੇ ਦੀ ਧਾਪ ਦਿਓ;
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਪ ਕਿਸ ਕਾਰਨ
ਡੂੰਘਾ ਅੱਤਿ ਪਿਆਰ ਕਰੋ ?
ਲਗਨ ਲੱਗਿਆਂ ਦੁਖੜੇ ਹੁੰਦੇ,
ਇਹ ਜਾਣੋਂ, ਦਮ ਫੇਰ ਭਰੋ।੪੦

ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ:--

ਆਪ ਆਪਣੇ ਨੈਣ ਨ ਦਿੱਸਣ
ਦੂਆ ਦੇਖੇ ਵਿੱਝ ਗਿਆ,
ਰੂਪ ਆਪਣਾ ਚੰਦ ਨ ਵੇਖੇ,
ਕਮੀਆਂ-ਮਨ ਤਕ ਭਿੱਜ ਗਿਆ।
ਸੋਨਾਂ ਲੁਕੇ ਪੱਥਰਾਂ ਅੰਦਰ
ਕਦਰਾਂ ਵਾਲਾ ਭਾਲ ਲਵੇ,
ਹੀਰਾ ਖਾਣ ਵਿਖੇ ਛਿਪ ਬਹਿੰਦਾ,
ਖੋਜੀ ਢੂੰਡ ਨਿਕਾਲ ਲਵੇ।
ਤਿਉਂ ਪੁਸ਼ਪਾਵਤਿ! ਤੂੰ ਨਾ ਜਾਣੇਂ,
ਰੂਪ ਆਪਣਾ ਭੁੱਲ ਰਹੀ,
ਕਦਰ ਸੁਰੂੱਪ ਆਪਣੇ ਵਾਲੀ,
ਪਜਾਰੀ! ਹਿਰਦੇ ਤੁੱਧ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਮੋਹਿਤ ਇਸੇ ਰੂਪ ਸੁਹਾਵੇ
ਭੌਰ ਕਮਲ ਜਿਉਂ ਵਿੱਧ ਰਿਹਾ,
ਲਪਟ ਰਿਹਾ ਇਸ ਰੂਪ ਲਪਟਨੂੰ,
ਚਾਂਦਨਿ-ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਜਿਹਾ।
ਸੂਰਤ ਪਜ਼ਾਰੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਰੀ
ਏਠੀ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦਾ,
ਕਰ ਮੋਹਿਤ ਖਿੱਚੇ ਜਿਉਂ ਗੁੱਡੀ
ਡੋਰ ਰੱਖਦੀ ਖਿੱਚ ਸਦਾ। ੫੦

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ: -

ਰੂਪ ਸਦਾ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਨਾਹੀਂ,
ਢਲ ਜਾਵੇ ਏ ਸਮੇਂ ਫਿਰੇ,
ਸੂਰਜ ਜੋਬਨ ਦੇ ਢਲ ਨਾਲੇ
ਰੂਪ ਜਜੋਤ ਭੀ ਢਲਕ ਢਰੇ।
ਕੁਈ ਰੋਗ ਇਸ ਰੂਪ ਸੁਹਾਵੇ
ਮਾਰ ਚਪੇੜਾਂ ਨਾਸ਼ ਕਰੇ,
ਚਿੰਤਾ ਵੈਰਨ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ
ਚੂੰਢੀ ਵੱਢ ਉਦਾਸ ਕਰੇ।
ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ! ਹੈ ਬਹੁਤ ਕਚੇਰੀ
ਪਜ਼ਾਰ ਆਪਦੇ ਓਟ ਲਈ।
ਏਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੂੰਜ ਕਠਨ ਹੈ,
ਉਠੇ ਨ ਉਲਟੀ ਚੋਟ ਲਈ।

ਇੰਦ੍ਰਾਵਤ:--

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ! ਸੁਣੀਂ ਦਿਲ ਦੇਕੇ,
ਆਸ ਨ ਮੇਰੀ ਮੇਟ ਦਈਂ,
ਬੱਸ ਨ ਏਹੋ ਦਿਲ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਦਾ
ਕੁਝ ਕਾਰਣ ਸੁਣ ਹੋਰ ਲਈਂ,
ਹਾਵ ਭਾਵ ਭੋਲੇਪਨ ਅੰਦਰ
ਕੁਦਰਤ ਤੈਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਧਰੇ,
ਹੱਸਣ, ਬੋਲਣ, ਉੱਠਣ ਬੈਠਣ
ਸਾਰੇ ਖਿੱਚਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ। ੬੦
ਤਾਰ ਹਿੱਲਿਆਂ ਪੁਤਲੀ ਹਿਲਦੀ,
ਤਿਉਂ ਹਿੱਲਾਂ ਤੈਂ ਨਜ਼ਰ ਕਰੇ,
ਫੇਰੇਂ ਨਜ਼ਰ, ਸੁਸਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂ,
ਸੂਰ ਛਪੇ ਜਜੋਂ ਕਮਲ ਘਿਰੇ*।

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ:---

ਹਾਵ ਭਾਵ ਤੇ ਕਿਰਿਆ ਪਜ਼ਾਰੀ
ਜੋਬਨ ਦੀ ਇਕ ਖੇਡ ਬਣੀ,
ਵਧੇ ਉਮਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋਵੀਏ,
ਪਵੇ ਅਦਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਣੀ,
ਜਗਤਜੰਜਾਲ ਤੇ ਫਿਕਰ ਟੱਬਰਾਂ
ਹਾਵਾਂ ਦੀ ਸਭ ਛਾਂਗ ਕਰੇ,
ਇਸ ਤਕੀਏ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਆਪ ਦਾ

---

*ਘਿਰ ਜਾਣਾ, ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ।

ਰੇਤ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖਰੇ।

ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ:--

ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਸ਼ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,
ਪੰਡਤ ਵਾਂਙ ਨ ਬੋਲ ਸਕੇ,
ਹੁੰਦੀ ਨ ਜਾਣੇ ਖਯਾਲ ਆਪਣੇ
ਹੁੰਦੇ, ਕਹਿਣੋਂ ਬਹੁਤ ਝਕੇ।
ਤੂੰ ਗੁਣਵਾਨ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੁਤਲੀ,
ਸਜ ਰਹੇ ਗਹਿਣੇ ਹੁਨਰ ਭਲੇ,
ਸੋਨਾ ਰੂਪ ਫਬਨ ਸੀ ਪਹਿਲੇ,
ਗੁਣ ਸੁਗੰਧਿ ਹਨ ਨਾਲ ਰਲੇ।੭੦
ਕਿੱਕੁਰ ਮਨ ਮੋਹਯਾ ਨਾ ਜਾਵੇ,
ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਜਦ ਦੋਪੰਖ ਸਰੀ*।
ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਹੋ ਇਕ ਵਾਰੀ
"ਪਯਾਰ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਪਯਾਰ ਭਰੀ"

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ: —

ਰਹੇ ਮੁਬਾਜ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ
ਜੜ੍ਹ ਡੂੰਘੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ,
ਚੰਗੀ ਨਜ਼ਰ ਰਹੇ ਜਦ ਤਾਈਂ,
ਜਦ ਤਾਈਂ ਹੱਥ ਤਾਣ ਰਹੀ,
ਹੋਰ ਟੁਝੇਵੇਂ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੁੱਠਾ,
ਪਈ ਨ ਅਪਦਾ ਆਨ ਸਿਰੇ

*ਦੋ ਖੰਭੇ ਤੀਰ।

ਤਦ ਤਾਈਂ ਲਏ ਪ੍ਰੇਮ' ਓਟ ਏ,
ਰੇਤ ਕੰਧ ਜਿਉਂ ਫੇਰ ਕਿਰੇ।

ਦੰਡ੍ਰਾਵਤ:-

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ! ਊਣ ਹੈ ਡਾਢੀ
ਬਾਣੀ ਬਣੇ ਸਹਾਇਕ ਨਾ,
ਪਦ ਨਾ ਲੱਭਣ ਜੋ ਜੀ ਅੰਦਰ,
ਜੀਭ ਕਹਿਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਾ।
ਵਿੱਦਯਾ ਬਹੁਤ ਤੁਸਾਂ ਹੈ ਪਾਈ,
ਲਟ ਲਟ ਅੰਦਰ ਦੀਪ ਜਗੇ,
ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਇਸ ਚਾਨਣ ਦਾ
ਦੂਣ ਸਵਾਯਾ ਰੂਪ ਲਗੇ। ੮੦
ਦਿਸਦੀ ਖਿੱਚ ਮਿਲੀ ਹੈ ਨਾਲੇ,
ਚਿੱਤ ਬਨਾਯਾ ਭੌਰ ਜਿਨ੍ਹੇਂ,
ਸੁੰਦਰ ਕਮਲ ਧੁੱਪ ਚਮਕਾਯਾ,
ਤਯੋਂ ਪਜਾਰੀ ਦੀ ਫਬਨ ਬਣੇ।

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ--

ਸੂਰਜ ਛਿਪੇ ਚਮਕ ਓ ਵਾਧੂ
ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਘਟ ਜਾਇ ਸਦਾ,
ਚੰਦ ਛਿਪੇ ਕਮੀਆਂ ਦੀ ਡੰਡੀ,
ਲੈਂਦੀ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇ ਸਦਾ।
ਮਗਜ਼ ਫਿਰੇ ਸਭ ਵਿੱਦਯਾ ਸਿੱਖੀ
ਭੁੱਲ ਜਾਂਵਦੀ ਵਾਰ ਕਈ,

ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਕੜ ਤੇ ਹੈਂਕੜ
ਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਸਿਰ ਆਇ ਪਈ।
ਤਦੋਂ ਕਰੇ ਛਿੱਬਾ ਤੇ ਗੁੱਸੇ
ਤਾਰ ਤੁੜਾਵੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਈ,
ਵਿੱਦਯਾ ਆਸ਼੍ਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਲਾ ਹੈ
ਇਹ ਬੀ ਨਿਭਣਾ ਖੇਡ ਨਹੀਂ।
ਹੇ ਚੰਦ੍ਰਾਵਤਿ ! ਓਟ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ
ਪੱਕੀ ਇਹ ਬੀ ਨਾਹਿੰ ਵੁਠੇ,
ਏਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੂੰਜ ਉਲਟਵੀਂ
ਰਿਦੇ ਗੁੰਬਦੋਂ ਨਾਂਹਿ ਉਠੇ। ੯੦

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸੁਣੋ ਗਲ ਸੱਚੀ
ਮੈਂ ਖਾਲੀ ਹਾਂ ਸਭ ਗੁਣ ਤੋਂ,
'ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀ' ਤੁਹਾਡੇ ਨੂੰ ਲੱਗੀ
ਗੁਣੀ ਤਿ ਖਾਲੀ ਸਭ ਥੁੜ ਤੋਂ।
ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨ ਔਗੁਣ ਵੇਖੇ
ਪ੍ਰੇਮ ਲਹਿਰ ਜੋ ਜਾਇ ਪਵੇ,
ਨੌ ਦਿਨ ਨਵਾਂਪਨੇ ਦੇ ਬੀਤਯਾਂ
ਔਗੁਣ ਗੁਣ ਨੂੰ ਛਾਇ ਲਵੇ।
ਔਗੁਣ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹਿੰ ਕੋਈ
ਘਾਟੇ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰੇ,

ਔਗੁਣ ਜਦ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਦਿੱਸਜਾ,
ਨਦੀ-ਨੀਰ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮ ਫਰੇ।

ਮੈਂ ਗੁਣ ਹੀਨ, ਰੂਪ ਨਹਿਂ ਮੇਰਾ
ਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਅਮੀਰ ਬੜੇ,
ਚੱਜ ਅਚਾਰ ਨ ਦਾਤ ਵਡੇਰੀ,
ਮਸਤਕ ਨਹੀਂ ਨਸੀਬ ਚੜੇ,
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਜਾਰ ਨੂੰ ਤਜਾਗੋ,
ਦਾਰੂ ਇਦ੍ਹਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ,
ਪਾਵੋ ਤੇਲ ਖੌਲਦੇ ਪਾਣੀ,
ਹੇਠੋਂ ਅੱਗ ਨਿਕਾਲ ਧਰੋ।੧੦੦
ਤੇਲ ਵਿਚਾਰ, ਅੱਗ ਦਾ ਕੱਢਣ
ਮੇਰਾ ਛੱਡ ਖਿਆਲ ਦਿਓ,
ਪਰਦਾ ਤਾਣ ਭੁੱਲ ਦਾ ਗੱਭੇ,
ਵਹਿਣ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਫਾਲ ਦਿਓ।

ਵੰਦ੍ਰਾਵਤ--

ਕੀ ਆਖਾਂ ? ਉੱਤਰ ਨਾ ਆਵੇ,
ਵਿਥਿਆ ਸਾਰੀ ਮੈਂ ਦਿਲ ਦੀ;
ਕਹਿਣ ਗੋਚਰੀ ਆਖੀ ਸਾਰੀ
ਅੱਗੋਂ ਜੀਭ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦੀ।
ਪ੍ਰੇਮ ਰੁੱਖ ਦੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ
ਸਿਕਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਮਾਲ ਲਈ,

ਰੂਪ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਬਲ ਤੋਂ
ਡੂੰਘੀ ਇਸ ਦੀ ਨੀਉਂ ਗਈ,
ਉਸ ਡੂੰਘਾਣ ਦਾ ਹਾਲ ਪਿਆਰੀ!
ਮੈਂ ਬੀ ਆਪ ਨ ਸਮਝ ਸਕਾਂ!
ਗੂੰਗੇ ਦੇ ਗੁੜ ਵਾਂਗ ਖਾਇਕੇ
ਸ੍ਵਾਦ ਕੀਕਰਾਂ ਆਖ ਸਕਾਂ?
ਮੈਂ ਪੁਤਲਾ ਪੰਜਾਰੀ ਦਾ ਡਿਠਾ
ਕਰ ਖਾਲੀ ਇਸ ਰੂਪ ਗੁਣੋਂ,
ਚਿੰਤਾ, ਕ੍ਰੋਧ, ਬਿਪਤ ਵਿਚ ਫਸਿਆ,
ਪ੍ਰੇਮ ਨ ਘਟਿਆ ਏਸ ਖੁਣੋਂ,
ਰੋਗ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਸ਼ੋਂ ਵਿਹਲਾ,
ਕਦੀ ਹੁਝੇਵੇਂ ਥੱਕ ਰਿਹਾ,
ਪ੍ਰੇਮ ਨ ਮੁੜਿਆ ਵੇਖ ਅਜੇਹੀ,
ਹੋਰ ਅਗਾਹਾਂ ਧੱਕ ਰਿਹਾ।
ਜਿਹੜੀ ਤਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬੱਝੀ,
ਬੱਝੀ ਢਿਲਕ ਨ ਖਾਇ ਸਕੇ,
ਸੋ ਪਰਤਾਵੇ ਸਹੂ ਤਾਰ ਏ,
ਅੰਤ ਤੀਕ ਏ ਤਾਰ ਤਗੇ।
ਘਰ ਕੀਤਾ ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ,
'ਮੈਂ' 'ਤੂੰ' ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੁਇਆ,
ਆਪੇ ਵਾਂਙ ਪਿਆਰੀ ਤੂੰ ਹੈਂ,
'ਤੂੰ' ਨੂੰ ਕਰ 'ਮੈਂ' ਰੂਪ ਲਿਆ।

'ਦਸ਼ਾ ਆਪਣੀ' ਕਿਤਨੀ ਪਲਟੇ
ਔਗੁਣ ਘੇਰੇ, ਰੋਗ ਫਸੇ,
ਧਿਰਕਾਰੀ ਸਭ ਜਗ ਤੋਂ ਜਾਵੇ
ਪਜਾਰੀ ਫਿਰ 'ਅਪਣੱਤ' ਲਗੇ।

ਤਿਉਂ ਤੂੰ ਪਜਾਰੀ ! ਆਪੇ ਵਾਂਙੂ,
ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਹਾਲ ਰਹੇਂ,
ਕਾਰਣ ਦੱਸ ਸਕਾਂ ਨਾ, ਵਾਰੀ !
ਸਮਝ ਲਵੇ ਜੋ ਵਾਕ ਕਰੇ।੧੨੦
ਵਾਕ ਅਧੂਰੇ, ਜੀਭ ਨਿਮਾਣੀ,
ਦਿਲ ਤਕ ਇਸਦੀ ਪਹੁਚ ਨਹੀਂ।
ਦਿਲ ਨੂੰ ਦਿਲ ਆਪੇ ਹੈ ਜਾਣੇ,
ਝਲਕ ਦਿਲੀਂ ਪਰਤੀਜ ਰਹੀ।
ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਇਹ ਆਖੇ:—'ਤੇਨੂੰ
ਪੁਸ਼ਪਾ-ਵਤੀ ਪਿਆਰ ਕਰੇ',
ਪਰ ਇਕ ਵੇਰ ਜਿ ਮੂੰਹੋਂ ਆਖੇਂ,
ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੋਂ ਪਾਰ ਕਰੇਂ।

———

ਪੁਸ਼ਪਾਵਤੀ—

ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਾਂ ? ਆਖ ਨਾ ਸਕਾਂ
ਪ੍ਰੇਮ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘਣਾਂ,
ਜੀਭ ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਹੋਵੇ,
ਦਿਲ ਗੁੰਗਾ ਹੈ ਜੀਭ ਬਿਨਾ।

ਮਿਲਣਾ ਵੱਸ ਮਾਪਿਆਂ ਸਾਡਾ,
ਆਗਯਾ ਦੇਵਣ, ਦੇਣ ਨਹੀਂ,
ਐਪਰ ਗੰਢ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪੱਕੀ
ਟੁੱਟ ਨ ਸਕਦੀ ਪੀਚ ਪਈ,
ਮੈਂ ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ ਪੂਜ ਬਨਾਯਾ
ਦਿਲਦੇ ਤਖਤ ਬਿਠਾਲ ਲਿਆ।
ਆਪਾ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਯਾ
ਦੂਈ ਭਰਮ ਉਠਾਲ ਲਿਆ।੧੩੦
ਕਰਨਾ ਪਯਾਰ, ਤੁਸਾਂ ਨਾ ਕਰਨਾ,
ਏ ਆਸ਼ਾ ਬੀ ਤੋੜ ਲਿਆ,
ਮਿਲਨੋ ਰੁਕੋ, ਦਰਸ਼ਨੋਂ ਵਾਂਜੋ
ਮਿਲੀ ਰਹਾਂ, ਜੀ ਜੋੜ ਲਿਆ।
ਵਾਸਾ ਧਯਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ ਦਿੱਤਾ,
ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ ਦੀ ਸੇਵ ਕਰਾਂ,
ਵਿਚ ਆਤਮੇਂ ਸੇਵਾਂ ਪਯਾਰਾ,
ਛਿਨ ਵਿਸਰੇ ਤਨ ਫੂਟ ਮਰਾਂ।
ਜੇ ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੈ ਮੇਲਾ ਲਿਖਿਆ,
ਤਦ ਜੀਵਨ ਫਲ ਪਾਇ ਲਿਆ,
ਜੇਕਰ ਵਿਘਨ ਪਏ ਇਸ ਅੰਦਰ,
ਮੈਂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਇ ਲਿਆ:
ਪੱਕਾ ਦਾਈਆ ਇਹ ਹਿਰਦੇ ਦਾ
ਕਦੀ ਨ ਛੱਡਾਂ, ਮੌਤ ਸਹਾਂ

ਜੇ ਵਰਿਆ, ਚੰਦ੍ਰਾਵਤ ਵਰਸਾਂ;
ਨਹੀਂ ਤੰ ਕੁਆਰੀ ਨਿੱਤ ਰਹਾਂ।
ਤੂੰ ਡਿੱਠਾ, ਤੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਰਿਹਾ ਨਾ,
ਨਜ਼ਰ ਆਪ ਤੂੰ ਹੋਇ ਗਿਆ,
ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ
ਦੂਆ ਨਜ਼ਰੋਂ ਲੋਪ ਰਿਹਾ।੧੪੦

———

ਪਿਤਾ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਸੀਗੇ
ਚਿਰ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਜਤਨ ਬੜੇ,
ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਹੋਵੇ
ਟੁੱਟੇ ਕਦੀ ਨ ਉਲਝ ਅੜੇ;
ਅੱਜ ਮੁਰਾਦ ਪੁਗੀ ਜਦ ਦੇਖੀ
ਰਚਕੇ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਕਈ,
ਸਿਕਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇੱਕ ਕਰਾਏ,
ਬੀਤੀ ਉਮਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ।

———

੬. ਬਿਸਮਿਲ ਮੋਰ ।

ਮੋਰ

ਮੋਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈ,ਇੱਥੋਂ ਤਾਂਈਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਲਸਤੀਨ ਵਿੱਚ ਮੋਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਗਵਾਕੇ ਵਸਾਏ ਸਨ। ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੰਛੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਕਦਰ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ ਯਾ ਕੋਮਲ ਉਨਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਮੋਰ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤੇ ਨਮੂਨਾ ਬਨਾਯਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਯਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ, ਮੋਰ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਨਾਲ ਪਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਕਲਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੁਹਣੇ ਤੋਂ ਸੁਹਣੇ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਫਬਨ ਇਸ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੈਲਾਂ ਪਾ ਪਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਹੁਸਨ ਨਜ਼ਾਰਾ ਇਸਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਬਨਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਸੇ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਮਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਗੋਂ ਰੱਖਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ,ਤੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੰਡਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਸੀ ਰਯਾਸਤਾਂਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮੋਰ ਮਾਰਨੇਦੀ ਸਖਤ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਕਈ ਜਗਾ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।

ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਮਾਸ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਇਸਦਾ ਮਾਸ ਬੜਾ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਅੱਤ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਦਸਤਰਖਾਨ ਇਸ ਦੇ ਗੋਸ਼ਤ ਦੀਆਂ ਰਕਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸਜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਲਕਿ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਦੇ ਸਲਣੇ ਜ਼ਯਾਫਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿਲਾਉਣੇ ਅਤ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਓਥੇ ਬੀ ਹੁਣ ਇਹ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਮੋਰ ਖਾਣ ਯਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਖਯਾਲ ਗਿਰਾਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਡਾਢੀ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਡਿੱਠਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅਤਿ ਕੁਰੂਪਵਾਲੇ ਨੀਵੇਂ

ਆਦਮੀ ਦਾ, ਨਵਾਂ ਪੱਛਮੀ ਮੱਤ ਲੈ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹ ਜਾਕੇ, ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਕੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਰੋਮਨ ਲੋਕਾਂਦੇ ਹਾਲ ਪੜ੍ਹ,ਮੋਰ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਤੋਂ ਲਾਚਾਰ ਹੋ, 'ਮੋਰ-ਸ਼ਿਕਾਰ'ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਲੇ ਧੂਤ ਅਤੇ ਕੋਝੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲੇ ਬਾਬੂ ਦਾ ਮੋਰ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨਾ, ਮੋਰ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਝਾੜਨਾ ਤੇ ਇਸ ਝਾੜ ਵਿਚ ਉਚੇ 'ਰਸ-ਮੰਡਲ' ਦੇ ਖਯਾਲ ਤੇ ਅਰਸ਼ੀ ਭਾਵ ਦੱਸਣੇ, ਮੋਰਨੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਕਰਨਾ ਤੇ ਗਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕ੍ਰੋਪ, ਕਈ ਸਾਲ ਹੋਏ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਗਲੇ ਸਫਿਆਂ ਪੁਰ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਜੁਲਾਈ ੧੯੨੨

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਬਿਸਮਿਲ ਮੋਰ।

ਸਬਜ਼ਾ ਜ਼ਾਰ ਸੀ ਖਿੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੁਹਣੀ,
ਉੱਤੇ ਮੋਰ ਆਯਾ ਪੈਲ ਪਾਵਣੇ ਨੂੰ,
ਪੌਣ ਚੌਰ ਕਰਦੀ, ਉਸ਼ਾ* ਰੰਗ ਲਾਂਦੀ,
ਨੀਲਾ ਡਲ੍ਹਕਿਆ ਰੂਪ ਵਧਾਵਣੇ ਨੂੰ,
ਮੀਂਹ ਵੱਸਦਾ, ਤ੍ਰੌਤ ਫੁਹਾਰ ਪਾਂਦੀ,
ਸੂਰਜ ਆ ਗਿਆ ਫਬਨ ਦਿਖਾਵਣੇ ਨੂੰ,
ਬੋਲੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਦਰ ਵਧਾਣ ਆਏ,
ਨਿਖਰੀ ਸੰਵਰੀ ਦਾ ਸ੍ਵਾਦ ਚਖਾਵਣੇ ਨੂੰ।

ਚਾਣਚੱਕ ਇਕ ਠਾਹ ਦੀ ਵਾਜ ਆਈ,
ਬੱਝੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਕੋੜਕੂ ਰੜਕਿਆਈ,
ਮਸਤ ਅੱਖੀਆਂ ਤ੍ਰੁਬ੍ਹਕ ਕੇ ਤੱਕੀਆਂ ਨੀਂ,
'ਰੰਗ ਭੰਗ ਕਰਨਾ' ਕੀਹ ਖੜਕਿਆਈ ?
ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦੇ ਦੀ ਫੜਕਦੀ ਜਿੰਦ ਦਿੱਸੀ,
ਸ਼ੁਹਦਾ ਖਾ ਗੋਲੀ ਭੁੰਞੇ ਫੜਕਿਆਈ,

*ਊਸ਼ਾ ਯਾ ਪਹੁ—ਓਹ ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫੁੰਡਣਹਾਰ ਬੀ ਨੱਸਕੇ ਕੋਲ ਆਜ਼ਾ,
ਮਰਦਾ ਮੋਰ ਇਉਂ ਓਸਨੂੰ ਕੜਕਿਆਈ:-
ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਈ ਬਾਬੂਆ! ਨਾਲ ਸਾਡੇ,
ਬਿਨ ਦੋਸ਼ਿਆਂ ਆਨ ਸਤਾਇਆਈ।
ਤੇਰੇ ਮਾਂਹ ਨਾ ਅਸਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮਾਰੇ,
ਕਿਹੜੀ ਗੱਲਤੇ ਭੁਏਂ ਪਟਕਾਇਆਈ?
ਜੋਗ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਆਈ,
ਮੋਢੇ ਬੀਰਾਂ ਹੀ ਏਸ ਨੂੰ ਚਾਇਆਈ।
ਦੱਸ ਕਾਇਰਾ! ਮੂਰਖ ਉਹ ਰਹੇ ਕਿੱਥੇ,
ਤੇਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਇਹ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਫੜਾਇਆਈ?

ਵਿੱਚ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਵੱਸਦੇ ਹਾਂ,
ਮਕੜੀ ਵਾਂਗ ਨ ਫਸਲ ਵਰਾਨ ਕਰਦੇ।
ਤੋਤਜਾਂ ਵਾਙ ਨਾਂ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਕਦੇ ਹਾਂ,
ਕਦੇ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਨਹੀਂ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ।
ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਙ ਨਾਂ ਮੱਲਦੇ ਫੁੱਲ ਬਾਬੂ,
ਪਿੱਦੀ ਵਾਙ ਮਕਰੰਦ* ਨਾ ਹਾਨ ਕਰਦੇ।
ਖਾਣਹਾਰ ਨਾ ਅਸੀਂ ਹਾ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ,
ਕੁਛ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਕਰਦੇ।

ਜਿਹੜਾ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਧੁਰਾਂ ਦਾ 'ਸੱਪ' ਵੈਰੀ,
ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਵੰਸ਼ ਕੁਹਾਂਵਦਾਏ।

---

*ਉਹ ਰਸ ਜੋ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਦੀਨ ਤੁਰੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੀਹਦੇ ਲੜੇ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨ ਤੁਸਾਂ ਪੱਲੇ,
ਜਿਹੜਾ ਮਲਕੜੇ ਡੰਗ ਚਲਾਂਵਦਾ ਹੈ।
ਜਿਹੜਾ ਦੁੱਧ ਬੀ ਪੀਕੇ ਡੰਗ ਕਰਦਾ,
ਜਿਹੜਾ ਪਾਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਗਿਝਾਂਵਦਾ ਹੈ,
'ਵੈਰੀ' ਓਸਦਾ ਮੋਰ ਅਹਾਰ ਕਰਦਾ,
ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਾਂਵਦਾ ਹੈ।
ਕੀੜੇ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਜਾਨ ਕਰਦੇ,
ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਗ ਉਪਜਾਂਵਦੇ ਨੀਂ!
ਜਿਹੜੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਜੇ ਵਧਣ ਤਾਂ ਧਰਾ ਸਾਰੀ,
ਭੀੜ ਆਪਣੀ ਨਾਲ ਭਰਾਂਵਦੇ ਨੀਂ।
ਚੁਣਚੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲਖਮੁਕਾਂਵਦਾ ਹਾਂ,
ਤੁਹਾਡੇ ਵੀਰ ਸਾਬੋਂ ਸੁਖ ਪਾਂਵਦੇ ਨੀਂ।
ਧਰਤੀ ਪਏ ਦਾਣੇ ਮੈਂ ਖਾਂਵਦਾ ਹਾਂ,
ਢੱਠੇ ਡਿੱਗੜੇ ਹੱਥ ਜੋ ਆਂਵਦੇ ਨੀਂ।
ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਬਾਬੂਆ ਓਇ!
ਤੁਸੀਂ ਓਸਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਾਂਵਦੇ ਹੋ!
ਮੈਤ੍ਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫੁੰਡ ਮਾਰਦੇ ਹੋ!
'ਘਾਤੀ-ਮਿੱਤ੍ਰ' ਬੀ ਤਦੇ ਸਦਾਂਵਦੇ ਹੋ।
ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੋ ਬੁਰਾ ਕਮਾਂਵਦੇ ਹੋ,
ਬੁਰਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਹੋ।
ਨੇਕੀ ਨੇਕੀ ਦੀ ਕੂਕ ਹੋ ਦੇਣਹਾਰੇ,
ਬੁਰਾ ਬੁਰਾ ਪਰ ਸਦਾ ਕਰਾਂਵਦੇ ਹੋ।

ਜ਼ਰਾ ਵੇਖ ਖਾਂ ਬਾਬੂਆ ਵੱਲ ਅਪਣੇ,
    ਕਿਤੇਂ ਹਬਸ਼ ਦਾ ਜੰਮਿਆਂ ਜਾਇਆਂ ਵੇ ?
ਆਬਨੂਸ*ਦਾ ਯਾਰ ਤੂੰ ਕਿਤੋਂ ਆਇਓਂ?
    ਰਾਤ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਦਿਨੇਂ ਆਇਆ ਵੇ ?
ਸ਼ਾਹੀ ਵੇਚਣਾ ਹਿਕੇ ਕਮਾਮ ਤੇਰਾ ?
    ਖਾਨ ਕੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨੱਸ ਆਇਆਂ ਵੇ ?
ਕਾਲਕਕਰਮਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੋਂਬਾਹਰਆਈ?
    ਹਿਕੇ ਨਰਕ ਤੋਂ ਅੱਖ ਚੁਰਾ ਆਇਆਂ ਵੇ !

ਪੁੱਠੇ ਤਵੇ ਤੇ ਧਰੋ ਜੇ ਨਵਾਂ ਆਲੂ,
    ਤਿਵੇਂ ਨੱਕ ਦੀ ਬਣਤ ਹੈ ਬਾਬੂਆ ਓਇ !
ਜਿਵੇਂ ਕਾਲਚੇ† ਹੋਣ ਦੇ ਪਏ ਚਿੱਕੜ,
    ਤਿਵੇਂ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਚੁਣਤ ਹੈ ਬਾਬੂਆ ਓਇ!
ਕਾਲੀ ਕੰਬਲੀ ਲੇਹੇ‡ ਦੀ ਹੋਇ ਖਾਧੀ,
    ਤਿਵੇਂ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਉਣਤ ਹੈ ਬਾਬੂਆ ਓਇ!
ਵੱਟਾ ਮਾਰ ਤਰਬੂਜ਼ ਨੂੰ ਛੇਕ ਪਾਈਏ,
    ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਗਣਤ ਹੈ ਬਾਬੂਆ ਓਇ !

ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਕਰੇਂ ਗੁਮਾਨ ਐਡਾ,
    ਕਿਹੜੀ ਆਨ ਤੇ ਅੱਤ ਤੂੰ ਚਾਈਆ ਵੇ ?

---

*ਇਕ ਕਾਲੀ ਲਕੜੀ।

†ਗੀਠੇ ਦੀ ਕਾਲੀ ਤੇ ਰਤਾ ਚਿਟੇਸ ਵਾਲੀ ਗਿਟਕ।

‡ਊਨ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕੀੜਾ।

ਰੂਪ ਰੰਗ ਨਾ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਸ ਤੇਂ ਧਿਰ,
ਕਾਹਨੂੰ ਆਕੜੀ ਸ਼ਕਲ ਬਨਾਈਆ ਵੇ ?
ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਪਈ ਤੈਨੂੰ,
ਧਰਮ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਨਾ ਪਾਈਆ ਵੇ !
ਪਾਣੀ ਪਾਕੇ ਚੱਪਣੀ ਡੁੱਬ ਮਰ ਖਾਂ,
ਮੰਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਆਈਆ ਵੇ !

ਬਾਬੂ:—
ਓ ਬੇਅਦਬ ਗੁਸਤਾਖ਼ ਬੇ ਦੀਦ ਪੰਛੀ !
ਬਕਬਕ ਸਾਹਿਬਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲਾਈਆ ਓਇ!
ਖਾਜ ਆਦਮੀ ਦਾ ਤੁਸਾਂ ਰੱਬ ਕੀਤਾ,
ਹੋੜ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚਾਈਆ ਓਇ!
ਬੋਲੇਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਤਾ ਨਾ ਡਰੇਂ ਨੀਚਾ,
ਕੈਂਚੀ ਜੀਭ ਕਿਉਂ ਸਾਨ ਚੜ੍ਹਾਈਆ ਓਇ?
ਮਰ ਚੱਲਿਆ ਹੈਂ ਹੋਰ ਕੀਹ ਮਾਰਾਂ,
ਨਹੀਂ ਦਿਆਂ ਫਾਂਸੀ ਮੁਲ ਪਾਈਆ ਓਇ!

ਮੋਰ:—
ਮਰ ਚੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾਰਨਾ ਕੀ,
ਜਾਨ ਗਈ ਤਾਂ ਖ਼ੌਫ ਕੀ ਖਾਵੀਏ ਵੇ ;
ਸੱਚ ਬੋਲਣੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਸੰਗੀਏ ਵੇ,
ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਦ ਤੇ ਹੀ ਖੇਡ ਜਾਵੀਏ ਵੇ !
ਪੱਲੇ ਤੁਸਾਂ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਰਿਜ਼ਮ ਨਾਹੀਂ,
ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾ ਹੱਕ ਬਨਾਵੀਏ ਵੇ !

ਜੇ ਇਨਸਾਫ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਆਦਮੀ ਹੈ,
ਨਹੀਂ ਤੇ ਆਦਮੀ ਕਿਉਂ ਕਹਾਵੀਏ ਵੇ ?

ਹੋਵੇ ਪਜਾਰ ਦੀ ਰਾਸ ਨਾ ਜਿਹਦੇ ਪੱਲੇ,
ਉਹ 'ਸੱਪ' ਹੈ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਲੋਕੋ !
ਜੋ ਇਨਸਾਫ ਤੇ ਨਹੀਂ ਖਲੋ ਸਕਦਾ,
'ਬਿੱਛੂ' ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਉਸਨੂੰ ਸਹੀ ਲੋਕੋ !
ਦਇਆ ਉਪਜਦੀ ਕਦੇ ਨਾ ਜਿਹਦੇ ਅੰਦਰ,
ਓਹਨੂੰ ਬਾਣ 'ਕਸਾਈ' ਦੀ ਪਈ ਲੋਕੋ !
ਕੋਹੇ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਕਰੇ ਨ ਕਦਰ ਇਸਦੀ,
ਆਦਮੀਅਤ ਨਾ ਓਸ ਵਿਚ ਰਹੀ, ਲੋਕੋ !

ਖੋਜ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਤੂੰ,
ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਕਿਉਂ ਲਾਇਆ ਈ ?
ਸੁਹਣੇ ਰੱਬ ਨੇ ਸੁਹਣਾ ਏ ਬਾਗ਼ ਲਾਇਆ,
ਨਾਲ ਸੁਹਣਿਆਂ ਏਹ ਵਸਾਇਆ ਈ ।
ਹੁੱਬ ਪਜਾਰ ਦੀ ਓਸ ਹਵਾ ਘੋਲੀ,
ਨਾਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਓਸ ਬਨਾਇਆ ਈ ।
ਰਾਗ ਰੰਗ ਤੇ ਮੌਜ ਬਹਾਰ ਸਾਜੀ,
ਐਪਰ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਸੱਭ ਵੰਞਾਇਆ ਈ ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਪ ਸਾਰੀ,
ਜਿਸਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿਆਣੀਦੇਂ ਜੀ !

ਜਿੱਥੇ ਸੰਦਰਤਾ ਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਵੇ
ਓਥੇ 'ਰੱਬ-ਪਰਕਾਸ਼' ਪਛਾਣੀਏਂ ਜੀ !
ਸੁਹਣੇ ਕਾਦਰਨੇ ਸੁਹਣੀ ਹੈ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤ,
ਕੁਦਰਤਵਿਚ ਇਹ ਸੁਹਜ ਪਛਾਣੀਏਂ ਜੀ!
ਵੱਸੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸਾਰੇ ਮੀਂਹ ਇਥੇ,
ਦੀਦੇ ਖੋਲ੍ਹ ਇਸ ਛਹਬਰਨੂੰ ਜਾਣੀਏਂ ਜੀ !

ਰੱਬ ਰੱਠ ਨਾ ਕਿਸੇ ਅਸਮਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ,
ਹੋ ਗੁਮਰੁੱਠ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੈ ਗੁੱਠ ਵੜਿਆ ;
ਕੁਦਰਤ ਸਾਜਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ,
ਸਦਾ ਦਮਕਦਾ ਜਿੱਕੁਰਾਂ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ,
ਹਰ ਫੁੱਲ, ਹਰ ਪੱਤੇ, ਹਰ ਫਲੀ ਉੱਤੇ,
ਨਕਸ਼ ਓਸਦਾ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਜੜਿਆ।
ਏਸ 'ਦਿੱਸਦੇ' 'ਵੱਸਦੇ'*ਵਿੱਚ ਸੁਹਣਾ†,
ਆਪ ਵੱਸਦਾ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਸੰਸਾਰ ਘੜਿਆ।

ਹੈ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਰਚੀ ਵਿਚ‡ ਰਚਨ ਹਾਰਾ,
ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਜੋ ਜ਼ਾਹਿਰਾ, ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹੋ।
ਰਤਨਾਂ, ਤਾਰਿਆਂ, ਸੂਰਜਾਂ, ਫੁੱਲ, ਪੱਤਾਂ,
ਵਿੱਚੋਂ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਕੋਲ ਕੋਲੋਂ।

---

*ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਸਦਾ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। †ਭਾਵ ਰੱਬ।

‡ਇਸ ਰਚੀ ਹੋਈ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ।

ਲਾਕੇ ਹੱਟ 'ਦੀਦਾਰ-ਵਪਾਰ' ਦੀ ਓ,
ਹਾਜ਼ਰ ਦਿੱਸਦਾ, ਹੋਰਥੇ ਨਹੀਂ ਟੋਲੋ।
ਐਪਰ, ਕੁਚਲਕੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਰੱਬ ਟੋਲੋ,
ਤੁਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲੋ, ਤੁਸੀਂ ਕੁਫਰ ਤੋਲੋ।

ਮੁੱਠ ਮਾਸ ਬਦਲੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਈ,
ਪੰਡ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਕੁੱਠ ਸੁੱਟੀਆ ਓਇ !
ਸ਼ੀਸ਼ਾ 'ਰਬ-ਦੀਦਾਰ' ਦਾ ਚੂਰ ਕੀਤਾ,
ਹੱਟ 'ਰੱਬ-ਵਪਾਰ' ਦੀ ਲੁੱਟੀਆ ਓਇ !
ਬਾਗ਼ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਆ ਵਰਾਨ ਕੀਤੋ,
ਖਿੜਨਖਿੜੇ ਜਮਾਲ*ਦੀਲੁੱਟੀਆਓਇ!
ਖਿਰਨ ਸਾਰੰਗ†ਦੀ ਬੰਦ ਹੋ ਚਲੀ ਬਾਬੂ !
ਗਿੱਚੀ ਰਾਗ ਦੀ ਆਣਕੇ ਘੁੱਟੀਆ ਓਇ !

ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਬਨਾ ਨਾ ਹੰਗੀਏ ਓਇ,
ਕਦੇ ਓਸਨੂੰ ਤੋੜ ਗਵਾਈਏ ਨਾ।
ਜਿਹਦੇ ਘੜਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਨਾ ਹੋਇ ਪੱਲੇ,
ਕਦੇ ਓਸ ਨੂੰ ਭੰਨ ਵੰਞਾਈਏ ਨਾ।
ਪਾ ਸੱਕੀਏ ਆਪ ਜੇ ਜਿੰਦ ਨਾਹੀਂ,
ਸੁਹਣੀ ਜਿੰਦੜੀ ਕੱਢ ਮੁਕਾਈਏ ਨਾ।

---

*ਸੁੰਦਰਤਾ। †ਸਾਰੰਗ ਰਾਗ, ਮੋਰ ਅਪਣੀ ਸੁਰ ਨੂੰ ਏਥੇ ਸਾਰੰਗ ਰਾਗ ਦੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੰਗ ਮੋਰ ਦਾ ਬੀ ਨਾਮ ਹੈ।

ਮੋਰ ਮਾਰਨੇ ਸਹਜ ਅਨਾੜੀਆ ਓਇ,
ਐਪਰ ਆਪ ਬਨਾ ਸਕਾਵੀਏ ਨਾ;

ਜੂਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅੱਜ ਹੈ ਹੋਈ ਸੁੰਞੀ,
'ਬਿਨਾਂ-ਮੁੱਲ-ਰਾਗੀ' ਟੁਰ ਚੱਲਿਆ ਜੇ।
ਨਾਚ ਪੈਲਾਂ ਅਮੁੱਲ ਦਿਖਾਣ ਵਾਲਾ,
ਨਟ* ਰੱਬ ਵਾਲਾ ਮੌਤ ਸੱਲਿਆ ਜੇ।
ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੇ ਫਬਨ ਅਨੂਪ ਵਾਲਾ,
ਸੁਹਣਾ ਛੈਲ ਬਾਂਕਾ ਕਾਲ ਛੱਲਿਆ ਜੇ।
ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ,
ਪਾਪੀ ਹੱਥ ਨੇ ਭੁਏਂ ਪਥੱਲਿਆ ਜੇ।

ਚੱਕ ਬਾਬੂਆ! ਅਸਾਂ ਮੜੋਲੜੀ ਹੁਣ,
ਨੱਸ ਜਾਹ ਜੇ ਭਲਾ ਦਰਕਾਰ ਤੈਨੂੰ,
ਮੁੱਠ ਮਾਸ ਦਾ ਢਿੱਡ ਨੂੰ ਦੇ ਝੁਲਕਾ,
ਬਾਕੀ ਕਰੀਂ ਨਾ ਹੋਰ ਖੁਆਰ ਮੈਨੂੰ।
ਖੰਭਾਂ ਮੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਨੀਂਦ ਰਹਿੰਦੀ,
ਕੱਠਜਾਂ ਕਰੀਂ ਸੰਭਾਲ ਸੁਆਰ ਮੈਨੂੰ।
ਭੇਜੀਂ ਪਾਸ ਗੁਸਾਈਂ ਦੇ ਖੰਭ ਮੇਰੇ,
ਓਨੂੰ ਸਾਰ ਹੈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਾਰ ਤੈਨੂੰ!

ਕਈ ਬਾਲ ਬੀਮਾਰ ਉਨੀਂਦਰੇ ਦੇ,
ਮਾਵਾਂ ਓਸਦੇ ਪਾਸ ਲਿਆਣ ਭਾਈ।

---

*ਨਿਰਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ।

ਕਰੇ ਚੌਰ ਓ ਮੋਰਛਲ ਮੈਂਡੜੇ ਦਾ,
ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਸੈਂ ਜਾਣ ਭਾਈ !
ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਹੈ ਪਿੰਡ ਦਾ ਅਸਾਂ ਖਾਧਾ,
ਦੇਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਾਸ ਸਿਆਣ, ਭਾਈ !
ਜੇਕਰ ਮਰ ਗਿਆਂ ਭੀ ਸੇਵਾ ਰਹੇ ਜਾਰੀ,
ਸਫਲ ਦੇਹ ਸਾਡੀ ਹੁਈ ਜਾਣ ਭਾਈ !

ਪਿੰਡ ਭੇਜ ਨਾ ਸਕੇਂ ਤਾਂ ਖੰਭ ਮੇਰੇ,
ਧਰਮਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੀਂ।
ਚੌਰ ਬਨਾਂਗੇ, ਕਰਾਂਗੇ ਸਵ ਓਥੇ,
ਥਾਉਂ ਪਏਗੀ ਮੋਏ ਦੀ ਸਵ, ਇਹਵੀ।
ਜੇਕਰ ਸਰੇ ਨਾ ਤੁੱਧ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੇਚੀਂ
ਪੱਖੇ ਵਾਲੜੇ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਵੱਟ ਲੇਵੀਂ।
ਪੱਖੇ ਬਣਾਂਗੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ਹੱਥ ਜਾਕੇ,
ਤਪਤ ਮੇਟੀਏ ਰੁੱਤ ਹੁਨਾਲ ਛੇਵੀਂ।

ਕਰੀਂ ਅੰਤ ਦੀ ਸਾਡੜੀ ਆਸ ਪੂਰੀ,
ਹੁਣ ਨੱਸ ਜੇ ਭਲਾ ਤਕਾਵਣਾ ਹੈ।
ਜੇਕਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਹੋ ਗਈ ਬਾਬੂ !
ਡਾਂਗਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੱਭ ਨੇ ਆਵਣਾ ਹੈ।
ਵਾਂਙ ਮੁੰਞ ਦੇ ਤੁੱਧ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣੀਂਗੇ,
ਭੱਜਿਆਂ ਰਾਹ ਨਾ ਤੁੱਧ ਹਥ ਆਵਣਾਹੈ।

ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਤਾਂ,
ਐਪਰ ਅਸਾਂ ਨੇ ਭਲਾ ਕਰਾਵਣਾਂ ਹੈ।

ਐਉਂ ਆਖਕੇ ਮੋਰ ਨੇ ਧੌਣ ਸੱਟੀ,
ਸਾਵੇ ਘਾਹ ਤੇ ਪਿਆ ਸਥਾਰ ਲੋਕੋ!
ਝੁੰਬੀ ਪਈ ਜੇ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਧਰਾ ਉਤੇ
ਬੋਲਣਹਾਰ ਹੋਗਿਆ ਉਡਾਰ ਲੋਕੋ!
ਜਿਹੜੀ ਦੇਹ ਦਾ ਮਾਣ ਸੀ ਮੋਰ ਕਰਦਾ,
ਗਿਆ ਕੱਪੜੇ ਵਾਂਙ ਉਤਾਰ ਲੋਕੋ!
ਸਮਾਂ ਅੰਤ ਦਾ ਅੰਤਿ ਇਹ ਆਂਵਦਾ ਹੈ,
ਜੀਵੇ ਜੁਗ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਲੋਕੋ!

ਕਿਤੋਂ ਗਹਿਲੜੀ ਮੋਰਨੀ ਰੰਗ ਰੱਤੀ
ਲਾੜਾ ਭਾਲਦੀ ਭਾਲਦੀ ਆਈ ਲਾੜੀ।
ਲੰਮੇ ਪਏ ਨੂੰ ਆਣਕੇ ਘੂਰਦੀ ਹੈ
ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਹਿਲਾਂਵਦੀ, ਜਾਇ ਵਾਰੀ।
ਜਦੋਂ ਹਿੱਲਿਆ ਬੋਲਿਆ ਚੱਲਿਆ ਨਾ,
ਦਿਲ ਟੁੱਟਿਆਂ, ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਚੀਕ ਮਾਰੀ।
ਰੋਂਦੀ ਕੂਕਦੀ ਦੀ ਸੱਦ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੀ,
ਪਿੰਡੋਂ ਵਾਹਰ*ਆਈ ਮੋਢੇ ਡਾਂਗ ਧਾਰੀ।

---

*ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਭੀੜ ਜੋ ਮਦਦ ਨੂੰ ਅੱਪੜੇ।

ਪੈਰ ਰੱਖ ਸਿਰ ਤੇ ਬਾਬੂ ਉੱਠ ਨੱਠਾ,
ਵਾਹੋ ਦਾਹ ਦੌੜੇ ਇਕੋ ਸਾਹ ਭੱਜੇ।
ਕਿਤੇ ਲਗੇ ਠੁੱਡਾ, ਕਿਤੇ ਪੈਰ ਤਿਲਕੇ,
ਕਿਤੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਵਾਹਣ ਦਾ ਡਿੱਲ ਵੱਜੇ।
ਔਖੀ ਹੋਈ ਬੰਦੂਕ ਸੰਭਾਲਣੀ ਵੀ,
ਛੇਕੜ ਸੁੱਟ ਕੇ ਨੱਸਿਆ ਲਾਂਭ ਸੱਜੇ।
ਘਣੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਲੋਪ ਹੋਇਆ;
ਕਾਲੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਸਾਵਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਜੇ।

ਰਿਹਾ ਰਾਤ ਤਾਈਂ ਲੁਕਿਆ ਓਸ ਥਾਂ ਤੇ,
ਜਦੋਂ ਪੱਛਮੋਂ ਕਾਲੋਂ ਦੀ ਫੌਜ* ਆਈ।
ਓਸ ਕਾਲੋਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਭਿਸਾਰ† ਹੋਇਆ,
ਭੁੱਖੀ ਦੇਹ ਲੈ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰੇ ਧਾਈ।
ਮਾਸ-ਤਰਸਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੂ,
ਕਿਵੇਂ ਮੁਸ਼ਕਲੀਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁੱਟਿਆ ਈ।
ਅੱਗੋਂ ਕੰਨ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕਰੇ ਤੋਬਾ,
ਕਦੇ ਮੋਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਜਾਵਣਾ ਈ।

———

*ਹਨੇਰਾ।

†ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਤੇ ਕਾਲੇ ਕਪੜੀਂ ਟੁਰਨਾ 'ਅਭਿਸਾਰ' ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਭਿਸਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੭. ਰੁੱਸਿਆ ਤੋਤਾ

ਤੋਤਾ

ਤੋਤਾ ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਅਫ਼ੀਕਾ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਆਦਿ ਥਾਈਂ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪਜਾਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਜਦ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪਾਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੋਮਨ ਲੋਕ ਖਾਂਦੇ ਬੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕ਼ਿਸਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਕੇ ਪਾਲਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਇਹ ਅਤੀ ਪੁਰਾਣਾ ਵਾਸੀ ਹੈ, ਬਲਕੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਏਥੋਂ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਏਹ ਮੁਕਣ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਯੂਰਪ ਤੇ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਕਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਹੁਣ ਓਥੇ ਰੋਕ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਢੇਰ ਵਧ ਪਏ ਹਨ। ਤੋਤੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਵੈਰੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਲੇਲਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਸਫਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸੇ ਫੁੰਡੇ ਤੋਤੇ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਫੁੰਡਿਆ ਤੋਤਾ।

ਇਕ ਫਲਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਮਾਲੀ ਦੀ ਗੁਲੇਲ ਨਾਲ
ਮਰਨਾਊ ਸੱਟ ਨਾਲ ਫੁੰਡਿਆ ਤੋਤਾ ਅਪਣੇ ਵੱਲ
ਤੱਕ ਰਹੇ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਅਪਣੀਆਂ ਤਰਸ ਯੋਗ
ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨੋਂ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ
ਦਿਲਤਰੰਗ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤੋਤਾ:—

ਚਿੱਲੇ ਚਾੜ੍ਹ ਗੁਲੇਲ ਜੇ ਮਾਰਨੀ ਸੀ
ਕਾਹਨੂੰ ਬਾਗ਼ਬਾਨਾ! ਬਾਗ਼ ਲਾਵਣਾ ਸੀ?
ਖਿੜੇ ਖੇਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਪੱਕੇ ਮੇਵਿਆਂ ਤੇ
ਅਰਸ਼ੋਂ ਪੰਛੀਆਂ ਉੱਡਕੇ ਆਵਣਾ ਸੀ।
ਰੱਬੀ ਨਿਆਮਤਾਂ ਵੇਖ ਪਕੰਦੀਆਂ ਨੂੰ
ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਧਾਵਣਾ ਸੀ।
ਚਾਉ ਭਰੇ ਘਰ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਨਾ ਸੀ,
ਹਿਕੇ ਮਾਰ ਗੁਲੇਲ ਪਟਕਾਵਣਾ ਸੀ?

ਬਾਗ਼ਬਾਨ.—

ਤੁਸਾਂ ਲਈ ਨਾ ਅਸਾਂ ਸੀ ਬਾਗ਼ ਲਾਇਆ
ਨਿਉਤਾ ਘੱਲ ਨਾ ਤੁਸਾਂ ਅਨਵਾਇਆ ਸੀ
ਹੋ ਹੋ ਕਰਨ ਖੜ੍ਹਤੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਰਾਖੇ
ਤੁਸਾਂ ਗਬਰ ਨਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਲਜਾਇਆ ਸੀ।

ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਲਗੀ ਗੁਲੇਲ ਗਿੱਟੇ
ਭੁੰਵੇਂ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਪਟਕਾਇਆ ਸੀ।
ਪਾਵੇਂ ਕੀਤੇ ਦਾ ਅਜਰ ਤੂੰ ਤੋਤਿਆ ਵੇ !
ਦੋਸ਼ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਕਾਸ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਸੀ।

ਤੋਤਾ:--
ਕੋਈ ਟੋਪ ਸਿਰਟੋਪ ਬਣਾਵਨਾਂ ਸੀ,
ਉੱਤੇ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਓਹ ਤਣਾਵਨਾ ਸੀ।
ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਸੀ ਰਾਹ ਇਉਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ,
ਫੇਰ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਅਸਾਂ ਨ ਆਵਣਾ ਸੀ !
ਮੂਰਖ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਆਵੇ ?
ਰਸਤਾ ਉਪਰੋਂ ਬੰਦ ਕਟਾਵਨਾ ਸੀ।
ਖੁਲ੍ਹੇ ਦੇਖ ਰਸਤੇ, ਮੇਵੇ ਝੂਮ ਡਾਲਾਂ
ਕਿਨ੍ਹੇ ਪੰਛੀਆਂ ਫੇਰ ਅਟਕਾਵਨਾ ਸੀ ?

ਲੱਦਿਆਂ ਫਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਬਾਗ਼ ਸਾਰਾ
ਸਾਰਾ ਆਪ ਖਾਸੇਂ ਦੱਸ ਬਾਗ਼ਬਾਨਾ ?
ਇਕ ਜਣੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਏ ਖਾਜ ਦਿਸਦਾ
ਐਵੇਂ ਤ੍ਰੱਕਸੀ ਪਿਆ ਰਸ, ਬਾਗ਼ਬਾਨਾ !
ਜੀਅ ਜੰਤੂਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ,
ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਦਾਤਾ ਵੱਸ, ਬਾਗ਼ਬਾਨਾ।,
ਹੁੰਦੇ ਸੌਂਦਿਆਂ ਤੰਗੀਆਂ ਦੱਸ ਨਾਹੀਂ
ਦਿੱਤੇ ਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਜੱਸ ਬਾਗ਼ਬਾਨਾ

ਬਾਗ਼ਬਾਨ:--

ਮੂਰਖ ਪੰਛੀਆ ! ਕੁਝ ਨਾ ਖਬਰ ਤੈਨੂੰ
ਬਾਗ਼ ਆਦਮੀ ਵਾਸਤੇ ਲਾਂਵਦੇ ਹਾਂ।
ਫਲ ਪੱਕਦੇ ਤੋੜ ਕੇ ਘੱਲਦੇ ਹਾਂ
ਮੰਡੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੁਚਾਂਵਦੇ ਹਾਂ।
ਮੁੱਲ ਦੇਣ ਤੇ ਲੋਕ ਲੈ ਜਾਣ ਓਥੋਂ
ਅਸੀਂ ਥੱਕ ਕੇ ਟਕੇ ਕਮਾਂਵਦੇ ਹਾਂ।
ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੀ ਤੇ ਇਕ ਆਪਣੀ ਹੀ
ਸੁਣ ਤੋਤਿਆ ! ਬਾਗ਼ ਲਗਾਂਵਦੇ ਹਾਂ।

ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਨਾ ਕੁਛ ਹੈ ਏਸ ਥਾਂ ਤੇ,
ਤੇਰਾ ਆਵਣਾ ਚੋਰ ਦਾ ਆਵਣਾ ਹੈ।
ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਏਸ ਥਾਂ ਲੱਗਿਆ ਓਇ,—
ਨਹੀਂ ਛੇੜੂ ਜੋ ਵੰਡ ਵੰਡਾਵਣਾ ਹੈ।
ਸਾਡਾ ਬਾਗ਼ ਹੈ, ਹੋਰ ਦਾ ਆਨ ਏਥੇ
ਹੱਥ ਲਾਵਣਾ, ਹੱਥ ਵਢਾਵਣਾ ਹੈ।
ਹੱਕ ਆਪਣਾ ਤੱਕ ਪਛਾਣ ਤੋਤੇ !
ਐਵੇਂ ਬੋਲਣਾਂ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਣਾ ਹੈ

ਤੋਤਾ:--

ਮਾਲਕ ਰੱਬ ਨੇ ਜ਼ਿਮੀਂ ਏ ਰਚੀ ਸਾਰੀ
ਸੱਤਜਾ ਘੱਤ ਹਰਜਾਵਲਿ ਉਗਾਵਣੇ ਦੀ।
ਦਿੱਤੀ ਸੱਤਿਆ ਏਸ ਹਰਿਆਵਲੀ ਨੂੰ
ਕੰਦਮੂਲ ਤੇ ਮੇਵਿਆਂ ਲਾਵਣੇ ਦੀ।

ਜੀਵ ਜੰਤ ਉਪਾਇ ਇਸ ਧਰਤਿ ਉਤੇ
ਦਿੱਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਫਲ ਮੂਲ ਦੇ ਖਾਵਨੇ ਦੀ।
ਕਾਣੀ ਵੰਡ ਕਿਉਂ ਵੰਡਨੈਂ ਬਾਗ਼ਵਾਨਾਂ !
ਝੂਠੇ ਹੱਕ ਹਕੂਕ ਜਮਾਵਨੇ ਦੀ ?

ਬਾਗ਼ਬਾਨ:-

ਮੂਰਖ ਪੰਛੀਆ ! ਤੁੱਧ ਨੂੰ ਸਾਰ ਨਾਂਹੀਂ।
ਤੈਨੂੰ ਅਕਲ ਨਾ ਮਿਲੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ।
ਹੈ ਸਰਦਾਰ ਇਸ ਧਰਾ ਦਾ ਆਦਮੀ ਏ
ਵੱਡਾ ਬਣਨਾ ਹੈਂ ਤੂੰ ਸਰਦਾਰ ਕੋਲੋਂ।
ਤੂੰ ਕੀ ਹੱਕ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸੱਕੇਂ ?
ਸਮਝ ਮੰਗ ਤੂੰ ਓਸ ਕਰਤਾਰ ਕੋਲੋਂ।
ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਜੋ ਬਣੀ ਹੈ ਸਿਰੇ ਤੇਰੇ,
ਹਾਂ, ਬਣੀ ਹੈ ਜਗਤ ਸਰਦਾਰ ਕੋਲੋਂ।

ਤੋਤਾ:--

ਭਲਾ ਰੱਬ ਦਾ ਹੋਇ ਓ ਬਾਗ਼ਬਾਨਾਂ !
ਐਸੀ ਅਕਲ ਨਾ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਪਾਈ।
ਜੇੜ੍ਹੀ ਅਕਲਦਾ ਮੂਲਹੈ'ਵਿਤਕਰਾ'ਓਇ,
ਵੰਡ ਵੰਡ ਕੇ ਖੰਡ ਜੋ ਕਰੇ ਰਾਈ।
ਜੇੜ੍ਹੀ ਪਜਾਰ ਤੇ ਏਕਤਾ ਕੱਟ ਸੱਟੇ
'ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ'ਦੀ ਜਾਂਵਦੀ ਲੀਕ ਲਾਈ।
'ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ' ਦੀ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਹੱਦ ਪਾਵੇ
ਤ੍ਰੇੜੋ ਤ੍ਰੇੜ ਕਰਦੀ ਤੁਰਦੀ ਛੁਰੀ ਜਾਈ।

ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਬਣੇਂ ਸਰਦਾਰ ਜੇ ਤੂੰ
ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਨਾ ਵਿਤਕਰਾ ਲੋੜੀਏ ਜੀ !
ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਅਪਾਰ ਚਾਹੀਏ
ਨਾਲ ਪਜ਼ਾਰ ਦੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੋੜੀਏ ਜੀ !

ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁੱਤ ਸਾਰੇ
ਪਾ ਵਿਤਕਰੇ ਵੀਰ ਨ ਵਿਛੋੜੀਏ ਜੀ !
ਕਾਂਣੀ ਵੰਡ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾਹੀਂ
ਬਣ ਮਲਾਹ ਨ ਬੇੜੇ ਨੂੰ ਬੋੜੀਏ ਜੀ !

ਜ਼ਮੀਨ ਬੋਲੀ: –

ਪਾ ਨਾ ਤੋਤਿਆ ! ਰੌਲਾ ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਏਥੇ
ਧੌਣ ਸਿੱਟ ਤੇ ਧਰਾ ਸਮਾ ਵੀਰਾ !
ਏਸ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਆਸ ਰੱਖ ਨਾਹੀਂ
ਕਰੂ ਪਜ਼ਾਰ ਤੇ ਹੁੱਬ ਵਰਤਾ ਵੀਰਾ !
ਧਰਤੀ ਇਕ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਚਾ ਵੰਡਿਆ ਏ
ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਵੰਡਾ ਵੀਰਾ !
ਫੇਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ
ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਤੇ ਜੂਹ ਜੁਦਾ ਵੀਰਾ !

ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਹਨ ਚੀਰ ਲਾਏ,
ਵੀਰ ਵੀਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਵਖਾ ਵੀਰਾ !
ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਤੇ ਬੰਨੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਲਾਏ,
'ਮੈਂ' ਤੇ 'ਮੇਰੀ' ਦੀ ਟੱਕ ਲਗਾ ਵੀਰਾ !

ਲੜਦੇ ਮਾਰਦੇ ਮਰਨ ਏ ਆਪ ਵਿੱਚੀਂ
ਲਹੂ ਵੀਟਦੇ ਵੀਰ ਵਿਰਾ ਵੀਰਾ!
ਲਹੂ ਤੁੱਧ ਦਾ ਵੀਰਨਾ ਡਿੱਗ ਰਹਿਆ
ਆਸਫ਼ ਤੁੱਧ ਦੀ ਗਈ ਬਿਲਾ ਵੀਰਾ!

ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਮਜ਼ਲੂਮ ਅਨੰਤ ਮੋਏ,
ਮੇਰੇ ਜਿਗਰ ਵਿਚ ਕਬਰ ਅਮਾ ਵੀਰਾ!
ਛੱਕ ਲੱਥੀ ਹਾਂ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਬਦੀ ਮੈਂ
ਖ਼ੂਨ ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਸਦਾ ਲੁਕਾ ਵੀਰਾ!
ਹਾਂ, ਤੋਤਿਆ! ਅਰਸ਼ ਖਲੋਤਿਆ ਵੇ!
ਸਾਵੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ਰੰਗ ਰੰਗਾ ਵੀਰਾ!
ਚੁਹਚੇ ਰੰਗ ਤੇ ਤੋਤਲੇ ਬੈਨ ਤੇਰੇ
ਤੈਨੂੰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਲੀਤਾ ਖਾ ਵੀਰਾ!

ਭੌਰ ਛੱਡਕੇ ਗਿਆ ਹੈ ਪਿੰਜਰਾ ਤੈਂ
ਜਿਹੜਾ ਛੋਲਦਾ ਮੈਂ ਧਰ ਚਾ ਵੀਰਾ!
ਧਰਤੀ ਏਸ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦਾ
ਕਾਹਦਾ ਹੱਕ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਹੈ ਨਿਆਂ ਵੀਰਾ!
ਕੌਣ ਸਜਾਣਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਖੋੜਿਆਂ ਨੂੰ
ਕਿਸਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਵੇਖਕੇ ਚਾ ਵੀਰਾ!
ਏਸ ਚਾਉ ਤੇ ਪਯਾਰ ਦੇ ਖੰਭ ਲਾਕੇ
ਉਡਦਾ ਕੌਣ ਹੈ ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੀਰਾ!

---

੮. ਗੁਦਾਵਰੀ ਗੀਤ ।

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਗੁਦਾਵਰੀ ਵਿਚ ਚਰਨ ਕਮਲ*

ਗੁਦਾਵਰੀ ਵਿਚ ਜਦ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਾਤੇ ਨੇ ਅਪਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਧਰੇ ਤਦ ਮਾਨੋਂ ਗੁਦਾਵਰੀ ਸੰਗੀਤ ਰੂਪ ਹੋ ਨਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਰਾਗ ਮਾਲਕੌਂਸ ਤਾਰ ਝ

ਟੇਕ–ਨੀ ਮੈਂ ਚਰਨ ਪਰਸ ਬਉਰਾਨੀ !
ਬਰਰ ਬਰਰ ਕੁਈ ਛਿੜੀ ਖਿਰਨ ਹੈ
ਲਰਜ਼ ਗਏ ਮੇਰੇ ਪਾਨੀ !
ਝਰਨ ਝਰਨ ਰਸਭਿੰਨੜੀ ਛੁਟ ਪਈ
ਕੰਬ ਉਠੀ ਜਿਉਂ ਕਾਨੀ !
ਚਮਕ ਚਮਕ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਸ਼ਕੀ
ਬਿਜਲੀ ਜਿਉਂ ਬਰਰਾਨੀ !

---

*ਇਹ ਕਵਿਤਾ ੧੯੨੨ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਪਤਮੀ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਉਲਥਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਉਲਥਾ ਨਾਲ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਸਤ ਅਲੱਸਤੀ ਝੂਮਨ ਝੂਮੀ
ਪ੍ਰੇਮ ਲਟਕ ਲਟਕਾਨੀ !
ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਤਪੀ ਸਿਧ ਪਰਸੇ
ਪਰਸ ਪਰਸ ਪਛੁਤਾਨੀ !
ਪਰਸ ਚਰਨ ਨਿਤ ਖੁਸ਼ਕ ਰਹੀ ਮੈਂ
ਰਸ ਬਿਨ ਉਮਰ ਬਿਹਾਨੀ !
ਕਉਣ ਸਖੀ ਅਜ ਛੁਹ ਗਿਆ ਸਾਨੂੰ
ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਾ ਦ
ਨੀਵਿਆਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਮੈਂ ਵਗਦੀ
ਬਣੀ ਅਰਸ਼ ਦੀ ਰਾਨੀ,
ਕਿਸ ਨੇ ਪਜ਼ਾਰ-ਅਣੋ ਆ ਚੋਭੀ
ਪ੍ਰੀਤਿ ਤਾਰ ਖਿੰਚਾਨੀ ?

॥ ਇਤੀ ॥

THE SONG of the GODAVRI *

(The river Godavari feels a glorious joy as Guru Gobind Singh from the Punjab wets His feet in her waters, and the river bursts into the following ecstatic song.)

The thrill of life, the lotus-touch
of His feet, has made me
sweetly insane with joy,

The sacred moon has drawn to me
the trembling tides of song.

In every wave of mine throb the
rhythm of thc celestial song.

And I tremble as a little reed
shaken by the wind.

It has kindled suddenly every
ripple of mine with the glow
of life,
And in my myriad waves I quiver
forever, restless in love, like
the lightning of the sky.

---

*The Godavari, like the Ganges, is a sacred river where hundreds and thousands of the Hindu saints, adepts and yogis go on pilgrimage.

It has lifted me off, my feet, and
I float in sweetest confusion
of love;

I rise out of myself, every drop
trembling in this universe of
song.

I melt into a million ripples at
His feet.

—o—